

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΠΕΙΡΑΤΕΙΑ ΛΟΓΙΣΜΙΚΟΥ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ: ΜΙΑ ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Σπυρίδων Μπολάκης



Τριμελής Συμβουλευτική Επιτροπή:

Επιβλέπων Καθηγητής:

Γ. Λάζος

Μέλη:

Α. Μαγγανάς

Ι. Φαρσεδάκης

ΑΘΗΝΑ, Νοέμβριος 2010

*Στους γονείς μου, Δημήτρη και Ειρήνη
Στον αδερφό μου Αντώνη
Και στη σύντροφό μου Έλντα Μαρία Λούκα*

Για τη συμπαράστασή τους σε κάθε μου προσπάθεια

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ-ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	4
ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ	6
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
I) Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	10
II) ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ	14
Α) Ιστορική ανασκόπηση – Πώς και γιατί δημιουργήθηκε και εξελίχθηκε το διαδίκτυο	14
Β) Ιδιαιτερότητες διαδικτύου ως μέσου επικοινωνίας	20
Γ) Διαδίκτυο και κοινωνικές μεταβολές	23
III) Η ΠΕΙΡΑΤΕΙΑ ΛΟΓΙΣΜΙΚΟΥ	39
Α) Αποσαφήνιση εννοιών: πειρατεία, λογισμικό, άδειες χρήσης	39
Β) Οικονομικές όψεις της πειρατείας λογισμικού	48
Γ) Ηθικές όψεις της πειρατείας λογισμικού: Ιδιοκτησία απέναντι στη δημιουργία και στη γνώση	54
Δ) Νομικές όψεις της πειρατείας λογισμικού στο διαδίκτυο	69
IV) ΤΟ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΛΟΓΙΣΜΙΚΟ	82
ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ	102
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	115

ΠΡΟΛΟΓΟΣ - ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η συγκεκριμένη μελέτη πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Η σύγχρονη εγκληματικότητα και η αντιμετώπισή της» του Τομέα Εγκληματολογίας του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Για το εξώφυλλο επιλέχθηκε το λογότυπο του PirateBay, όχι τόσο γιατί πρόκειται για έναν από τους δημοφιλέστερους ιστότοπους διευκόλυνσης της ανταλλαγής αρχείων μεταξύ χρηστών, αλλά κυρίως γιατί η καταδικαστική απόφαση του σουηδικού δικαστηρίου κατά των ιδρυτών του PirateBay, οδήγησε σε τεράστια συσπείρωση των χρηστών του διαδικτύου, στην ίδρυση του σουηδικού «Κόμματος των Πειρατών» και την είσοδό του στην Ευρωβουλή, αλλά και την ίδρυση παραρτημάτων του σε όλο τον κόσμο.

Στο σημείο αυτό θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά :

Τον επιβλέποντα καθηγητή, κο Γρηγόρη Λάζο, και τους καθηγητές-μέλη της Τριμελούς Επιτροπής, κο Ιάκωβο Φαρσεδάκη και κο Αντώνη Μαγγανά, γιατί με τη διδασκαλία τους κατάλαβα, από τα προπτυχιακά κιόλας χρόνια, ότι θέλω να γίνω εγκληματολόγος. Δράττομαι της ευκαιρίας να ευχαριστήσω επίσης και τις καθηγήτριες κα Αφροδίτη Κουκουτσάκη, κα Άννα Λυδάκη, κα Έφη Λαμπροπούλου, κα Βάσια Μπότση, κα Μελίνα Σεραφετινίδου και κα Ανθοζωή Χάιδου, διότι επίσης συνέβαλλαν με τη διδασκαλία τους στη διαμόρφωση της επιστημονικής μου οντότητας.

Τον διδάκτορα Εγκληματολογίας, κο Νίκο Γαβαλάκη, για τις πολύτιμες συμβουλές του, τις βιβλιογραφικές προτάσεις και τη συμπαράστασή του στην

ολοκλήρωση της παρούσας μελέτης. Η διατριβή του με βοήθησε ακόμη περισσότερο από όσο αποδεικνύουν οι αναφορές μου σε αυτή.

Τον φίλο και συνάδελφο κοινωνιολόγο, Απόστολο Παλαιό, για το δανεισμό βιβλίων.

Τις φίλες και συναδέλφους κοινωνιολόγους, Άννα Τζάκου και Έφη Κουκούτση, για τις παρατηρήσεις τους κατά τη συγγραφή της παρούσας μελέτης.

Τον φίλο και συνάδελφο κοινωνιολόγο, Μάνο Κουκίδη, καθώς και την φίλη και συνάδελφο κοινωνιολόγο, Πέπη Ορφανάκη, για τις βιβλιογραφικές τους προτάσεις και τον δανεισμό βιβλίων.

Τους φίλους, Γιώργο & Νίκο Ρούσσο και Κώστα Σώκο, για την ανταλλαγή απόψεων, οι οποίες αποδείχθηκαν εποικοδομητικές για την ολοκλήρωση της παρούσας μελέτης.

Τον φίλο και συμφοιτητή, Ταξιάρχη Τσομώκο, και την φίλη και συμφοιτήτρια, Ζωή Νικολοπούλου, των οποίων οι παρουσιάσεις για το ζήτημα της νομικής προστασίας του λογισμικού, κατά τη διάρκεια των διαλέξεων του μαθήματος «Νομική Πληροφορική» στο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Πληροφορική» του Τμήματος Πληροφορικής του Πανεπιστημίου Πειραιώς, με διευκόλυναν να ξεδιαλύνω το τοπίο σχετικά με το νομικό καθεστώς για την προστασία της πνευματικής και βιομηχανικής ιδιοκτησίας.

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΕΠΙ	Ανώνυμη Εταιρεία Πνευματικής Ιδιοκτησίας
αρ.	άρθρο
Ε.Ε.	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΕΕΠ-ΔΤΠΕ	Επιστημονική Ένωση Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας για τη Διάδοση των Τεχνολογιών Πληροφορίας κι Επικοινωνίας στην Εκπαίδευση
ΕΛ	Ελεύθερο Λογισμικό
ΕΛ/ΛΑΚ	Ελεύθερο Λογισμικό / Λογισμικό Ανοικτού Κώδικα
ΕΛ.ΑΣ.	Ελληνική Αστυνομία
ΗΠΑ	Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
Η/Υ	Ηλεκτρονικός Υπολογιστής
ΚΕΔΔ	Κέντρο Ελέγχου και Διαχείρισης Δικτύου
ΛΑΚ	Λογισμικό Ανοικτού Κώδικα
ΜΜΕ	Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας
Ν.	Νόμος
παρ.	παράγραφος
ΠΔ	Προεδρικό Διάταγμα
Π.Ι.	Πνευματική Ιδιοκτησία
ΤΠΕ	Τεχνολογίες Πληροφορικής & Επικοινωνιών



ADSL	Asymmetric Digital Subscriber Line
ARPA	Advanced Research Project Agency
ARPANET	Advanced Research Project Agency Network
BITNET	Because It's Time Network
BSA	Business Software Alliance
CERN	European Organization for Nuclear Research
CSNET	Computer Science Network
EPO	European Patent Office
FTP	File Transfer Protocol
FLOSS	Free/Libre and Open Source Software
HELLUG	Hellenic Linux User Group
HEPNET	High-Energy Physics Network
HTML	Hypertext Markup Language
IFPI	International Federation of Phonographic Industry
IP	Internet Protocol
IPRED	Intellectual Property Rights Enforcement Directive
LAN	Local Area Network
NSF	US National Science Foundation
NSFNET	National Science Foundation Network
P2P	Peer to peer
RIAA	Recording Industry Association of America
TCP	Transmission Control Protocol
USA	United States of America
WIPO	World Intellectual Property Organization
WWW	World Wide Web

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Οι νομικές προσεγγίσεις για την αντιμετώπιση της πειρατείας λογισμικού στο διαδίκτυο, εμμένοντας στη νομική οπτική του ζητήματος και υποστηρίζοντας το συναινετικό πρότυπο, έχουν εξυπηρετήσει την δημιουργία και διατήρηση ενός νομικού πλαισίου προσαρμοσμένου στα συμφέροντα των πολυεθνικών επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στην οικονομική εκμετάλλευση της πνευματικής ιδιοκτησίας, παραγνωρίζοντας τον αντίκτυπο στην κοινωνία. Μια κριτική προσέγγιση, υπό το πρίσμα του συγκρουσιακού προτύπου, όπως η παρούσα, μπορεί να καταδείξει τις κοινωνικές απώλειες, όπως η παρακώλυση της παραγωγής και διάχυσης της γνώσης, η συρρίκνωση δικαιωμάτων των πολιτών, οι οικονομικές απώλειες για εταιρείες που δραστηριοποιούνται σε άλλους κλάδους. Μπορεί, παράλληλα, να εξηγήσει την συμμαχία κρατών, οργανισμών και πολυεθνικών για την τιθάσευση του νέου μέσου και την προκρούστεια συμμόρφωσή του στις επιταγές του κυρίαρχου κοινωνικο-οικονομικού συστήματος. Ωστόσο, οι χρήστες του διαδικτύου, επανανακαλύπτοντας την ιδιότητα του πολίτη έναντι αυτής του καταναλωτή, λύνουν το πρόβλημα της πειρατείας του λογισμικού στο διαδίκτυο, χωρίς την προσφυγή στην κρατική εξουσία, που έτσι κι αλλιώς έχει ταχθεί στην εξυπηρέτηση των αντικοινωνικών συμφερόντων των πολυεθνικών, αποφασίζοντας να παράγουν οι ίδιοι αυτό που χρειάζονται και να το διανείμουν με τέτοιο τρόπο που προάγει τη γνώση, τη δημιουργία και την ελευθερία. Το παράδειγμα του ελεύθερου λογισμικού μπορεί να επεκταθεί και σε άλλους τομείς της παραγωγής και να αποτελέσει ένα νέο πρότυπο κοινωνικής διάρθρωσης.

Λέξεις-κλειδιά: πειρατεία λογισμικού, ελεύθερο λογισμικό, διαδίκτυο, πνευματική ιδιοκτησία

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η επισκόπηση της βιβλιογραφίας-αρθρογραφίας για το ζήτημα της πειρατείας λογισμικού στο διαδίκτυο, υπό ένα διαφορετικό θεωρητικό πρίσμα: την κριτική εγκληματολογία. Βέβαια, καθώς η βιβλιογραφία-αρθρογραφία για θέματα λογισμικού, διαδικτύου και πνευματικής ιδιοκτησίας είναι πραγματικά ανεξάντλητη, η παρούσα μελέτη εξετάζει μέρος αυτής, το οποίο όμως είναι, σε κάθε περίπτωση, αντιπροσωπευτικό, περιλαμβάνοντας όλο το φάσμα απόψεων και τάσεων για το εξεταζόμενο ζήτημα.

Η παρούσα μελέτη χωρίζεται σε πέντε ενότητες, στην τελευταία των οποίων γίνεται μια ανακεφαλαίωση και παρουσιάζονται τα συμπεράσματα.

Στην πρώτη ενότητα καθορίζεται η θεωρητική προσέγγιση του προβλήματος. Παρουσιάζονται συνοπτικά το συναινετικό και το συγκρουσιακό πρότυπο δημιουργίας νόμων και εξηγείται η ανάγκη εξέτασης του υπό μελέτη ζητήματος με βάση το συγκρουσιακό πρότυπο.

Η δεύτερη ενότητα αφορά τον κυβερνοχώρο και χωρίζεται σε τρεις υποενότητες. Στην πρώτη υποενότητα επιχειρείται μια ιστορική ανασκόπηση του διαδικτύου, με σκοπό να αναζητηθούν τα αίτια δημιουργίας, εξέλιξης και διάδοσής του. Στη δεύτερη υποενότητα παρουσιάζονται οι ιδιαιτερότητες του διαδικτύου ως μέσου μαζικής επικοινωνίας, με έμφαση στον αμφίδρομο χαρακτήρα του νέου μέσου. Στην τρίτη υποενότητα εξετάζεται η σημασία του αμφίδρομου χαρακτήρα του διαδικτύου για τις κοινωνίες.

Η τρίτη ενότητα χωρίζεται σε τέσσερις υποενότητες, όπου εξετάζονται διαφορετικές όψεις της πειρατείας λογισμικού στο διαδίκτυο. Η πρώτη υποενότητα

είναι εισαγωγική. Εδώ επιχειρείται μια αποσαφήνιση εννοιών όπως η πειρατεία, το λογισμικό και οι άδειες χρήσης του. Στη δεύτερη υποενότητα παρουσιάζονται οι ισχυρισμοί των εταιρειών παραγωγής λογισμικού περί οικονομικών απωλειών, αλλά και ο οικονομικός αντίκτυπος της πειρατείας του λογισμικού στους καταναλωτές και σε επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται σε άλλους κλάδους και έχουν συμφέροντα αντικρουόμενα προς αυτά των εταιρειών παραγωγής λογισμικού. Στην τρίτη υποενότητα το ζήτημα εξετάζεται από την ηθική του σκοπιά και καταδεικνύεται πώς το νομικό καθεστώς για την αντιμετώπιση της πειρατείας συντελεί στη δημιουργία μονοπωλίων και στην παρακώλυση της παραγωγής και διάδοσης της γνώσης. Στην τέταρτη και τελευταία υποενότητα αποκαλύπτονται τα προβλήματα εφαρμογής και η αναποτελεσματικότητα του ισχύοντος νομικού πλαισίου, η σύγκρουσή του με δικαιώματα των πολιτών, όπως το απόρρητο των επικοινωνιών, και η (πολιτική πια) αντίδραση των χρηστών.

Η τέταρτη ενότητα αφορά το ελεύθερο λογισμικό, το οποίο αποτελεί την επίλυση του ζητήματος της πειρατείας εκ των έσω, δηλαδή από τους ίδιους τους χρήστες. Πρόκειται για μια ηχηρή απάντηση στην μονοπωλιακή πρακτική της υπερτιμολόγησης των προϊόντων από τις εταιρείες παραγωγής λογισμικού, καθώς και στα χαμηλής ποιότητας πειρατικά υποκατάστατα. Επίσης, πρόκειται για μια διαφορετική φιλοσοφία, η οποία μπορεί σταδιακά να διαχυθεί και σε άλλους τομείς της παραγωγής.

Ι) Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Η απουσία κριτικών εγκληματολογικών θεωρήσεων για το αποκαλούμενο «πληροφορικό έγκλημα»¹ γενικά, αλλά και ειδικότερα για τα ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας έχει ήδη εντοπιστεί και επισημανθεί². Στον αντίποδα, η σχέση πληροφορικής και πνευματικής ιδιοκτησίας έχει απασχολήσει επιστήμονες που προέρχονται από σχολές εγκληματολογίας που σχετίζονται περισσότερο με την εγκληματολογία ως νομική επιστήμη παρά με την εγκληματολογία ως κοινωνική επιστήμη.³ Εξάλλου, η κυρίαρχη και καθοριστική προσέγγιση στο ορισμό του εγκλήματος προέρχεται από τις θεωρίες για το δίκαιο⁴. Έτσι, η βιβλιογραφία για το ζήτημα της πνευματικής ιδιοκτησίας και τη σχέση της με την πληροφορική τεχνολογία βρίθει από νομικές προσεγγίσεις⁵, οι οποίες, στην πλειονότητά τους, παρουσιάζουν τέτοια εμμονή στην νομική προσέγγιση του ζητήματος, ώστε παραγνωρίζεται οποιαδήποτε άλλη οπτική του, ακολουθώντας αυτό που ο Δασκαλάκης αποκαλεί «συναινετικό πρότυπο»⁶.

Σύμφωνα με το συναινετικό πρότυπο, το έγκλημα εμφανίζεται ως συμπεριφορά που προσβάλλει τις θεμελιακές αξίες της κοινωνίας. Το έγκλημα

¹ Για ορισμούς και κατηγοριοποιήσεις του «πληροφορικού εγκλήματος», ενδεικτικά βλ. ΛΑΖΟΣ Γ., *Πληροφορική και έγκλημα*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2001, σσ. 25-54? FURNELL S., *Κυβερνοέγκλημα: Καταστρέφοντας την κοινωνία της πληροφορίας*, Αθήνα, Παπαζήση, 2006, σσ. 25-32

² Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., *Νέες τεχνολογίες και εγκληματολογικές προσεγγίσεις: Το δικαίωμα της αντιγραφής και αναπαραγωγής στο διαδίκτυο*, διδακτορική διατριβή, Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2009, σελ. 7

³ Ο.π., σελ. 11

⁴ Ο.π., σελ. 12

⁵ Ενδεικτικά βλ. ΑΛ-ΤΟΥΡΚ Χ., *Νομική προστασία λογισμικού*, διπλωματική εργασία, Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, 2007? ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ Δ., *Πνευματική ιδιοκτησία & συγγενικά δικαιώματα*, β έκδοση, Αθήνα, Σάκκουλα, 2005? ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΠΟΤΗ Μ., *Το δίκαιο της πληροφορίας*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004? ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ε., *Νομικά θέματα πληροφορικής*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Σάκκουλα, 2006? ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ Θ., *Το δίκαιο του διαδικτύου*, β έκδοση, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Σάκκουλα, 2008? ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΥ-ΑΙΓΥΠΤΙΑΔΟΥ Π., «Πειρατεία προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών», *Ελληνική Δικαιοσύνη*, τόμος 48 (2007), σσ. 1315-1327

⁶ Βλ. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ Η., *Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*, Αθήνα-Κομοτηνή, Σάκκουλα, 1985, σελ. 44

θεωρείται μια πραγματικότητα που διαταράσσει τους όρους της κοινωνικής συμβίωσης και προκαλεί την αντίδραση του κοινωνικού σώματος, η οποία εκφράζεται επίσημα και βρίσκει τη δικαίωσή της με τον ποινικό νόμο. Συνεπώς, υποστηρίζεται ότι η δημιουργία του ποινικού νόμου πηγάζει από την ανάγκη προστασίας του κοινωνικού συνόλου από προσβολές εναντίων αντικειμένων που, κατά κοινή εκτίμηση των μελών του, αποτελούν τα θεμέλια της κοινής ζωής.

Δεν θα ήταν υπερβολικό να ισχυριστούμε ότι, στο ζήτημα της πνευματικής ιδιοκτησίας, αυτή η εμμονή, σκόπιμα ή άθελα, φαίνεται να εξυπηρετεί περισσότερο τη λογική και τη στρατηγική των μεγάλων εταιρειών εμπορικής εκμετάλλευσης της πνευματικής ιδιοκτησίας και των στρατηγικών που εφαρμόζουν⁷, και έχουν οδηγήσει σε αδιέξοδα, τα οποία αναδεικνύονται και αναλύονται στην συνέχεια της παρούσας μελέτης.

Προκειμένου να αντιμετωπιστούν τα εν λόγω αδιέξοδα, εδώ προτείνεται μια άλλη οπτική, σύμφωνα με την οποία το δίκαιο αναγνωρίζεται ως ιδιαίτερο σύστημα σχέσεων⁸. Μια τέτοια οπτική επιβάλλει την αναγνώριση των σχέσεων και των συμφερόντων των ατόμων και των ομάδων που επηρεάζονται από το νομικό καθεστώς για την «προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας στο διαδίκτυο».

Σύμφωνα με αυτήν την οπτική, την οποία ο Δασκαλάκης αναφέρει ως «συγκρουσιακό πρότυπο», το έγκλημα είναι το μέρος μιας διαδικασίας σύγκρουσης την οποία συμπληρώνουν ο νόμος και η ποινή⁹. Αυτή η διαδικασία φαίνεται να εκτυλίσσεται κατά τον εξής τρόπο. Όταν μια πολιτικά ισχυρή ομάδα προσώπων αντιλαμβάνεται ότι κάποια αξία της κινδυνεύει, τα μέλη της ομάδας εξασφαλίζουν την κατάρτιση ενός νόμου και, κατ' αυτόν τον τρόπο, την συνεργασία του Κράτους

⁷ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 204, υποσ. 313

⁸ Βλ. ΠΑΣΟΥΚΑΝΙΣ Ε., *Μαρξισμός και Δίκαιο*, Αθήνα, Οδυσσέας, 1977, σελ 53, όπως αναφέρεται στο ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 6

⁹ ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ Η., ό.π., σελ. 61. Αναφέρεται σε παλιό γραπτό του Sutherland, το οποίο αναφέρει ο Baratta.

στην προσπάθειά τους για την προστασία της αξίας τους. Υπό αυτό το πρίσμα, το δίκαιο είναι το όργανο ενός από τα αντίδικα μέρη στη σύγκρουσή του με το άλλο αντίδικο μέρος.

Μια τέτοια οπτική υπερτονίζει το χαρακτήρα του εγκλήματος ως πολιτικού φαινομένου, αφού το έγκλημα εμφανίζεται ως η νομική διευθέτηση της κοινωνικής σύγκρουσης και ο ποινικός νόμος ως όργανο των ισχυρών κοινωνικών ομάδων στην προστασία και διατήρηση των συμφερόντων τους σε βάρος των αδυνάτων¹⁰. Με άλλα λόγια, η αναγωγή μιας συμπεριφοράς σε εγκληματική μέσω του ποινικού νόμου δεν εξαρτάται από τα χαρακτηριστικά αυτής της συμπεριφοράς, αλλά από την αντίθεσή της στα συμφέροντα μιας πολιτικά ισχυρής ομάδας.

Πάνω σε αυτό το θεωρητικό πλαίσιο αναπτύχθηκαν οι διάφορες θεωρίες κριτικής εγκληματολογίας, δίνοντας έμφαση άλλοτε σε οικονομικούς και άλλοτε σε πολιτικούς παράγοντες¹¹. Η παρουσίαση και ανάλυση των διαφόρων θεωριών κριτικής εγκληματολογίας¹² δεν κρίνεται σκόπιμο να απασχολήσει την παρούσα μελέτη. Αυτό που θα πρέπει να καταστεί σαφές όμως είναι ότι οι πολιτικές αποφάσεις είναι θέμα ισχύος και όχι λογικής. Και στο πεδίο της ισχύος επικρατούν τα συμφέροντα των, πολιτικά και οικονομικά ισχυρών, εταιρειών και όχι της κοινωνίας.¹³

Ωστόσο, στη σύγχρονη εποχή, οι τεχνολογικές ανακαλύψεις προκαλούν τον Δίκαιο και τους νόμους του σε μεγαλύτερο βαθμό από ποτέ.¹⁴ Η συνεχής εξέλιξη της πληροφορικής τεχνολογίας έχει δημιουργήσει την ανάγκη για συνεχή εξέλιξη και

¹⁰ Βλ. ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ Η. ο.π., σελ. 62

¹¹ Βλ. ΜΠΟΛΑΚΗΣ Σ., *Το ΤΗΒ ως ζήτημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η σχέση του με την «παγκοσμιοποίηση» της οικονομίας*, μεταπτυχιακή διατριβή, Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2004, σσ. 10-15, <http://library.panteion.gr:8080/dspace/bitstream/123456789/723/1/bolakis.pdf>

¹² Στην ελληνόγλωσση βιβλιογραφία, ενδεικτικά βλ. ΛΑΖΟΣ Γ., *Κριτική εγκληματολογία*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2007? ΚΟΥΚΟΥΤΣΑΚΗ Α., *Σημειώσεις κριτικής εγκληματολογίας*, Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2004

¹³ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 140, υποσ. 210

¹⁴ Ο.π., σελ. 6

εκσυγχρονισμό του νομικού πλαισίου που σχετίζεται με την πληροφορική τεχνολογία. Η εξέλιξη αυτή λαμβάνει χώρα κυρίως σε παγκόσμιο, αλλά και σε ευρωπαϊκό και εθνικό, επίπεδο. Άλλωστε η ίδια η φύση της πληροφορικής τεχνολογίας επιτάσσει, στο μέτρο του δυνατού, την αντιμετώπισή της σε παγκόσμιο επίπεδο.¹⁵

Καθώς μια κοινωνία αλλάζει, με τον ίδιο τρόπο οφείλουν να αλλάζουν και οι θεσμοί οι οποίοι την διέπουν. Κοινώς, οι κοινωνικές αλλαγές οφείλουν να οδηγούν και σε θεσμικές αλλαγές. Οι τεχνολογικές εξελίξεις επιβάλλουν τη μεταβολή των σχέσεων κοινωνίας και Δικαίου¹⁶.

Οι αλλαγές που θα επέλθουν στο νομικό πλαίσιο θα ήταν σκόπιμο να βασιστούν σε μια μετατόπιση από τη διασφάλιση των συμφερόντων των ισχυρών στην μείωση της κοινωνικής βλάβης και την κατοχύρωση του κοινωνικού συμφέροντος. Σύμφωνα με την «ριζοσπαστική στοχαστικότητα» του Box¹⁷, η νέα εγκληματοποίηση μπορεί και πρέπει να εστιάσει σε νέα χαρακτηριστικά που δεν σχετίζονται με το άτομο αλλά με την κοινωνία, αξιοποιώντας ως βασικό κριτήριο το βαθμό της βλάβης που προκαλείται στην κοινωνία σε τρία επίπεδα: στο οικονομικό, στο πολιτιστικό και στο κοινωνικό-σχεσιακό¹⁸.

¹⁵ Ο.π., σελ. 12-13

¹⁶ Ο.π., σελ. 47

¹⁷ Βλ. ΛΑΖΟΣ Γ., 2007, ό.π., σσ. 321-322

¹⁸ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 205

II) ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Α) Ιστορική ανασκόπηση – Πώς και γιατί δημιουργήθηκε και εξελίχθηκε το διαδίκτυο

Το 1957 η κυβέρνηση των ΗΠΑ ίδρυσε ένα ερευνητικό τμήμα στο Υπουργείο Άμυνας με την ονομασία ARPA (Advanced Research Project Agency). Το 1969 και κατά την περίοδο του ψυχρού πολέμου, το ARPA ανέπτυξε το ARPANET, ένα ερευνητικό δίκτυο μεταφοράς δεδομένων με κατανεμημένη λειτουργία, που είχε ως στόχο την ανταλλαγή πληροφοριών ακόμη και στην περίπτωση καταστροφής μεγάλου μέρους του δικτύου από επίθεση πυρηνικού τύπου¹⁹.

Το ARPA αποφάσισε ότι το δίκτυο που χρειαζόταν το Υπουργείο έπρεπε να ήταν ένα δίκτυο μεταγωγής πακέτων, αποτελούμενο από υποδίκτυα και εξυπηρετητές. Στο ARPANET, που στην αρχή συνέδεε μεγάλους υπολογιστές σε 4 πανεπιστήμια των Η.Π.Α. (Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια στο Λος Άντζελες, Πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια στη Σάντα Μάρμπαρα, Ίδρυμα Ερευνών Στάνφορντ, Πανεπιστήμιο της Γιούτα), προσχώρησαν μέσα σε λίγα χρόνια και διάφορα άλλα εκπαιδευτικά και ερευνητικά ιδρύματα. Παρατηρώντας την ολοένα και μεγαλύτερη πανεπιστημιακή χρήση του παραπάνω δικτύου, το 1983 το Υπουργείο Άμυνας των ΗΠΑ αποφάσισε να αφαιρέσει τους δικούς του κόμβους και να δημιουργήσει ένα νέο δίκτυο για καθαρά στρατιωτικές εφαρμογές, το MILNET²⁰.

Παράλληλα με το ARPANET, άλλα πανεπιστήμια και ερευνητικά κέντρα ανέπτυξαν δικά τους δίκτυα (USENET, CSNET, BITNET, HEPNET, MFENET,

¹⁹ Βλ. ΔΟΥΛΗΓΕΡΗΣ Χ. & ΜΑΥΡΟΠΟΔΗ Ρ. & ΚΟΠΑΝΑΚΗ Ε., *Τεχνολογίες διαδικτύου: Αρχές λειτουργίας και προγραμματισμός εφαρμογών στο διαδίκτυο*, β' έκδοση, Αθήνα, Νηρηίδες, 2004, σελ. 72

²⁰ Βλ. HONEYCUTT J., *Internet: Βήμα προς βήμα*, Αθήνα, Β. Γκιούρδας Εκδοτική, 1998, σελ. 13

SPAN), τα οποία χρησιμοποιούσαν για εκπαιδευτικούς και ερευνητικούς σκοπούς²¹. Επίσης, ήδη από το τέλος του 1970, η NSF (US National Science Foundation) αποφάσισε να δημιουργήσει ένα δίκτυο αντίστοιχο του ARPANET, το οποίο θα ελεγχόταν από τα πανεπιστήμια, προκειμένου να βελτιωθεί η ποιότητα της έρευνας σε αυτά²². Το δίκτυο που προέκυψε από αυτήν την προσπάθεια ονομάστηκε NSFNET και λειτούργησε τελικά το 1984, με τερματικά σε πολλά πανεπιστήμια της χώρας.

Όταν το 1985 το NSFNET και το ARPANET ενώθηκαν, οι χρήστες άρχισαν να αναφέρονται στο σύνολο των ενοποιημένων δικτύων με τον όρο Internet, ο οποίος έγινε επίσημα αποδεκτός από την κυβέρνηση των ΗΠΑ στις 24 Οκτωβρίου του 1995²³.

Μπορούμε να πούμε ότι το διαδίκτυο έχει πέντε βασικές εφαρμογές²⁴: το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο (e-mail), τις ομάδες ειδήσεων (newsgroups), την απομακρυσμένη σύνδεση (telnet), την μεταφορά αρχείων μέσω του πρωτοκόλλου FTP (File Transfer Protocol) και, φυσικά, τον παγκόσμιο ιστό. Οι πλέον δημοφιλείς εφαρμογές του διαδικτύου είναι η ηλεκτρονική αλληλογραφία και, φυσικά, ο παγκόσμιος ιστός. Καθώς πολλοί άνθρωποι έχουν γνωρίσει το διαδίκτυο μέσω του παγκόσμιου ιστού συχνά κάνουν την εσφαλμένη ταύτιση μεταξύ των δύο²⁵.

Η ιδέα του παγκόσμιου ιστού γεννήθηκε το 1989 στο μυαλό του Tim Berners-Lee, ερευνητή στο CERN, το Ευρωπαϊκό Εργαστήριο Φυσικής Υψηλής Ενέργειας. Ο Berners-Lee έψαχνε να βρει έναν τρόπο που θα επέτρεπε στους επιστήμονες σε ολόκληρη την Ευρώπη και τη Βόρεια Αμερική να ανταλλάσσουν εύκολα και γρήγορα πληροφορίες (όπως ερευνητικά άρθρα, περιοδικά και πειραματικά στοιχεία). Παρότι

²¹ Βλ. ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ Μ., *Εισαγωγή στην πληροφορική σκέψη*, Αθήνα, Κλειδάριθμος, 2003, σελ. 227

²² Βλ. ΜΑΚΡΗΣ Δ., *Σχεδιασμός-ανάπτυξη-λειτουργία πληροφοριακών συστημάτων*, τόμος Α', Αθήνα, Stratis, 2003, σελ. 301

²³ Βλ. ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ Μ., ό.π., σελ. 230

²⁴ Βλ. ΔΟΥΛΗΓΕΡΗΣ Χ. & ΜΑΥΡΟΠΟΔΗ Ρ. & ΚΟΠΑΝΑΚΗ Ε., ό.π., σσ. 75-77

²⁵ Βλ. ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ Μ., ό.π., σελ. 234

κάτι τέτοιο ήταν εφικτό με υπηρεσίες του διαδικτύου όπως το FTP και το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο, ο Berners-Lee ήθελε να κάνει την ανταλλαγή πληροφοριών πιο εύκολη για τους ανθρώπους που δεν ήταν εξοικειωμένοι με τους H/Y²⁶. Έτσι, δημιουργήθηκε το υπερκείμενο (hypertext), οι δείκτες σε έγγραφα (links) και η περιγραφική γλώσσα HTML (HyperText Markup Language) για τη δημιουργία εγγράφων υπερκειμένου, με άλλα λόγια ο παγκόσμιος ιστός, όπως τον γνωρίζουμε σήμερα, γεγονός που οδήγησε σε τεράστια αύξηση των χρηστών του διαδικτύου. Είναι χαρακτηριστικό ότι τον πρώτο χρόνο κυκλοφορίας του Mosaic, του πρώτου φυλλομετρητή, δηλ. προγράμματος περιήγησης στον παγκόσμιο ιστό, οι εξυπηρετητές WWW (world wide web) ανήλθαν από 100 σε 7.000.²⁷

Με βάση τη σύντομη ιστορική ανασκόπηση που προηγήθηκε, γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι ο κύριος χώρος παραγωγής της πληροφορικής τεχνολογίας ήταν τα πανεπιστήμια, εκεί όπου οι φοιτητές όλων των επιπέδων (προπτυχιακοί, μεταπτυχιακοί, διδακτορικοί και μεταδιδακτορικοί), σε ρόλο ιδιότυπου «εργάτη»²⁸, αναλάμβαναν να αξιοποιήσουν τον τεχνολογικό εξοπλισμό των πανεπιστημιακών εργαστηρίων, δημιουργώντας και εξελίσσοντας πολλές μορφές λογισμικού.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να επισημανθεί ότι το λογισμικό ήταν εξ αρχής ελεύθερο. Όποιος είχε την ικανότητα και τον εξοπλισμό μπορούσε να δημιουργήσει προγράμματα. Και κάθε νέα δημιουργία μπορούσε να βασιστεί σε κάποια προηγούμενη με δεδομένο ότι η γνώση μπορούσε να διακινηθεί ελεύθερα, κυρίως λόγω του διαδικτύου.²⁹

Μάλιστα, το πλέον χαρακτηριστικό παράδειγμα ελεύθερου λογισμικού είναι η HTML. Από την στιγμή που η HTML γεννήθηκε στο πλαίσιο του CERN, αποτελούσε

²⁶ Ο.π., σελ. 231

²⁷ Βλ. ΜΑΚΡΗΣ Δ., ό.π.

²⁸ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 157

²⁹ Βλ. YERGIN, D., "The age of globality", Newsweek, 18 Μαΐου 1998, σελ. 27, όπως αναφέρεται στο ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 169

εργαλείο που προστατευόταν από πνευματικά δικαιώματα. Ο δημιουργός της, ο ερευνητής του CERN Tim Berners-Lee, έπεισε το ερευνητικό κέντρο να τα απαρνηθεί και να δώσει την δυνατότητα, σε όποιον είχε την ικανότητα, είτε να το αξιοποιήσει είτε να το αναπτύξει περαιτέρω. Με άλλα λόγια, το άφησε ελεύθερο. Αυτή η κίνηση κυριολεκτικά εκτόξευσε όχι μόνο την HTML ως εργαλείο, αλλά ολόκληρο το διαδίκτυο. Αμέσως άρχισαν να εμφανίζονται δεκάδες τόποι με την νέα μορφή.³⁰

Η μαζική εξάπλωση του διαδικτύου γέννησε την ανάγκη για την δημιουργία μιας γενικής αρχιτεκτονικής δομής που θα επιτρέπει την μέγιστη αποτελεσματικότητα και ευελιξία στο δίκτυο. Το μέσο για την επίτευξη του στόχου είναι το πρωτόκολλο του διαδικτύου (TCP/IP) και η λογική στην οργάνωση της πληροφορίας ώστε να βασίζεται στην από άκρο σε άκρο (end to end) επικοινωνία, παρά στην επικοινωνία εξυπηρετητή-πελάτη (client- server)³¹. Η από άκρο σε άκρο επικοινωνία βοήθησε στην ανάπτυξη του διαδικτύου περισσότερο από κάθε άλλη λογική³². Με τα λόγια του δημιουργού του παγκόσμιου ιστού: «Τεχνικά, αν υπήρχε ένα κεντρικό σημείο ελέγχου, αυτό πολύ γρήγορα θα προκαλούσε τέτοια συμφόρηση που θα περιόριζε την ανάπτυξη του ιστού, ο οποίος ποτέ δεν θα ανέβαινε επίπεδο. Το γεγονός ότι ήταν ‘εκτός ελέγχου’ ήταν πολύ σημαντικό.»³³

Η λογική της επικοινωνίας από άκρο σε άκρο βρίσκει την καλύτερη εφαρμογή της στα δίκτυα peer2peer (P2P)³⁴. Ένα δίκτυο υπολογιστών P2P είναι ένα δίκτυο που επιτρέπει σε δύο ή περισσότερους υπολογιστές να μοιράζονται τους πόρους τους

³⁰ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σσ. 33-34, 170

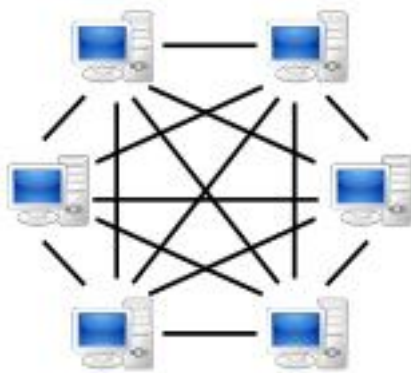
³¹ Ο.π., σελ. 150

³² Βλ. CLARK D. & BLUMENTHAL M. “Rethinking the design of the Internet: The end to end arguments vs. the brave new world”,
<http://cyberlaw.stanford.edu/e2e/papers/TPRC-Clark-Blumenthal.pdf>

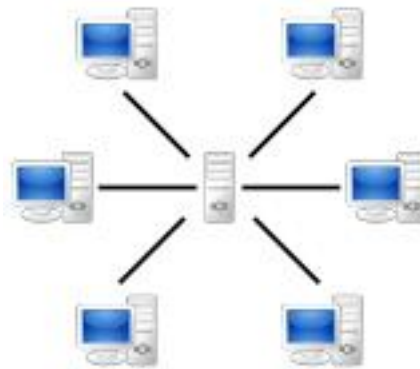
³³ Βλ. BERNERS-LEE T., *Weaving the Web: The Original Design and Ultimate Destiny of the World Wide Web by Its Inventor*, San Francisco, Harper San Francisco, 1999 σελ. 99

³⁴ Βλ. BOWREY K. & RIMMER M., “Rip, Mix, Burn: The politics of peer to peer and copyright law”, *First Monday*, Special Issue #1: Music and the Internet, 4 Ιουλίου 2005,
<http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/1456/1371>

ισοδύναμα, δίχως την παρέμβαση κάποιου εξυπηρετητή (server)³⁵. Το δίκτυο αυτό χρησιμοποιεί την επεξεργαστική ισχύ, τον αποθηκευτικό χώρο και το εύρος ζώνης (bandwidth) των κόμβων. Όλοι οι κόμβοι του δικτύου έχουν ίσα δικαιώματα. Πληροφορίες που βρίσκονται στον ένα κόμβο, ανάλογα με τα δικαιώματα που καθορίζονται, μπορούν να διαβαστούν από όλους τους άλλους και αντίστροφα. Στα σχήματα που ακολουθούν γίνεται ευκολότερα αντιληπτή η διαφορά ενός P2P δικτύου από ένα δίκτυο εξυπηρετητή (server network).



P2P Network



Server Network

³⁵ Σύμφωνα με το αντίστοιχο λήμμα στη wikipedia, την ελεύθερη εγκυκλοπαίδεια (<http://el.wikipedia.org/wiki/P2P>), τα P2P δίκτυα χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες:

Συγκεντρωτικά ή «πρώτης γενιάς» P2P δίκτυα

Εδώ, υπάρχει ένας κεντρικός Index Server στον οποίο αποθηκεύονται οι πληροφορίες για τα περιεχόμενα των καταλόγων που οι συμμετέχοντες επιθυμούν να μοιράζονται. Οι χρήστες μπορούν να αναζητήσουν στους Index Servers αυτούς τα αρχεία που ψάχνουν, χρησιμοποιώντας ένα κατάλληλο πρόγραμμα-πελάτη. Όταν το αρχείο βρεθεί, ανοίγει μια σύνδεση μεταξύ των δύο χρηστών για τη μεταφορά του. Σε αυτή τη κατηγορία ανήκουν το Napster το DC++ και το WinMX.

Αποκεντρωτικά ή «δεύτερης γενιάς» P2P δίκτυα

Η φιλοσοφία εδώ είναι εντελώς διαφορετική. Κάθε σύστημα που συμμετέχει αποτελεί ταυτόχρονα client και server. Μόλις κάποιος συνδεθεί μέσω ενός ανάλογου προγράμματος-πελάτη P2P, κάνει γνωστή την παρουσία του σε ένα μικρό αριθμό υπολογιστών ήδη συνδεδεμένων, οι οποίοι με τη σειρά τους προωθούν τη δήλωση παρουσίας του σε ένα μεγαλύτερο δίκτυο υπολογιστών, κ.ο.κ. Πλέον ο χρήστης έχει τη δυνατότητα να αναζητήσει οποιαδήποτε πληροφορία μεταξύ των διαμοιραζόμενων αρχείων. Σε αυτή τη κατηγορία ανήκουν το Kazaa, το Gnutella και το BearShare.

P2P δίκτυα τρίτης γενιάς

Είναι αυτά τα οποία διαθέτουν χαρακτηριστικά ανωνυμίας όπως το Freenet, το I2P και το Entropy. Είναι αποκεντρωτικού τύπου και η φιλοσοφία τους βασίζεται, εκτός από την ανωνυμία, στην υψηλή βιωσιμότητα τους, στο συνεχή διαμοιρασμό των αρχείων και στην κωδικοποίησή τους έτσι ώστε κανείς να μην μπορέσει ποτέ να αποκτήσει κανένα είδος ελέγχου πάνω σε αυτά. Τα δίκτυα αυτού του τύπου είναι υπό ανάπτυξη και έχουν χαρακτηριστεί ως μικρά παγκόσμια δίκτυα.

Είναι γενικά αποδεκτό ότι η χρήση τέτοιων δικτύων ενώνει χρήστες από όλο τον κόσμο λειτουργώντας χωρίς λογοκρισία, ελέγχους ή φραγμούς προάγοντας τη βασική ιδέα της δημιουργίας του παγκοσμίου ιστού που δεν είναι άλλη από την ελεύθερη διακίνηση ιδεών και τη δωρεάν παροχή υπηρεσιών και πληροφοριών. Η απλή δομή, το μηδαμινό κόστος και η άναρχη ροή πληροφορίας είναι τα στοιχεία που καθιστούν τη λειτουργία των P2P δικτύων μοναδική.

Η φιλοσοφία του P2P δίνει στους συμμετέχοντες τη δυνατότητα δημιουργίας δυναμικά αναπτυσσόμενων χώρων, το περιεχόμενο των οποίων καθορίζεται από τους ίδιους τους χρήστες. Το P2P είναι μια μορφή δικτύου που εκμεταλλεύεται τις δυνατότητες και τους πόρους που υπάρχουν στις παρυφές του, δηλαδή τους χρήστες³⁶. Προφανώς, η κοινωνικοποίηση του διαδικτύου δεν θα είχε φτάσει ποτέ τα επίπεδα που έχει τώρα αν οι χρήστες δεν είχαν υποστηρίξει, άλλος περισσότερο και άλλος λιγότερο, την υπόστασή του σε όλες τις φάσεις της εξέλιξής του³⁷.

Αυτή, λοιπόν, η φιλοσοφία που έχει επικρατήσει στο διαδίκτυο και δεν απέχει πολύ από αυτό που είχαν στο μυαλό τους οι επιστήμονες-ερευνητές και οι απλοί χρήστες που συνέβαλλαν και συμβάλλουν στην ανάπτυξη, εξάπλωση και εξέλιξή του, είναι λογικό να έχει μπει στο στόχαστρο των εταιρειών. Και αυτό γιατί στην λογική των P2P τα άκρα της επικοινωνίας είναι ισότιμα. Όμως, για τις μεγάλες εταιρείες, τα άκρα δεν πρέπει να είναι ισότιμα. Από την μία πλευρά, πρέπει να υπάρχει αυτός που προσφέρει ένα περιεχόμενο και από την άλλη να υπάρχουν καταναλωτές. Οι καταναλωτές είναι χρήσιμοι σε αυτόν που προσφέρει κάτι μόνο ως τέτοιοι. Δεν έχουν δικαίωμα, αλλά ούτε και δυνατότητα να παρέμβουν στο προσφερόμενο αγαθό³⁸.

³⁶ Βλ. SVENSSON J. & BANNISTER F., "Pirates, sharks and moral crusaders: Social control in peer-to-peer networks", *First Monday*, 7 Ιουνίου 2004, τόμος 9, τεύχος 6, <http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/1154/1074>

³⁷ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 41

³⁸ Ο.π., σελ. 153

Β) Ιδιαιτερότητες διαδικτύου ως μέσου επικοινωνίας

Με τον όρο επικοινωνία εννοούμε την ανταλλαγή πληροφοριών, σκέψεων, ιδεών ή συναισθημάτων, μεταξύ δύο ή περισσότερων ατόμων, συσκευών, επιχειρήσεων ή οργανισμών. Η επικοινωνία είναι μια σκόπιμη διαδικασία, που ακολουθεί την εξής πορεία: Ως αφετηρία πρέπει να υπάρχει ένας σκοπός, που να εκφράζεται ως «μήνυμα». Αυτό το μήνυμα διαβιβάζεται με κάποιο «μέσο» από μια πηγή, τον αποστολέα ή «πομπό» στον αποδέκτη ή «δέκτη». Το αποτέλεσμα είναι η μεταφορά του νοήματος από το ένα μέρος στο άλλο.

Το διαδίκτυο, ως επικοινωνιακό μέσο, παρουσιάζει κάποιες αξιοσημείωτες ιδιαιτερότητες. Καταρχήν, αποτελεί μέσο μαζικής επικοινωνίας, αλλά και μέσο ιδιωτικής επικοινωνίας³⁹. Μάλιστα, είναι ιδιαίτερα δημοφιλές τόσο ως μέσο μαζικής επικοινωνίας (ελεύθερη ανάρτηση πληροφοριών στον παγκόσμιο ιστό, π.χ. ιστοσελίδες, blogs, forums), όσο και ως μέσο ιδιωτικής επικοινωνίας (ανταλλαγή μηνυμάτων και αρχείων μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου) των ατόμων.

Επιπλέον, το διαδίκτυο αποτελεί το μοναδικό μαζικό μέσο αμφίδρομης επικοινωνίας. Η επικοινωνία καλείται αμφίδρομη (ή αμφίπλευρη ή αμοιβαία), όταν υπάρχει εναλλαγή ρόλων μεταξύ πομπού και δέκτη, δηλ. ο πομπός έχει τη δυνατότητα να μετατρέπεται σε δέκτη και αντίστροφα, π.χ. ένας φιλικός διάλογος. Αντίθετα, καλείται μονόδρομη (ή μονόπλευρη), όταν ο πομπός και ο δέκτης δεν συμμετέχουν με τον ίδιο τρόπο στην επικοινωνιακή διαδικασία, αλλά παραμένει ο καθένας στο ρόλο του. Π.χ. η ανάγνωση μιας εφημερίδας, όπου η εφημερίδα είναι ο πομπός και ο αναγνώστης είναι ο δέκτης.

³⁹ Βλ. ΝΟΥΣΚΑΛΗΣ Γ., Η ποινική προστασία της ψηφιακής πληροφορίας, στο ΑΝΘΙΜΟΣ Α (επιμ.), Ψηφιακή τεχνολογία και δίκαιο, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Σάκκουλα, 2004, σελ. 158-159. Επίσης, ο Καράκωστας αφιερώνει ξεχωριστά κεφάλαια του βιβλίου του για τη μελέτη του διαδικτύου ως μέσου μαζικής επικοινωνίας και ως μέσου ιδιωτικής επικοινωνίας. Βλ. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., *Δίκαιο και Internet: Νομικά ζητήματα του διαδικτύου*, 3^η έκδοση, Αθήνα, Σάκκουλας, 2009

Η έννοια της αμφίδρομης επικοινωνίας δεν είναι καινούρια. Το τηλέφωνο, π.χ. επιτρέπει την αμφίδρομη επικοινωνία, αλλά μόνο μεταξύ δύο (ή και λίγο περισσότερων) ατόμων, επομένως δεν αποτελεί μέσο μαζικής επικοινωνίας. Από την άλλη, το ραδιόφωνο και η τηλεόραση, τα οποία είναι Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, εφόσον απευθύνονται σε ευρύτερες ομάδες του πληθυσμού ή και (δυνάμει) σε ολόκληρη την κοινωνία, δεν προσφέρουν τη δυνατότητα αμφίδρομης επικοινωνίας. Το κοινό μπορεί να κλείσει το δέκτη του και να αρνηθεί να καταναλώσει το προϊόν που του προσφέρεται, όμως δεν έχει τη δυνατότητα να επηρεάσει άμεσα το περιεχόμενο του προγράμματος. Έτσι, το κλασικό ραδιοτηλεοπτικό μοντέλο είναι ένα «αυταρχικό» και ιεραρχικό μοντέλο επικοινωνίας όπου ένας (ή λίγοι) απευθύνονται σε πολλούς παθητικούς χρήστες του μέσου⁴⁰.

Σε αντίθεση προς τη μονόχρονη λογική της μαζικής επικοινωνίας, όπου ο αποδέκτης καταναλώνει κατά τρόπο παθητικό τυποποιημένα πακέτα πληροφοριών, στο διαδίκτυο το άτομο μπορεί να αναλάβει τόσο του ρόλο του παραγωγού όσο και το ρόλο του καταναλωτή, ανάλογα με το αν κατασκευάζει την προσωπική του ιστοσελίδα ή διαβάζει ένα άρθρο σε μια ηλεκτρονική ομάδα συζητήσεων⁴¹.

Γενικότερα, η αυξημένη δυνατότητα επικοινωνίας και παραγωγής περιεχομένου που προσφέρει το διαδίκτυο θεωρείται από πολλούς ερευνητές ως ένα σημαντικό δημοκρατικό χαρακτηριστικό του, καθώς τα άτομα μπορούν πλέον να ξεφύγουν από το ρόλο του παθητικού καταναλωτή και να επηρεάσουν άμεσα ή και να διαμορφώσουν οι ίδιοι το περιεχόμενο του μηνύματος. Ακόμη και αν αυτό δε συνιστά αυτόματα το τέλος των μονόδρομων μαζικών μέσων, αδιαμφισβήτητα διαμορφώνει ένα νέο περισσότερο πολύπλοκο, ανταγωνιστικό και ευμετάβλητο περιβάλλον στο

⁴⁰ Βλ. ΛΕΑΝΔΡΟΣ Ν., *Το διαδίκτυο: Ανάπτυξη και αλλαγή*, Αθήνα, Καστανιώτη, 2005, σελ. 58

⁴¹ Βλ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Κ., *Εικονικές κοινότητες: Μια κοινωνιολογική προσέγγιση του διαδικτύου*, Αθήνα, Παπαζήση, 2005, σσ. 107-108

πλαίσιο του οποίου η παθητική ή ενεργητική αξιοποίηση των μέσων αποτελεί μια εναλλακτική δυνατότητα των χρηστών⁴².

Εάν η απόλυτη κυριαρχία των ραδιοτηλεοπτικών και λοιπών μονόδρομων μαζικών μέσων φτάνει στο τέλος της, τούτο συνεπάγεται σημαντικές μεταβολές σε ό,τι αφορά τη διαδικασία κοινωνικοποίησης του σύγχρονου ανθρώπου και την αναπαραγωγή της κυρίαρχης ιδεολογίας. Αν ισχύει η άποψη ότι η τηλεόραση λειτουργεί ως κοινωνική τελετουργία η οποία αρθρώνει τους κύριους άξονες της κατεστημένης πολιτισμικής άποψης για τη φύση της πραγματικότητας, ενώ παράλληλα εμπλέκει τα άτομα-μέλη μιας κουλτούρας στα κυρίαρχα συστήματα αξιών και καλλιεργεί αυτά τα συστήματα δείχνοντας πώς λειτουργούν στην πράξη⁴³, τότε η σχετική παρακμή της σημασίας του τηλεοπτικού λόγου διαμορφώνει μια νέα κοινωνική πραγματικότητα. Η ευελιξία των νέων μέσων, η ανατροπή της παραδοσιακής σχέσης πομπού-δέκτη και η διάδοση μιας ποικιλίας μορφών άμεσης επικοινωνίας επιτρέπουν τη διαφοροποίηση των μηνυμάτων και την κατάτμηση του κοινού⁴⁴.

Τούτο προσπαθούν να αποτρέψουν οι μεγάλες πολυεθνικές επιχειρήσεις, οι οποίες, με την αρωγή των κρατικών ηγεσιών (σε μια ύστατη προσπάθεια να διατηρήσουν την κυριαρχία τους σε εδαφικό επίπεδο), προσπαθούν να καπηλευτούν το διαδίκτυο και να το στρέψουν προς τη γνωστή μορφή των μονόδρομων ΜΜΕ, η οποία προωθεί την «προς τα κάτω» κυκλοφορία (από τον πάροχο της ενημέρωσης στον καταναλωτή), αλλά προσφέρει ελάχιστη δυνατότητα για «προς τα πάνω» πληροφόρηση (από τον καταναλωτή στον πάροχο) και, το πιο σημαντικό, από το ένα

⁴² Βλ. ΛΕΑΝΔΡΟΣ Ν., ό.π., σελ. 59

⁴³ Βλ. FISKE J. & HARTLEY J., *Reading television*, London-New York, Routledge, 2003. Επίσης, βλ. ΠΛΕΙΟΣ Γ., *Ο λόγος της εικόνας: Ιδεολογία και πολιτική*, Αθήνα, Παπαζήση, 2001

⁴⁴ Βλ. ΛΕΑΝΔΡΟΣ Ν., ό.π., σσ. 60-61

άτομο στο άλλο⁴⁵. Στόχος είναι ο πλήρης έλεγχος του περιεχομένου που θα διακινείται στο διαδίκτυο, ο υποβιβασμός των χρηστών σε παθητικούς δέκτες και, γενικά, η διατήρηση όλων των χαρακτηριστικών των μονόδρομων μέσων, με μόνη διαφορά ότι το περιεχόμενο δεν θα εκπέμπεται μαζικά, αλλά κατά παραγγελία (pay-per-view ή pay per use στην περίπτωση του λογισμικού), προσαρμοσμένο στις αγοραστικές συνήθειες του καταναλωτή και διανθισμένο με τις κατάλληλες διαφημίσεις⁴⁶.

Το ενοχλητικό αυτό γεγονός κάνει πιο επιτακτική την ανάγκη να γίνει κατανοητή από τους πολίτες η μεταβαλλόμενη φύση του διαδικτυακού χώρου⁴⁷. Το διαδίκτυο τείνει να χάσει τον αρχικό δημοκρατικό χαρακτήρα που είχε, ως το μοναδικό αμφίδρομο μέσο μαζικής επικοινωνίας. Στο νέο καπιταλιστικό νεοφιλελεύθερο διαδίκτυο που ονειρεύονται κράτη και επιχειρήσεις η πληροφορία χάνει κάθε άλλη αξία πέραν της οικονομικής. Η έννοια του «εμπορεύματος» επιβάλλεται αυτόματα και αυτονόητα ως συστατικό της ψηφιακής πληροφορίας, ενώ κάτι τέτοιο ούτε αυτόματο ούτε αυτονόητο είναι⁴⁸.

Γ) Διαδίκτυο και κοινωνικές μεταβολές

Ο αμφίδρομος χαρακτήρας του διαδικτύου ως μέσου μαζικής επικοινωνίας οδήγησε αρκετούς ερευνητές στο να εκφράσουν την αισιοδοξία τους για τη μετάβαση σε μια κοινωνία της οποίας οι πολίτες θα είναι περισσότερο ενημερωμένοι και

⁴⁵ Βλ. ΜΠΡΑΟΥΝ Ν., *Η δικτατορία στον κυβερνοχώρο: Το τέλος της δημοκρατίας στην εποχή της πληροφορικής*, μετάφραση: Πάσχος Μανδραβέλης, Αθήνα, Καστανιώτη, 1999, σελ. 75

⁴⁶ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σσ. 147-148

⁴⁷ Βλ. ΜΠΡΑΟΥΝ Ν., ό.π.

⁴⁸ Βλ. ΝΟΥΣΚΑΛΗΣ Γ., 2004, ό.π., σελ. 146

δημιουργικοί⁴⁹. Κάποιοι, ακόμη πιο αισιόδοξοι, αντιμετώπιζαν το διαδίκτυο ως αιχμή του δόρατος μιας νέας παγκοσμιοποίησης⁵⁰, που θα διάβρωνε την εξουσία και τη βαρύτητα των εθνικών κυβερνήσεων. Η άφιξη του διαδικτύου έμοιαζε σαν επιστέγασμα μιας καινούργιας τάξης πραγμάτων στις ανθρώπινες υποθέσεις, που θα απελευθέρωνε την ανθρωπότητα από την τυραννία της εδαφικότητας⁵¹.

Επιπλέον, το διαδίκτυο τέθηκε παραδειγματικά ως στοιχείο εκδημοκρατισμού της κοινωνίας. Δύο χαρακτηριστικά της δημοκρατίας είναι η ισότητα και η συμμετοχή των ατόμων, και δεν υπάρχει τίποτε περισσότερο εξισωτικό από έναν προσωπικό υπολογιστή, ανεξάρτητα από το κόστος του και τα χαρακτηριστικά του, ούτε καλύτερο όχημα συμμετοχής από τη διαδραστικότητα του διαδικτύου.

Αρκετοί αναλυτές φαντάζονται τη μελλοντική δυνατότητα της ψήφου από το δίκτυο ως μια από τις σημαντικές προόδους που θα συμβάλουν στην επίλυση πρακτικών προβλημάτων κατά τη διεξαγωγή των εκλογών. Αν το σύστημα εδραιωθεί, υποστηρίζουν, πολλές έρευνες θα μπορούσαν να γίνουν on line, με τρόπο σχεδόν στιγμιαίο. Οι κυβερνώντες δε θα χρειάζονταν πλέον να εξαρτώνται από δημοσκοπήσεις που χειραγωγούνται εύκολα κι έχουν μεγάλα περιθώρια λάθους, όπως αποδεικνύει η εμπειρία. Είτε πρόκειται για την απαγόρευση του καπνίσματος στα δημόσια κτίρια ή τη μεταβολή της ηλικίας ποινικής ευθύνης, θα ήταν σχετικά εύκολο να ζητήσουμε τη γνώμη των πολιτών. Αυτοί, πιέζοντας απλώς ένα πλήκτρο από το σπίτι τους, θα μπορούσαν να εκφράσουν τις προτιμήσεις τους ή να προσανατολίσουν

⁴⁹ Ενδεικτικά, βλ. TAPSCOTT D., *Η ψηφιακή οικονομία: Υποσχέσεις και κίνδυνοι στην εποχή της διαδικτυακής ευφυΐας*, Αθήνα, Leader Books, 2000, σσ. 301-307? ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗΣ Ν., *Ψηφιακός κόσμος*, μετάφραση: Αναστάσης Κατσίκας, Αθήνα, Καστανιώτη, 1995? CAIRNCROSS F., *The company of the future: How the communications revolution is changing management*, Boston – Massachusetts, Harvard Business School Press, 2002

⁵⁰ Πρόκειται για το όνειρο μιας πραγματικής παγκοσμιοποίησης, σε αντιπαράβολή με την υποτιθέμενη «παγκοσμιοποίηση» για την οποία γίνεται λόγος σήμερα. Ενδεικτικά, βλ. ΜΠΟΛΑΚΗΣ Σ., ό.π., σσ. 17-20 και τις εκεί παραπομπές.

⁵¹ Βλ. ΓΚΟΛΑΝΤΣΜΙΘ Τ. & ΓΟΥ Τ., *Ποιος ελέγχει το Internet: Οι αυταπάτες ενός κόσμου χωρίς σύνορα*, μετάφραση: Γ. Παπαδάτος, Αθήνα, Το Ποντίκι, 2007, σελ. 7

τις ενέργειες της εξουσίας. Κάτι που θα μας έφερνε πίσω στις αρχές της αθηναϊκής δημοκρατίας, που ήταν δημοκρατία συνέλευσης και όχι αντιπροσώπευσης⁵².

Μέχρι σήμερα, δεν έχει συμβεί κάτι τέτοιο. Οι Γκόλντσμινθ και Γου, απογοητευμένοι υποστηρικτές του νέου μέσου, θεωρούν ότι οι εθνικές κυβερνήσεις κέρδισαν τις μάχες που έδωσαν για να ελέγξουν το μεγάλο ασύνορο μέσο, καταδεικνύοντας έτσι ότι, ακόμη και για τις πλέον επαναστατικές επικοινωνιακές τεχνολογίες, η γεωγραφία και ο κυριαρχικός κρατικός έλεγχος διατηρούν θεμελιώδη σημασία. Στη δεκαετία του '90 πολλοί πίστευαν πως τα κράτη δεν θα μπορούσαν να ελέγξουν τις επιπτώσεις στο έδαφος τους από ανεπιθύμητες επικοινωνίες μέσω διαδικτύου που θα είχαν αφετηρία εκτός των συνόρων τους. Κι επομένως δεν θα ήταν σε θέση να εφαρμόσουν την εθνική νομοθεσία περί ελευθερίας της έκφρασης, το ποινικό τους δίκαιο και το δίκαιο πνευματικής ιδιοκτησίας. Όμως τα επόμενα χρόνια φάνηκε πως οι εθνικές κυβερνήσεις διαθέτουν ευρεία γκάμα τεχνικών ελέγχου των υπεράκτιων διαδικτυακών επικοινωνιών. Έτσι εφαρμόζουν τους νόμους τους, ασκώντας κυριαρχική εξουσία εντός των συνόρων τους⁵³.

Παράλληλα, καλλιεργήθηκε, με την αρωγή των ΜΜΕ, μια τάση κινδυνολογίας και δαιμονοποίησης του διαδικτύου. Σκοπός ήταν να αποσιωπηθεί ο επαναστατικός αμφίδρομος χαρακτήρας του νέου μέσου και να δοθεί έμφαση σε αρνητικές χρήσεις του μέσου. Καταρχήν, δαιμονοποιήθηκαν οι χάκερς, δηλ. οι προγραμματιστές-δημιουργοί, και οι αρχές, τις οποίες πρέσβευαν⁵⁴. Έτσι, κατασκευάστηκε το προφίλ του αντικοινωνικού απατεώνα, ο οποίος, χρησιμοποιώντας τις ανώτερες γνώσεις του στο χώρο της πληροφορικής, αποκομίζει προσωπικά οικονομικά οφέλη. Βέβαια, το συγκεκριμένο προφίλ έρχεται σε πλήρη

⁵² Βλ. ΘΕΜΠΙΑΝ Χ. Λ., ό.π., σσ. 116-117

⁵³ Βλ. ΓΚΟΛΑΝΤΣΜΙΘ Τ. & ΓΟΥ Τ., ό.π., σσ. 7-8

⁵⁴ Βλ. VEGH S., "The media's portrayal of hacking, hackers, and hacktivism before and after September 11", *First Monday*, τόμος 10, τεύχος 2, 7 Φεβρουαρίου 2005, <http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/1206/1126>

αντίθεση με το προφίλ του χάκερ που δίνει ο McKenzie⁵⁵: «Οι χάκερς δημιουργούν τη δυνατότητα να εισαχθούν νέα πράγματα στον κόσμο. Όχι πάντοτε πράγματα σπουδαία, ούτε καν πράγματα καλά, αλλά πράγματα νέα. Στην τέχνη, στην επιστήμη, στη φιλοσοφία και στην κουλτούρα, σε οποιαδήποτε περίπτωση παραγωγής γνώσης όπου δεδομένα μπορούν να συγκεντρωθούν, όπου πληροφορία μπορεί να εξαχθεί από αυτά και όπου απ' αυτή την πληροφορία δημιουργούνται νέες δυνατότητες για τον κόσμο, υπάρχουν χάκερς που βγάζουν το νέο απ' το παλιό. Ενώ δημιουργούμε αυτούς τους κόσμους, δεν τους κατέχουμε. Αυτό που δημιουργούμε είναι υποθηκευμένο σε άλλους, σε κράτη και εταιρείες που μονοπωλούν τα μέσα για να φτιαχτούν οι κόσμοι τους οποίους μόνοι εμείς ανακαλύπτουμε.».

Αντίστοιχη κινδυνολογία αναπτύχθηκε και για τα διαδικτυακά κοινωνικά δίκτυα (π.χ. Facebook, Myspace) με τη διάδοση ιστοριών⁵⁶ που αφορούσαν παράνομη πρόσβαση σε προσωπικά δεδομένα⁵⁷, αποτυχία σπουδαστών λόγω διάσπασης προσοχής⁵⁸, απόλυση εργαζομένων λόγω μείωσης παραγωγικότητας ή αρνητικής δημοσιότητας⁵⁹, παιδοφιλία⁶⁰, κτλ. Ταυτόχρονα, με τη σύμπραξη ερευνητών, καθιερώθηκε ο όρος «εθισμός στο διαδίκτυο⁶¹», τη στιγμή που σε καμία των περιπτώσεων η εξάρτηση δεν αφορά τη χρήση του μέσου καθαυτή, αλλά

⁵⁵ Βλ. MCKENZIE W., *Ένα μανιφέστο των χάκερ*, μετάφραση: Νεκτάριος Καραϊτζής, Αθήνα, Scripta, 2006

⁵⁶ Βλ. JOINSSON A., "Looking at, Looking up or Keeping up with People? Motives and Uses of Facebook", παρουσιάστηκε στο συνέδριο CHI 2008, 5-10 Απριλίου 2008, Φλωρεντία, Ιταλία, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.168.3722&rep=rep1&type=pdf>

⁵⁷ Βλ. JONES H. & SOLTREN J.H., *Facebook: Threats to Privacy*, διπλωματική εργασία, Δεκέμβριος 2005, <http://groups.csail.mit.edu/mac/classes/6.805/student-papers/fall05-papers/facebook.pdf> και τις εκεί παραπομπές σε άρθρα κολεγιακών περιοδικών & εφημερίδων

⁵⁸ Βλ. BUGEJA M., "Facing the Facebook", *The Chronicle of Higher Education*, τόμος 52, τεύχος 21, σελ. C1, <http://chronicle.com/article/Facing-the-Facebook/46904/>

⁵⁹ Βλ. YOUNG K., "Internet Addiction: A new clinical phenomenon and its consequences", *American Behavioral Scientist*, τόμος 48, τεύχος 4, Δεκέμβριος 2004, σσ. 402-415

⁶⁰ Βλ. RAWSTORNE T., "How paedophiles prey on Myspace children", *Daily Mail (UK)*, 21 Ιουλίου 2006 <http://www.dailymail.co.uk/femail/article-397026/How-paedophiles-prey-MySpace-children.html>

⁶¹ Ενδεικτικά, βλ. YOUNG K., ό.π. KANDELL J., "Internet Addiction on Campus: The Vulnerability of College Students", *CyberPsychology & Behavior*, τόμος 1, τεύχος 1, άνοιξη 1998, σσ. 11-17? WIEMER-HASTINGS P. & D. NG B., "Addiction to the Internet and Online Gaming", *CyberPsychology & Behavior*, τόμος 8, τεύχος 2, Απρίλιος 2005, σσ. 110-113

σχετίζεται με άλλες εξαρτήσεις (π.χ. εθισμός σε παιχνίδια χαρακτήρων, εθισμός στην πορνογραφία, εθισμός στα τυχερά παιχνίδια, κτλ.), ενώ δεν υπάρχουν έρευνες που να αποδεικνύουν ότι υπάρχουν ουσιαστικές διαφορές των διαδικτυακών εθισμών από τους «παραδοσιακούς» εθισμούς ή ότι η ευκολία πρόσβασης στο διαδίκτυο οδηγεί σε εθισμό (π.χ. στην πορνογραφία ή στα τυχερά παιχνίδια) ανθρώπους που, σε διαφορετική περίπτωση, δεν θα ανέπτυσσαν ανάλογη συμπεριφορά⁶².

Επίσης υποστηρίζεται ότι ο «επιπόλαιος, βιαστικός, πρόχειρος και επιφανειακός συνήθως» τρόπος ανάγνωσης στο διαδίκτυο, υποκαθιστά σταδιακά την κριτική σκέψη, η οποία «προϋποθέτει συγκέντρωση, προσεκτική ανάγνωση, χρόνο και εξάσκηση⁶³». Θεωρείται ότι «η φύση του μέσου και το περιβάλλον του επηρεάζουν τον τρόπο ανάγνωσης. Το διαδίκτυο προάγει την αποτελεσματικότητα, την αμεσότητα και τον όγκο των πληροφοριών. Η ανάγνωση είναι πιο αποσπασματική, κατακερματισμένη και ασυνεχής. Η ψηφιακή μορφή, «υπερκείμενο» και πολυμέσο, προϋποθέτει μια «υπερπροσοχή», την οποία Αμερικανοί ψυχολόγοι αντιπαραθέτουν στην βαθιά προσοχή, την οποία χρειάζεται η γραμμική ανάγνωση στο χαρτί⁶⁴». Τονίζεται ότι «μεταφερόμαστε από το μοντέλο της διάδοσης της πληροφορίας μέσω της ιστοσελίδας προς τη διάδοσή της μέσω κοινωνικών δικτύων, όπως το Facebook και το Twitter, όπου το ζητούμενο είναι η διαρκής παραγωγή πολύ σύντομων μηνυμάτων. Η ιστορία του διαδικτύου είναι από μόνη της μια ένδειξη ότι όσο περνάει ο καιρός τόσο απομακρυνόμαστε από το μοντέλο της προσεκτικής ανάγνωσης και της εμβάθυνσης⁶⁵». Τέλος, επισημαίνεται ότι «Το τελευταίο πράγμα που εύχονται οι επιχειρηματίες του διαδικτύου είναι να ενθαρρύνουν την αργή και

⁶² Βλ. GRIFFITHS M., “Sex on the Internet: Observations and Implications for Internet Sex Addiction”, *The Journal of Sex Research*, τόμος 38, τεύχος 4, Νοέμβριος 2001, σσ. 333-342

⁶³ Βλ. CARR N., «Το Internet μας κάνει ρηχούς», συνέντευξη στην Ελευθεροτυπία, Σάββατο 2 Οκτωβρίου 2010

⁶⁴ Βλ. BIAGINI C. & CARNINO G., «Ηλεκτρονική βιβλιοθήκη σε συσκευασία τσέπης», *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 11 Οκτωβρίου 2009

⁶⁵ Βλ. CARR N., 2010, ό.π.

νωχελική ή συγκεντρωμένη ανάγνωση. Είναι προς το οικονομικό τους συμφέρον να ενθαρρύνουν την έλλειψη προσήλωσης⁶⁶.»

Το τελευταίο φαίνεται να αποτελεί λογική εκτίμηση. Όμως, όλες οι άλλες εκτιμήσεις που παρουσιάστηκαν φαίνεται να στερούνται λογικής. Καταρχήν, η άποψη περί επιπόλαιου, βιαστικού και πρόχειρου τρόπου ανάγνωσης στο διαδίκτυο δεν προκύπτει από πουθενά και μάλλον προέρχεται από την προσωπική εμπειρία χρήσης του συγγραφέα. Στην πραγματικότητα, το διαδίκτυο είναι ένα μέσο επικοινωνίας, δεν προάγει συγκεκριμένους τρόπους ανάγνωσης. Ουσιαστικά αποτελεί πηγή πολλών κειμένων, των οποίων ο τρόπος ανάγνωσης εξαρτάται φυσικά από τη διάθεση του αναγνώστη. Μάλιστα, δεν έχει βάση η διάκριση σε ανάγνωση τυπωμένων βιβλίων και ανάγνωση κειμένων από το διαδίκτυο. Πρώτον, γιατί ενδέχεται να μιλάμε για ψηφιακή μορφή των ίδιων των βιβλίων που έχουν κυκλοφορήσει σε «κανονική» έκδοση σε χαρτί και, δεύτερον, διότι ο αναγνώστης έχει πάντα τη δυνατότητα να τυπώσει σε χαρτί τα αρχεία κειμένου που βρίσκει στο διαδίκτυο. Στην πράξη, ο τρόπος ανάγνωσης στο διαδίκτυο εξαρτάται από την προσήλωση που απαιτεί το ίδιο το κείμενο. Η περιήγηση σε έναν ιστοχώρο με ανέκδοτα απαιτεί διαφορετικά επίπεδα συγκέντρωσης από την κριτική ανάγνωση μιας διδακτορικής διατριβής σε ψηφιακή μορφή. Το σημαντικό είναι ότι στο διαδίκτυο ο πολίτης έχει την ευκαιρία να προσεγγίσει το σύνολο της παγκόσμιας γνώσης και να επιλέξει αυτός τον τρόπο και τον χρόνο ενασχόλησής του με ό, τι τον ενδιαφέρει περισσότερο – μάλιστα όχι με στατικό, αλλά δυναμικό και διαδραστικό τρόπο⁶⁷. Τέλος, η διάδοση των κοινωνικών δικτύων δεν αντικατέστησε τις ιστοσελίδες, είναι

⁶⁶ Βλ. CARR N., “Is Google making us stupid?: What the internet is doing to our brains”, *The Atlantic Magazine*, Ιούλιος-Αύγουστος 2008, <http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2008/07/is-google-making-us-stupid/6868/>

⁶⁷ Βλ. ΑΝΔΡΙΑΝΕΣΗΣ Π., Ανοικτή πρόσβαση: Όταν η γνώση συναντά την κοινωνία, *Καινοτομία, Έρευνα και Τεχνολογία*, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2008, σσ. 18-25, σελ. 18, http://www.ekt.gr/content/img/product/75500/18_25.pdf

μια διαφορετική μορφή μετάδοσης πληροφοριών, που όμως σκοπός της δεν είναι η διάδοση της γνώσης. Με πολύ απλά λόγια, όταν κάποιος επιστήμονας επιθυμεί να μελετήσει ένα συγκεκριμένο θέμα, δεν θα ανατρέξει στα σύντομα σχόλια που έχουν κάνει οι «ψηφιακοί φίλοι» του για το συγκεκριμένο θέμα στο Facebook, υπάρχουν οι ψηφιακές βιβλιοθήκες για αυτό το σκοπό.

Πέραν όμως της αστήρικτης κινδυνολογίας για το νέο μέσο, είναι γεγονός ότι δεν διαθέτουν όλες οι χώρες⁶⁸, αλλά ούτε και όλα τα κοινωνικά στρώματα την ίδια πρόσβαση στις νέες τεχνολογίες⁶⁹. Παρά, λοιπόν, τα πλεονεκτήματα της δημοκρατικής πρακτικής μέσω του διαδικτύου, οφείλουμε να αναγνωρίσουμε ότι διατρέχουμε τον κίνδυνο να δημιουργήσουμε ένα νέο καθεστώς εξαίρεσης μεταξύ των πολιτών, παρόμοιας υφής με αυτή του προαναφερθέντος αθηναϊκού, όπου οι γυναίκες και οι σκλάβοι εξαιρούνταν από τη συνέλευση: εκείνοι που δεν είναι συνδεδεμένοι στο δίκτυο, και αυτοί που έχουν λιγότερη επιδεξιότητα να κινηθούν σε αυτό, ενδέχεται να υποστούν διακρίσεις και να εξοστρακιστούν. Αυτό ισχύει τόσο για τα τοπικά όσο και για τα πανεθνικά σύνολα⁷⁰. Προφανώς, δεν μπορούμε να μιλάμε για αυθεντική ψηφιακή επανάσταση, όταν ένα μικρό μόνο μέρος του πληθυσμού μπορεί να έχει πρόσβαση στην τεχνολογία, ενώ η συντριπτική πλειονότητα των ανθρώπων αγνοούν τη σημασία της⁷¹. Εξάλλου, η πληροφορική τεχνολογία αποτελεί ταυτόχρονα παράγοντα που δημιουργεί αποκλεισμό, αλλά και καθαυτό πεδίο αποκλεισμού.⁷² Κατά συνέπεια, ο «πληροφορικός αποκλεισμός» στη σύγχρονη «κοινωνία της πληροφορίας» αποτελεί ζήτημα υψίστης σημασίας.

⁶⁸ Βλ. ΣΚΑΡΠΕΛΟΣ Γ., *Terra Virtualis: Η κατασκευή του κυβερνοχώρου*, Αθήνα, Νεφέλη, 1999, σσ. 51-58? ΚΑΣΤΕΛΣ Μ., *Ο γαλαξίας του διαδικτύου: Στοχασμοί για το διαδίκτυο, τις επιχειρήσεις και την κοινωνία*, μετάφραση: Ελένη Αστερίου, Αθήνα, Καστανιώτη, 2005, σσ. 297-305? ΜΠΡΑΟΥΝ Ν., ό.π., σσ. 14-16? ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Κ., ό.π., σσ. 120-141? ΛΕΑΝΔΡΟΣ Ν., ό.π., σσ. 178-194

⁶⁹ Βλ. ΜΠΡΑΟΥΝ Ν., ό.π., σελ. 15

⁷⁰ Βλ. ΘΕΜΠΡΙΑΝ Χ. Λ., ό.π., σελ. 117

⁷¹ Βλ. ΜΠΡΑΟΥΝ Ν., ό.π., σελ. 70

⁷² Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 25

Για κάποιους ερευνητές, οι σημερινές ανισότητες ως προς την πρόσβαση στους Η/Υ και το διαδίκτυο αντιμετωπίζονται ως προσωρινά και σχεδόν φυσιολογικά φαινόμενα που σε μεγάλο βαθμό δικαιολογούνται από τους ραγδαίους ρυθμούς με τους οποίους πραγματοποιούνται οι τεχνολογικές αλλαγές⁷³. Άλλοι ερευνητές υποστηρίζουν ότι το φαινόμενο αυτό παρατηρείται σε τέτοιο βαθμό, ώστε το διαδίκτυο συνδέεται πλέον στενά με την οικονομική, την πολιτική και την πνευματική ανάπτυξη της Δύσης και συχνά χρησιμοποιείται για να θεμελιώσει, να στηρίξει ή και να διευρύνει την οικονομική, την πολιτική και την πνευματική της κυριαρχία επί του Τρίτου Κόσμου⁷⁴.

Επιπλέον, άλλοι ερευνητές διατυπώνουν την άποψη ότι, στη σημερινή συγκυρία, στην άνιση κατανομή του υλικού πλούτου έρχεται να προστεθεί η άνιση κατανομή των πληροφοριακών πόρων και των μέσων παραγωγής και διάδοσης της πληροφορίας, δηλαδή μια νέα μορφή κοινωνικού αποκλεισμού που απειλεί να υποβαθμίσει άτομα, ομάδες του πληθυσμού και ολόκληρες κοινωνίες. Μιλούν για ψηφιακό χάσμα, δηλαδή για μια σαφέστατη διάκριση ανάμεσα σε προνομιούχους, οι οποίοι αξιοποιούν τις τράπεζες πληροφοριών, το διαδίκτυο και τις ποικίλες δυνατότητες που προσφέρουν οι ηλεκτρονικοί υπολογιστές για να βελτιώσουν τις επαγγελματικές και κοινωνικές τους προοπτικές, και σε «πληροφοριακά φτωχούς» που έχουν περιορισμένη πρόσβαση στα σύγχρονα προϊόντα της τεχνολογίας και, στην καλύτερη περίπτωση, καταναλώνουν παθητικά τα απλούστερα και μαζικότερα προϊόντα και υπηρεσίες της νέας ψηφιακής εποχής⁷⁵.

⁷³ Βλ. ΛΕΑΝΔΡΟΣ Ν., ό.π., σσ. 176-177

⁷⁴ Βλ. ΣΚΑΡΠΕΛΟΣ Γ., ό.π., σελ. 51

⁷⁵ Ενδεικτικά, βλ. NORRIS P., *Digital divide: Civic engagement, information poverty, and the internet worldwide*, Cambridge, Cambridge University Press, 2001? CASTELLS M., *The rise of the network society*, β έκδοση με νέο πρόλογο, Malden – MA, Wiley-Blackwell, 2010? ΛΕΑΝΔΡΟΣ Ν., *Ψηφιακό χάσμα και διεθνείς ανισότητες στην υπό διαμόρφωση κοινωνία της πληροφορίας*, στο ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ Ρ., *Η ψηφιακή πρόκληση: ΜΜΕ και δημοκρατία*, Αθήνα, Τυπωθήτω, 2003? RIFKIN J., *Η νέα εποχή της πρόσβασης: Η νέα κουλτούρα του υπερκαπιταλισμού, όπου όλη η ζωή είναι μια επί πληρωμή εμπειρία*, μετάφραση: Αριάννη Αλαβάνου, Αθήνα, Λιβάνη, 2001

Η διάκριση αυτή δεν υφίσταται μόνο μεταξύ πολιτών αναπτυγμένων και «αναπτυσσόμενων» χωρών, αλλά και μεταξύ των πολιτών των αναπτυγμένων χωρών, αφού το ζήτημα του πληροφορικού αποκλεισμού παραμένει κεντρικό ακόμη και σε χώρες της Ε.Ε., παρά την προτεραιότητα που έχει το συγκεκριμένο ζήτημα στα Εθνικά Σχέδια Δράσης των κρατών-μελών της Ε.Ε.⁷⁶ Είναι σαφές ότι το επίπεδο εκπαίδευσης, το εισόδημα, αλλά και η ηλικία αποτελούν σημαντικούς προσδιοριστικούς παράγοντες της ικανότητας συμμετοχής στις εξελίξεις που οδηγούν στη δικτυακή κοινωνία.⁷⁷

Ουσιαστικά, πρόκειται για μια μορφή κοινωνικού αποκλεισμού, αλλά και δυνάμει στιγματισμού, όσων δεν κατέχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο ή τη γνώση για την αποτελεσματική χρήση του. Στο βαθμό που το νέο μέσο γενικεύεται και ταυτοχρόνως διαχέεται σε κάθε πτυχή του καθημερινού μας κόσμου, έτσι ώστε η χρήση του να καθίσταται «αυτονόητη», η προϋποτιθέμενη γνώση χρήσης του ενσωματώνεται σε εκείνο το «κοινωνικά αναγκαίο απόθεμα» που κατακτάται κατά τη βασική μας κοινωνικοποίηση. Όποιος δεν το κατέχει είναι υπ' αυτές τις συνθήκες ελλειμματικά κοινωνικοποιημένος, όπως εξάλλου πιστοποιεί και η έκφραση περί «νέου τεχνολογικού αναλφαριθμητισμού». Επιπρόσθετα, οποιαδήποτε άμεση ή έμμεση διάκριση στηρίζεται σε αυτή την «έλλειψη» χαίρει και μιας ιδιαίτερα αποτελεσματικής νομιμοποίησης, καθώς παραπέμπει στο φαινομενικά ουδέτερο και αξιοκρατικό κριτήριο μιας γνώσης – έστω κι αν αυτού του είδους η γνώση δεν παρέχεται και δεν καλλιεργείται συστηματικά εντός ενός κοινωνικά δεδομένου θεσμικού πλαισίου⁷⁸.

⁷⁶ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 21

⁷⁷ Βλ. ΛΕΑΝΔΡΟΣ Ν., ό.π., σελ. 178

⁷⁸ Βλ. ΚΟΥΖΕΛΗΣ Γ., *Φιλική κοινωνία ή κοινωνία χρηστών;: Γνώση, υποκειμενικότητα και πολιτισμός στον κόσμο των νέων τεχνολογιών*, Αθήνα, Κριτική, 2006, σσ. 137-138

Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι ηλικιωμένοι που σχηματίζουν ουρές στα ταμεία των τραπεζών, ενώ «θα μπορούσαν» να αναλάβουν χρήματα από ΑΤΜ ή να πληρώσουν λογαριασμούς μέσω ηλεκτρονικού λογαριασμού από το σπίτι τους. Αυτή η διπλή επιβάρυνση των μη χρηστών έχει βεβαίως πολύ ευρύτερες κοινωνικές συνέπειες. Γιατί η αποχή από τη χρήση των ΤΠΕ δεν αποτελεί παρά μόνο κατ' εξαίρεση αισθητική στάση ή εκκεντρικό ύφος ζωής. Προέρχεται από «άγνοια» που με τη σειρά της οφείλεται στην αδυναμία εξάσκησης στη χρήση και εντέλει στην απουσία των συνθηκών ώσμωσης με το νέο μέσο και τις απαιτήσεις του. Περιθωριοποιεί επομένως όχι μόνο μια γενιά που δεν είχε την ευκαιρία να «μάθει», αλλά και ολόκληρες ομάδες του πληθυσμού και ολόκληρες περιοχές του πλανήτη για λόγους πρωτίστως οικονομικούς (σχετικούς με τη δυνατότητα εξασφάλισης του περιβάλλοντος στο οποίο η εξοικείωση με το νέο μέσο είναι δυνατή – κυρίως την ύπαρξη υπολογιστή και σύνδεσης με το διαδίκτυο) και δευτερευόντως πολιτισμικούς (μεταφρασμένους σε νοοτροπίες ως προς τις προτεραιότητες εξοπλισμού του νοικοκυριού, των σχολείων ή των υπηρεσιών)⁷⁹.

Εξάλλου, οι περισσότερες γνωστές μελέτες για την κατανομή των δικτύων ασχολούνται με τη γεωγραφική, κοινωνική/εργασιακή, εθνική κατανομή των χρηστών του διαδικτύου, καθώς και με την κατανομή ανάλογα με το φύλο και την ηλικία. Ασχολούνται, δηλαδή, με το ποιοι βρίσκονται στην έξοδο (output) του συστήματος.⁸⁰ Όμως, όπως υποστηρίζει ο Καστέλς, η ουσιαστική ψηφιακή διαίρεση δεν μετριέται με βάση τον αριθμό των συνδέσεων με το διαδίκτυο, αλλά με βάση τις συνέπειες τόσο της σύνδεσης όσο και της έλλειψης σύνδεσης. Και αυτό γιατί το διαδίκτυο δεν είναι απλώς και μόνο μια τεχνολογία. Είναι το τεχνολογικό εργαλείο

⁷⁹ Ο.π., σελ. 140

⁸⁰ Βλ. ΚΟΤΖΙΑΣ Ν., *Η νέα κοινωνία στην εποχή του διαδικτύου και της παγκοσμιοποίησης*, στο ΚΑΣΤΕΛΣ Μ., ό.π., σελ. 21

και η οργανωτική μορφή που κατανέμει τη δύναμη των πληροφοριών, την παραγωγή γνώσεων και την ικανότητα δικτύωσης σε όλα τα πεδία δραστηριότητας⁸¹.

Η Norris⁸², ασχολήθηκε με τη δομή και κατανομή της ιδιοκτησίας του διαδικτύου, τον τρόπο διαμόρφωσης των κινημάτων περί και μέσω του διαδικτύου καθώς και την κατανομή αυτών των κινημάτων. Ο Καστέλς προσέθεσε σε αυτές τις κατανομές και μια άλλη κατανομή, αυτή των τροφοδοτών του διαδικτύου (input). Την κατανομή, δηλαδή, των εισροών και όχι μόνο των δομών και των εκροών του διαδικτύου. Μέσα απ' αυτές τις κατανομές διαφαίνεται ο ηγεμονικός ρόλος των ΗΠΑ στις πλέον προωθημένες τεχνολογίες παραγωγής γνώσης και διανομής πληροφοριών. Ηγεμονία που συχνά η Ευρώπη τείνει να υποτιμήσει προσμετρώντας την οικονομική ισχύ στη βάση των στατιστικών του παρελθόντος και σε θεματικές που αποτελούσαν πράγματι τον πυρήνα της οικονομίας, όχι, όμως, σήμερα. Μέσα απ' αυτές τις διανομές και διαιρέσεις που εντοπίζει ο Καστέλς, διαφαίνονται, τόσο οι υπάρχουσες ανισότητες, όσο και οι δυνατότητες για μια διαφορετική διανομή και κοινωνική ανάπτυξη. Στη βάση της ανάλυσης στατιστικών σειρών, ο Καστέλς καταλήγει σε ένα πρωτότυπο συμπέρασμα: η τάση είναι να μειώνονται οι διαιρέσεις και οι κοινωνικές ανισότητες ως προς τις κατανομές χρήσης και αξιοποίησης των νέων τεχνολογιών του διαδικτύου. Μόνο που αυτή η τάση μείωσης αφορά τεχνολογίες οι οποίες είναι ήδη, κάθε φορά, σχετικά παλαιότερες. Διότι, αυτές οι τάσεις μείωσης συνοδεύονται από τάσεις δημιουργίας σε νέους τομείς χρήσης τεχνολογίας νέων διαιρέσεων⁸³.

Εξίσου σημαντικό με το ζήτημα του πληροφορικού αποκλεισμού είναι και το ζήτημα της δυνατότητας των νέων τεχνολογιών (όπως π.χ. το διαδίκτυο) να επιφέρουν κοινωνικές μεταβολές. Ορισμένοι μελετητές θεωρούν ότι οι αλλαγές που επιφέρουν οι τεχνολογίες των πληροφοριών στις δομές των αναπτυγμένων κοινωνιών

⁸¹ Βλ. ΚΑΣΤΕΛΣ Μ., ό.π., σελ. 306

⁸² Βλ. NORRIS P., ό.π.

⁸³ Βλ.. ΚΟΤΖΙΑΣ Ν., ό.π.

επιδρούν σε όλες τις σφαίρες της ζωής και σε όλους τους κοινωνικούς και πολιτικούς θεσμούς των σύγχρονων κοινωνιών και επανακαθορίζουν τους όρους άσκησης της εξουσίας⁸⁴. Υποστηρίζουν, δηλ. την αντίληψη ότι η ίδια η φύση του διαδικτύου και των νέων τεχνολογιών της πληροφορίας και επικοινωνίας αποτελεί την κινητήρια δύναμη που καθορίζει σχεδόν με τη δύναμη φυσικού νόμου την πορεία των εξελίξεων⁸⁵. Άλλοι μελετητές θεωρούν ότι οι τεχνολογίες προσαρμόζονται στο κοινωνικό και πολιτικό status quo και όχι το αντίθετο⁸⁶.

Όσον αφορά τα ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας, τόσο στην πληροφορική τεχνολογία όσο και στο διαδίκτυο, εξαιρετικά σημαντική ήταν η εξέλιξη της τεχνολογίας όσον αφορά στην ψηφιοποίηση της πληροφορίας, δηλαδή της μετατροπής της με τρόπο τέτοιο ώστε αυτή να μπορεί να αναγνωριστεί από έναν ηλεκτρονικό υπολογιστή⁸⁷. Τίθεται εύλογα λοιπόν το ερώτημα: Έχει δικαίωμα κάποιος να αξιοποιήσει μια νέα τεχνολογία που αλλάζει τα κοινωνικά και νομικά δεδομένα; Ή θα πρέπει η νέα τεχνολογία να καταπιεστεί και να καταργηθεί για να διατηρηθεί η υφιστάμενη κατάσταση;⁸⁸

Προφανώς, η εφεύρεση μιας καινοτομίας δεν συμπίπτει αναγκαστικά με την πρακτική αποδοχή της. Η εφεύρεση ενός νέου τρόπου οργάνωσης ή διαχείρισης ανθρώπων, πραγμάτων και συμβόλων δεν συνιστά κάτι παραπάνω από μία πρόταση που απευθύνεται στην κοινωνία⁸⁹. Η αφομοίωση και πρακτική εφαρμογή της καινοτομίας αυτής αποτελεί προϊόν πολύπλοκων και χρονοβόρων διευθετήσεων. Οι

⁸⁴ ZEPH Π., *Ψηφιακά δίκτυα, γνώση και δημόσια πολιτική: Τυπικές και άτυπες μορφές διακυβέρνησης του δικτύου των δικτύων*, Αθήνα, Σιδέρης, 2006, σελ. 348

⁸⁵ Βλ. ΛΕΑΝΔΡΟΣ Ν., ό.π., σελ. 176

⁸⁶ Βλ. NORRIS Ρ., ό.π., σελ. 26

⁸⁷ Για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που παρουσιάζει η ψηφιοποιημένη πληροφορία, βλ. ενδεικτικά SAMUELSON Ρ., "Digital media and the changing face of intellectual property law", *Rutgers Computer and Law Journal*, 1990, τόμος 16, τεύχος 2, σελ. 324, <http://www.law.berkeley.edu/php-programs/faculty/facultyPubsPDF.php?facID=346&pubID=152>

⁸⁸ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 110

⁸⁹ Βλ. HUGHES Τ., *Networks of power: Electrification in western society, 1880-1930*, Baltimore, John Hopkins University Press, 1983

διευθετήσεις αυτές δεν λαβαίνουν χώρα μόνο (και, ίσως, ούτε κυρίως) στο τεχνολογικό επίπεδο, αλλά στο οικονομικό, κοινωνικό, πολιτικό, πολιτιστικό, ακόμα και στο ηθικό-αξιακό επίπεδο⁹⁰.

Ο Bigelow⁹¹, σ' ένα άρθρο όπου εξετάζει τους νόμους για τους υπολογιστές αναφέρει ότι «κάθε νέα τεχνολογική εξέλιξη δημιουργεί νέα νομικά προβλήματα και απαιτεί επανεκτίμηση των παλαιών εννοιών». Κατά την εκτίμηση των Michalowski και Pfuhl⁹², τα προβλήματα αυτά εκτείνονται πέρα από στενά όρια του νόμου. Τα νομικά προβλήματα που δημιουργούν οι νέες τεχνολογίες εμφανίζονται επειδή απειλούν με διάσπαση τα επικρατούντα πρότυπα κοινωνικών σχέσεων. Κάθε νέα τεχνολογία δημιουργεί αμφιβολίες σ' ότι αφορά στα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τόσο αυτών που αξιώνουν τον ορισμό της ως ιδιοκτησίας τους όσο και αυτών που επηρεάζονται από την κοινωνική προώθηση και εφαρμογή της. Οι τεχνολογικές εξελίξεις και καινοτομίες δημιουργούν προβλήματα μέχρι να ενσωματωθούν στα επικρατούντα πρότυπα κοινωνικών σχέσεων και κοινωνικής εξουσίας, και μέχρι να μορφοποιηθούν με τρόπους που θα ελαχιστοποιούν ή θα αμβλύνουν τις προοπτικές διάσπασης αυτών των προτύπων. Γενικά, η κυρίαρχη αντίληψη είναι ότι, στην πλειονότητα των περιπτώσεων, ο νόμος δεν έρχεται τόσο να επικυρώσει κάποια κοινά συμφωνημένα ηθικά και πολιτιστικά πρότυπα για τις σχέσεις και τη χρήση της πληροφορικής, αλλά μάλλον να επιβάλλει τα όρια στα οποία τα πρότυπα αυτά θα πρέπει να αναπτυχθούν⁹³.

Από την άλλη, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η διαδικασία του μετασχηματισμού των κοινωνιών που αποκαλούνται αναπτυγμένες οφείλεται περισσότερο σε

⁹⁰ Βλ. ΛΑΖΟΣ Γ., 2001, ό.π., σσ. 16-17

⁹¹ Βλ. BIGELOW R., "The challenges of computer law", *Western New England Law Review*, 1985, τόμος 7, τεύχος 3, σελ. 397

⁹² Βλ. MICHALOWSKI R. & PFUHL E., "Technology, property and law: The case of computer crime", *Crime, Law and Social Change*, 1991, τεύχος 15, σελ. 265

⁹³ Βλ. ΛΑΖΟΣ Γ., 2001, ό.π., σελ. 18

ενδογενείς παράγοντες, δηλαδή σε δυνατότητες που παρήγαγαν οι ίδιες οι κοινωνίες⁹⁴. Η τεχνολογία είναι, αναμφισβήτητα, ένας παράγοντας που με τη δράση του, επιφέρει μεταβολές στη δομή των σύγχρονων κοινωνιών. Όμως, η τεχνολογική ανάπτυξη έχει σχέση ευθέως ανάλογη με την ανάπτυξη της επιστήμης και η επιστήμη είναι, εξ ορισμού, μια αξιολογικά ουδέτερη πρακτική. Η επιστημονική γνώση είναι, καθ' εαυτή, μια γνώση χωρίς ηθικό πρόσημο. Δεν είναι ούτε αρνητική ούτε θετική. Το ηθικό πρόσημο το αποκτά από τη εφαρμογή της⁹⁵. Εν τέλει, οι επιστημονικές γνώσεις και οι τεχνολογικές καινοτομίες δεν εμπεριέχουν μέσα τους και τη δυνατότητα της εφαρμογής τους. Η τελευταία εξαρτάται από τις κοινωνικές σχέσεις ή, καλύτερα, από τις σχέσεις δύναμης που υπάρχουν ανάμεσα στις διάφορες κοινωνικές ομάδες⁹⁶. Με άλλα λόγια, κάθε νέα τεχνολογία και κάθε νέο μέσο παύει να είναι κοινωνικά ουδέτερο, από τη στιγμή που νοηματοδοτείται, χρησιμοποιείται και τελικά ενσωματώνεται σε υφιστάμενες κοινωνικές συνθήκες και σχέσεις⁹⁷.

Επιπλέον, η γνώση που παράγει η επιστήμη, δεν χρησιμοποιείται απ' όλες τις κοινωνικές ομάδες με τον ίδιο τρόπο, όπως και δεν έχουν πρόσβαση σ' αυτήν όλες οι κοινωνικές ομάδες. Το ίδιο ισχύει και για την τεχνολογία. Η εφαρμογή των γνώσεων και η προσαρμογή τους σε συγκεκριμένα πλαίσια, δεν ωφελεί το ίδιο όλες τις κοινωνικές ομάδες⁹⁸. Επομένως, οι σύγχρονες τεχνολογικές εξελίξεις δεν μπορούν να καθορίσουν από μόνες τους το χαρακτήρα της κοινωνίας. Η επίδραση της τεχνολογίας στις κοινωνικές σχέσεις και στον τρόπο ζωής των ανθρώπων διαμεσολαβείται από την κοινωνική οργάνωση της παραγωγής – από τον τρόπο που η κοινωνία οργανώνει και χρησιμοποιεί τις τεχνολογικές της γνώσεις και δεξιότητες.

⁹⁴ Βλ. INTZESIOΓΛΟΥ Ν. κ.α., *Κοινωνιολογία*, Αθήνα, Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων, 1998, σελ. 196

⁹⁵ Ο.π.

⁹⁶ Ο.π., σελ. 197

⁹⁷ Βλ. ΚΟΥΖΕΛΗΣ Γ., ό.π., σελ. 142

⁹⁸ Βλ. INTZESIOΓΛΟΥ Ν. κ.α., ό.π.

Κατά συνέπεια, το αν και πότε η ανθρωπότητα θα δρασκελίζει το κατώφλι του μετασχηματισμού της σύγχρονης κοινωνίας, έτσι ώστε οι υλικές δυνατότητες που η τελευταία εμπεριέχει να μεταφραστούν σε ποιοτικά νέες κοινωνικές σχέσεις και τρόπο ζωής, δεν καθορίζεται σε μεγάλο βαθμό από την τεχνολογική ανάπτυξη. Οι νέες τεχνολογίες παρέχουν απλά τις προϋποθέσεις, τις δυνατότητες για τη δημιουργία ενός καινούργιου κόσμου, αλλά δεν αποτελούν με κανένα τρόπο ικανές συνθήκες για τη γένεση του. Τουναντίον, στο βαθμό που η τεχνολογική εξέλιξη συντελείται μέσα στα ευρύτερα πλαίσια ενός παρηκμασμένου κοινωνικού συστήματος, χωρίς δηλαδή το ταυτόχρονο ή παράλληλο ξεπέρασμα των σχέσεων παραγωγής που το σύστημα αυτό επιβάλλει, αναπόφευκτα η «μεγάλη υπόσχεση» της σύγχρονης τεχνολογικής επανάστασης δεν υλοποιείται, αλλά αντίθετα εκφυλίζεται. Η τεχνολογία από μέσο για την απελευθέρωση και ολοκλήρωση του ανθρώπου μετατρέπεται σε μέσο ταξικής κυριαρχίας, σε μέσο υποδούλωσης ή αλλοτρίωσης του ανθρώπου, ή ακόμα σε μέσο καταστροφής της φύσης και του ανθρώπινου είδους⁹⁹.

Τελικά, πρέπει το διαδίκτυο να μείνει μια «κοινωνία κοινής κτήσης πληροφοριών» ή θα πρέπει να μεταβληθεί σε μια «αγορά πληροφοριών»; Το ερώτημα έχει έντονη κοινωνικο-οικονομική, αλλά και πολιτική σημασία, υπό την έννοια της λειτουργίας σχέσεων εξουσίας, καθώς έννοιες της πληροφορικής εισάγονται σε καινούριους νόμους με τρόπο φαινομενικά τεχνολογικά ουδέτερο πλην όμως ουσιαστικά λαμβάνοντα θέση υπέρ της κυριαρχίας της αγοράς επί της κοινωνίας¹⁰⁰.

Η πληροφορική επανάσταση με όλα της τα υλικά (hardware) και άυλα (software) συστατικά, αποτελεί μια κοινωνική σχέση και ένα εργαλείο που είναι εδώ για να παραμείνει. Η «επιστροφή» πίσω σ' ένα προπληροφορικό παρελθόν δεν είναι δυνατή πλέον. Το ζήτημα συνεπώς είναι ο έλεγχος της ώστε να τεθεί στην υπηρεσία

⁹⁹ Βλ. ΣΕΡΑΦΕΤΙΝΙΔΟΥ Μ., *Κοινωνιολογία των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας: Ο ρόλος των μέσων στην αναπαραγωγή του σύγχρονου καπιταλισμού*, β' έκδοση, Αθήνα, Gutenberg, 2003, σσ. 454-455

¹⁰⁰ Βλ. ΝΟΥΣΚΑΛΗΣ Γ., 2004, ό.π., σσ. 167-168

των ανθρώπων ή, ακριβέστερα, όλων των ανθρώπων¹⁰¹. Εξάλλου, δεν πρέπει να λησμονούμε ότι ο τρόπος εφαρμογής και αξιοποίησης των τεχνολογιών εξαρτάται όχι μόνο από τις κυρίαρχες κοινωνικές σχέσεις και τις μορφές οργάνωσης αυτών των σχέσεων, αλλά και από τις αντιστάσεις που τους προβάλλονται¹⁰². Η εγκατάλειψη στα χέρια μεγάλων πολυεθνικών εταιρειών της απόφασης της διακυβέρνησης του διαδικτύου είναι απλώς δυσοίωνη. Σημαίνει παραχώρηση κυριαρχίας όχι μόνο εκ μέρους των κυβερνήσεων, αλλά και ολόκληρης της κοινωνίας, και μια απαράδεκτη απόδοση εξουσίας σ' εκείνους που δεν έχουν κανενός είδους νομιμότητα για να την ασκήσουν¹⁰³.

Στην παρούσα ενότητα, παρουσιάστηκαν πολλές και διαφορετικές απόψεις για το διαδίκτυο και τον αντίκτυπό του στις κοινωνικές σχέσεις. Δύο αδιαμφισβήτητα συμπεράσματα που προέκυψαν είναι από τη μια, η ενίσχυση της δημοκρατικότητας και της ενεργού συμμετοχής των πολιτών λόγω του αμφίδρομου χαρακτήρα του νέου μέσου, και, από την άλλη, το γεγονός ότι ο αποκλεισμός ατόμων, ομάδων αλλά και ολόκληρων χωρών από το διαδίκτυο έχει επιφέρει περαιτέρω κοινωνικό αποκλεισμό στους παραπάνω πληθυσμούς. Το συμπέρασμα, λοιπόν, που βγαίνει αβίαστα, αν υποθέσουμε ότι η ενίσχυση της δημοκρατικότητας και της συμμετοχής των πολιτών είναι το ζητούμενο, είναι ότι απαιτείται ανάπτυξη τεχνολογικών υποδομών και διάχυση της πληροφορικής γνώσης, προκειμένου όλα τα άτομα να γίνουν κοινωνοί στη νέα πανανθρώπινη Κοινωνία της Πληροφορίας. Προφανώς, κάθε άλλη αντίληψη, π.χ. για κεντρικό σημείο ελέγχου του διαδικτύου, στερείται δημοκρατικής οπτικής.

¹⁰¹ Βλ. ΛΑΖΟΣ Γ., 2001, ό.π., σελ. 16

¹⁰² Βλ. ΜΠΡΑΟΥΝ Ν., ό.π., σελ. 11

¹⁰³ Βλ. ΘΕΜΠΡΙΑΝ Χ. Λ., ό.π., σσ. 123-124

III) Η ΠΕΙΡΑΤΕΙΑ ΛΟΓΙΣΜΙΚΟΥ

A) Αποσαφήνιση εννοιών: πειρατεία, λογισμικό, άδειες χρήσης

Με τον όρο «πειρατεία»¹⁰⁴ στο διαδίκτυο εννοούμε την, χωρίς άδεια, αναπαραγωγή ή διακίνηση ψηφιακού περιεχομένου που προστατεύεται από το νόμο περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Σύμφωνα με το αρ. 3 παρ. 2 του Ν. 2121/1993¹⁰⁵ δημόσια θεωρείται «κάθε χρήση ή εκτέλεση ή παρουσίαση του έργου, που κάνει το έργο προσιτό σε κύκλο προσώπων ευρύτερο από το στενό κύκλο της οικογένειας και το άμεσο κοινωνικό περιβάλλον, ανεξαρτήτως από το αν τα πρόσωπα αυτού του ευρύτερου κύκλου βρίσκονται στον ίδιο ή σε διαφορετικούς χώρους», ακόμη και αν γίνεται χωρίς στόχο το οικονομικό όφελος¹⁰⁶.

Αντικείμενα της «πειρατείας» στο διαδίκτυο μπορεί να αποτελούν όλα τα προϊόντα που είναι δυνατόν να λάβουν ψηφιακή μορφή¹⁰⁷. Μπορούμε να τα διακρίνουμε σε δύο κατηγορίες¹⁰⁸:

- i. τα ψηφιακά προϊόντα, όπως είναι το λογισμικό (λειτουργικά συστήματα και εφαρμογές), και
- ii. τα ψηφιοποιημένα προϊόντα, δηλ. προϊόντα που προϋπήρχαν σε υλική μορφή και με τις σύγχρονες τεχνολογίες δύναται να ψηφιοποιηθούν και, ως εκ τούτου, να διακινηθούν στο διαδίκτυο, νόμιμα ή παράνομα (εφόσον

¹⁰⁴ Ο όρος «πειρατεία» χρησιμοποιείται, χωρίς να είναι αρνητικά φορτισμένος, για την διακίνηση στο διαδίκτυο ψηφιακού ή ψηφιοποιημένου υλικού το οποίο προστατεύεται από την πνευματική ιδιοκτησία. Εξάλλου, οι ίδιοι οι διακινητές του υλικού χρησιμοποιούν την αντίστοιχη ορολογία: περιοδικό με την ονομασία Pirate Magazine, public tracker με το όνομα Pirate Bay, πολιτικό κόμμα Pirate Party.

¹⁰⁵ Όπως τροποποιήθηκε με τους Ν. 2173/1993, 2435/1996, 2557/1997, 2819/2000, 3049/2002, 3207/2003, 3254/2007

¹⁰⁶ Βλ. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΥ Ε., Πότε η δημοσίευση γίνεται πειρατεία στο διαδίκτυο, <http://www.elenaspiropoulou.gr/node/72>

¹⁰⁷ Βλ. ΛΑΖΟΣ Γ., 2001, ό.π., σελ. 146-149

¹⁰⁸ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σσ. 91-92

προστατεύονται από το καθεστώς της Π.Ι.). Εδώ εντάσσονται, στην ψηφιακή τους μορφή, οι ταινίες, οι μουσικές κυκλοφορίες και τα έργα του γραπτού λόγου, π.χ. βιβλία, περιοδικά, comics, καθώς και επιστημονικά έργα και άρθρα¹⁰⁹.

Καθώς, όπως φαίνεται, παρά τους φόβους που εκφράζονται¹¹⁰, η αγορά του βιβλίου δεν πλήττεται από την διακίνηση βιβλίων σε ψηφιακή μορφή (μάλιστα, μάλλον συμβαίνει το αντίθετο¹¹¹), η διαμάχη για τα πνευματικά δικαιώματα και την απονομή διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας φέρνει αντιμέτωπες δυο παρατάξεις: από τη μια η μουσική βιομηχανία, η κινηματογραφική βιομηχανία και οι μεγάλες εταιρείες παραγωγής λογισμικού και από την άλλη η πλειονότητα των χρηστών του διαδικτύου, οι οποίοι υπερασπίζονται την ελεύθερη διακίνηση του ψηφιακού ή ψηφιοποιημένου υλικού στο διαδίκτυο.

Στην παρούσα μελέτη, θα εστιάσουμε στην πειρατεία του λογισμικού, στο πλαίσιο του διαδικτύου, σε αυτό που αποκαλείται «κυβερνοχώρος». Όπως θα δούμε στη συνέχεια, η πειρατεία λογισμικού στο διαδίκτυο είναι μόνο μια από τις μορφές πειρατείας λογισμικού. Πριν από οτιδήποτε άλλο, όμως, κρίνεται σκόπιμο να αποσαφηνιστούν οι όροι: «λογισμικό» (software) ή «πρόγραμμα H/Y» και «αλγόριθμος»¹¹².

Το λογισμικό (software) είναι το άυλο κομμάτι της πληροφορικής τεχνολογίας, δηλαδή τα προγράμματα (λειτουργικά συστήματα και εφαρμογές) που μας επιτρέπουν να εκτελούμε διάφορες εργασίες στο υλικό-μηχανικό μέρος

¹⁰⁹ .Βλ. JONES R., "Is There a Property Interest In Scientific Research Data?", *High Technology Law Journal*, φθινόπωρο 1986, τόμος 1, τεύχος 2

¹¹⁰ Βλ. BIAGINI C. & CARNINO G., ό.π.

¹¹¹ Όπως υποστηρίζει ο Θάνος Ψυχογιός, ιδρυτής των ομώνυμων εκδόσεων, στην Ελευθεροτυπία (14/1/2009): «Το βιβλίο στην έντυπη μορφή του θα εξακολουθήσει να υπάρχει για μεγάλο χρονικό διάστημα. Εντούτοις, η ψηφιακή τεχνολογία πιστεύω ότι θα διευρύνει το αναγνωστικό κοινό και θα απευθυνθεί στους νέους, που δεν χρησιμοποιούν το τυπωμένο χαρτί.»

¹¹² Βλ. ΝΟΥΣΚΑΛΗΣ, *Ποινική προστασία προγράμματος H/Y στο Ν.2121/93*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Σάκουλα, 2003, σσ. 15-16? ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΠΟΤΗ, ό.π., σσ.. 75-76

(hardware) του Η/Υ. Με άλλα λόγια, ο όρος «λογισμικό» αναφέρεται στο σύνολο εντολών ή οδηγιών, οι οποίες άμεσα ή έμμεσα επεξεργαζόμενες από έναν Η/Υ οδηγούν στην επίτευξη ενός συγκεκριμένου αποτελέσματος.

Η βάση πάνω στην οποία χτίζεται ένα πρόγραμμα Η/Υ είναι ένας αλγόριθμος. Ως αλγόριθμος ορίζεται ένα σύνολο προκαθορισμένων κανόνων με προκαθορισμένα βήματα που έχει στόχο την επίλυση ενός προβλήματος. Ο αλγόριθμος είναι πολύ στενά συνδεδεμένος με το ίδιο το πρόγραμμα, σε βαθμό που να ταυτίζεται με αυτό.

Σύμφωνα με μια κατηγοριοποίηση¹¹³ των μορφών που μπορεί να πάρει η πειρατεία λογισμικού, υπάρχουν τρεις τύποι πειρατείας:

- i. η πειρατεία του τελικού χρήστη.

Αυτός ο τύπος πειρατείας σχετίζεται με την εγκατάσταση ενός λογισμικού σε περισσότερους από έναν υπολογιστές.

- ii. η πειρατεία της μεταπώλησης (ιδιωτικής ή επιχειρηματικής).

Πρόκειται για περιπτώσεις πειρατείας στις οποίες ένα λογισμικό περιλαμβάνεται στην αγορά ενός Η/Υ, χωρίς αυτό να έχει πληρωθεί.

- iii. η πειρατεία του διαδικτύου.

Μια άλλη κατηγοριοποίηση¹¹⁴ διακρίνει περισσότερες μορφές πειρατείας λογισμικού, οι σημαντικότερες των οποίων είναι οι εξής:

- i. κατοχή προγραμμάτων λογισμικού δίχως αγορά.

Σε αυτή την κατηγορία περιλαμβάνονται οι χρήσεις λογισμικού που προκύπτουν από δοκιμαστικές ή διαφημιστικές εκδόσεις λογισμικού. Συχνά αυτές έχουν χρονικό περιορισμό ή/και απενεργοποιημένες μια σειρά από λειτουργίες. Η ενεργοποίηση αυτών των ενεργειών θεωρείται παράνομη.

- ii. παροχή αντιγράφου και επίσημου σειριακού αριθμού (serial number).

¹¹³ Βλ. ΛΑΖΟΣ Γ., 2001, ό.π., σελ. 154

¹¹⁴ Ο.π., σσ. 152-153

Κάθε λογισμικό παρέχεται με έναν επίσημο σειριακό αριθμό, ο οποίος είναι αναγκαίος για την εγκατάσταση του προγράμματος. Αυτός ο αριθμός είναι δυνατό να αποκωδικοποιηθεί και να χρησιμεύσει για πολλαπλή εγκατάσταση του λογισμικού. Βέβαια, σε αυτή την περίπτωση δεν είναι δυνατή η ηλεκτρονική δήλωση του προϊόντος, γεγονός που σημαίνει ότι ο χρήστης μπορεί να λειτουργήσει το λογισμικό μόνο οικιακά, χωρίς τη δυνατότητα λήψης βελτιωμένων εκδόσεων μέσω του διαδικτύου.

iii. ιδιωτική ή επιχειρηματική μεταπώληση H/Y.

Αφορά στο δικαίωμα της πρώτης μεταπώλησης. Κάθε κάτοχος ενός προϊόντος έχει την δυνατότητα να πουλά μία φορά το νόμιμα αγορασμένο προϊόν του. Στην περίπτωση της μεταπώλησης H/Y, ο χρήστης-πωλητής μεταβιβάζει στον χρήστη-αγοραστή και το λογισμικό που περιέχεται στον H/Y, κρατώντας, όμως, και ο ίδιος τις ίδιες εκδόσεις. Σε αυτή την περίπτωση, οι ίδιοι χρήστες μοιράζονται τις ίδιες εκδόσεις, γεγονός που είναι παράνομο.

iv. μαζική αντιγραφή και περιορισμένη διανομή.

Ουσιαστικά αναφέρεται στην δυνατότητα που έχουν τα καταστήματα που πωλούν λογισμικό να διαθέτουν μη νόμιμα αντίγραφα, χωρίς τις συνοδευτικές εγγυήσεις και περιγραφές σε χαμηλότερο αντίτιμο.

v. ψευδείς εκπαιδευτικοί σκοποί.

Πολύ συχνά, οι εταιρείες διαθέτουν προγράμματα σε χαμηλότερη τιμή όταν αυτά απευθύνονται για εκπαιδευτικούς σκοπούς, δηλαδή σε μαθητές, σπουδαστές, φοιτητές, εκπαιδευτικούς ή καθηγητές. Η παραβίαση των πνευματικών δικαιωμάτων σε αυτή την περίπτωση μπορεί να πάρει δύο μορφές: είτε αυτές οι ιδιότητες προβάλλονται ως δικαιολογία για την

απόκτηση φθηνότερου λογισμικού, είτε το λογισμικό χρησιμοποιείται από αυτούς αλλά για μη εκπαιδευτικούς σκοπούς, όπως για οικιακή χρήση.

vi. πολλαπλές εγκαταστάσεις.

Το ζήτημα των πολλαπλών εγκαταστάσεων δεν παρατηρείται μόνο στην περίπτωση της μεταπώλησης ενός Η/Υ. Παρατηρείται και μέσα στις επιχειρήσεις, είτε του δημόσιου είτε του ιδιωτικού τομέα. Η ενδοεπιχειρησιακή πολλαπλή εγκατάσταση ήταν από τα σημαντικότερα προβλήματα πειρατείας στην Ελλάδα κατά την δεκαετία του '90.

Από τις παραπάνω μορφές πειρατείας λογισμικού, μόνο οι δύο πρώτες αφορούν στο διαδίκτυο, όπου διατίθενται «πειραγμένες» δοκιμαστικές εκδόσεις λογισμικού (χωρίς χρονικό περιορισμό και με ενεργοποιημένες όλες τις λειτουργίες) και σειριακοί αριθμοί για την εγκατάσταση ολοκληρωμένων εμπορικών εκδόσεων. Όμως, παρά το γεγονός ότι, όπως είδαμε, το διαδίκτυο αφορά ορισμένες μόνο μορφές της πειρατείας λογισμικού, η εξάπλωσή της χρήσης του διαδικτύου θεωρείται ένας από τους κύριους λόγους εξάπλωσης της πειρατείας του τελικού χρήστη¹¹⁵, καθώς υποστηρίζεται ότι οι εφαρμογές του επιτρέπουν την ανάπτυξη και διάδοση της πειρατείας σε κλίμακες που δεν ήταν προηγουμένως εφικτές¹¹⁶. Καταρχήν, θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα τοπικά δίκτυα (LAN - Local Area Network) μπορούν να αποτελέσουν πηγή διακίνησης προστατευμένου περιεχομένου σε περιπτώσεις που αυτά είναι ιδιαίτερα μεγάλα, όπως στις επιχειρήσεις ή τα πανεπιστήμια¹¹⁷.

Επιπλέον, είναι παράλογο, οι παραγωγοί λογισμικού να κατηγορούν και να στοχοποιούν το διαδίκτυο ως μήτρα πειρατείας, τη στιγμή που η εξάπλωση της χρήσης του διαδικτύου έχει, προφανέστατα, δημιουργήσει ένα τεράστιο καταναλωτικό κοινό για τους ίδιους, τέτοιο που δεν θα μπορούσαν, όχι να

¹¹⁵ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 88

¹¹⁶ Ο.π., σελ. 126

¹¹⁷ Ο.π., σελ. 134

φανταστούν, αλλά ούτε να ονειρευτούν, πριν την ραγδαία εξάπλωση του διαδικτύου. Εξάλλου, όπως και οι ίδιοι οι παραγωγοί λογισμικού γνωρίζουν, το επιχείρημα περί ανάπτυξης της πειρατείας λόγω της ανάπτυξης της πληροφορικής τεχνολογίας¹¹⁸, μπορεί να «στέκει» (με κάθε επιφύλαξη) στην περίπτωση π.χ. της μουσικής βιομηχανίας, αλλά θα ήταν παράλογο να αναφερθεί στην περίπτωση του λογισμικού, καθώς μιλάμε για καθαυτό προϊόν της πληροφορικής τεχνολογίας. Άρα η πειρατεία λογισμικού δεν θα μπορούσε να είναι απόρροια της εξάπλωσης της χρήσης του διαδικτύου, αφού προϋπήρχε αυτής και μάλιστα ήταν αρκετά διαδεδομένη πρακτική, όχι μόνο μεταξύ φίλων ή σε παρέες χρηστών H/Y ή οποίοι αντάλλασσαν δισκέτες, αλλά και μεταξύ ατόμων από διαφορετικά κράτη, χρησιμοποιώντας τότε το συμβατικό, και όχι το ηλεκτρονικό, ταχυδρομείο. Αυτό, βέβαια, δεν σημαίνει ότι η πειρατεία λογισμικού δεν ακολούθησε αυξητική πορεία με τη διάδοση της χρήσης του διαδικτύου, αυτή η πορεία όμως ήταν ανάλογη και των πωλήσεων των εταιρειών παραγωγής λογισμικού.

Γιατί όμως η πειρατεία ήταν και είναι τόσο διαδεδομένη πρακτική, παρά το γεγονός ότι είναι παράνομη; Προφανώς, διότι η κοινή αντίληψη των καταναλωτών περί δικαίου δεν συνάδει με την πολιτική των αδειών χρήσης των εταιρειών παραγωγής λογισμικού. Υπάρχει μια «παρεξήγηση» ανάμεσα στους παραγωγούς και τους καταναλωτές. Όπως αναφέρεται στην ιστοσελίδα της BSA (Business Software Alliance): «Αυτό που οι περισσότεροι δεν κατανοούν όταν αγοράζουν λογισμικό, είναι ότι στην πραγματικότητα αγοράζουν την άδεια χρήσης του και όχι το ίδιο το λογισμικό¹¹⁹».

Η άδεια χρήσης έχει εύστοχα περιγραφεί από το Γαβαλάκη ως ένα «εξαιρετικά νομικίστικο κείμενο, στρυφνό και εξειδικευμένο, το οποίο οι

¹¹⁸ Ο.π., σελ. 91

¹¹⁹ Βλ. σχετικό κείμενο για τον ορισμό της πειρατείας λογισμικού στην ιστοσελίδα της BSA: http://www.bsa.org/country.aspx?sc_lang=el-GR

περισσότεροι χρήστες αποδέχονται και προσπερνούν χωρίς να του δίνουν ιδιαίτερη σημασία»¹²⁰. Ποια είναι, όμως, μερικά από τα σημεία¹²¹ με τα οποία ένας χρήστης συμφωνεί και αποδέχεται χωρίς να δώσει την προσοχή που απαιτείται;

Το πιο ενδιαφέρον χαρακτηριστικό είναι πως, παρόλο που ο χρήστης πλήρωσε για το προϊόν, αυτό δεν του ανήκει. Ο χρήστης απλά αγοράζει το δικαίωμα χρήσης του προϊόντος, και μάλιστα χρήσης με συγκεκριμένο τρόπο, αυτόν που υπαγορεύεται στην άδεια χρήσης. Ο νόμιμος χρήστης απαγορεύεται να αποσυμπιλήσει¹²² το λογισμικό, να το νοικιάσει, να το δανείσει ή να το παραχωρήσει για ορισμένο χρόνο έναντι αντιτίμου (leasing). Επιτρέπεται, όμως, στον χρήστη να το κληροδοτήσει.

Άλλα ενδιαφέροντα σημεία που συνήθως αναφέρονται στις άδειες χρήσης λογισμικού είναι:

- i. ο περιορισμός της εγκατάστασης σε ένα ή δύο (το πολύ) υπολογιστές, που σημαίνει ότι ο χρήστης, δεν μπορεί να χρησιμοποιήσει την ίδια άδεια χρήσης για όλους τους Η/Υ που έχει στην κατοχή του,
- ii. η αναγκαστική αποδοχή από την πλευρά του χρήστη του γεγονότος ότι η εταιρεία συγκεντρώνει όλα τα τεχνικά δεδομένα για τον τρόπο με τον οποίο αξιοποιεί το λογισμικό, και
- iii. η απαγόρευση χρήσης των συνοδευτικών πολυμεσικών και άλλων στοιχείων ως αυτόνομων προϊόντων.

Είναι, όμως, τελικά κάθε άλλη χρήση, πέραν αυτών που αναφέρονται στις άδειες χρήσης, παράνομη; Όχι ακριβώς. Υπάρχει αυτό που αποκαλείται «δίκαιη χρήση». Η δίκαιη χρήση αποτελεί ένα διαχρονικό νομικό προνόμιο για την μη εξουσιοδοτημένη χρήση προστατευμένων έργων από τους νόμους για την πνευματική

¹²⁰ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 67

¹²¹ Ό.π., σελ. 67-69

¹²² «Αποσυμπίληση» είναι η επίσημη μετάφραση για τον αγγλικό όρο “reverse engineering”, που στην περίπτωση μας θα μπορούσε επίσης να μεταφραστεί ως απομεταγλώττιση και σημαίνει την ανακατασκευή του πηγαίου κώδικα της εφαρμογής.

ιδιοκτησία, χρήση η οποία γίνεται με καλό σκοπό.¹²³

Στην σύγχρονη εποχή η δίκαιη χρήση επιτρέπεται¹²⁴:

- i. σε σχέση με τον σχολιασμό ή την άσκηση κριτικής σε μια εργασία,
- ii. με σκοπό την ενημέρωση του κοινού,
- iii. για την διδασκαλία γενικά ή/και την χρήση της εκπαιδευτικής αίθουσας,
- iv. για ερευνητικούς σκοπούς.

Βέβαια, ο κάτοχος των πνευματικών δικαιωμάτων ενός έργου μπορεί να προσβάλλει την δίκαιη χρήση στο δικαστήριο. Κάθε δίκαιη χρήση αξιολογείται στο δικαστήριο κατά περίπτωση. Δεν υπάρχει κάποιο μέτρο που να υποδεικνύει πόσο και ποιο μέρος από το προστατευμένο έργο μπορεί να αποτελέσει πεδίο για δίκαιη χρήση και, παρά τις διάφορες πιέσεις, δεν έχει οριοθετηθεί ένας συγκεκριμένο ποσοστό του έργου, το οποίο μπορεί να αποτελέσει το όριο, πέρα από το οποίο υπάρχει προσβολή πνευματικών δικαιωμάτων¹²⁵. Στην περίπτωση αυτή, το δικαστήριο υποχρεούται να λάβει υπόψη του τα παρακάτω κριτήρια¹²⁶ για την απόφασή του:

- i. τον σκοπό ή τον χαρακτήρα της χρήσης, δηλαδή αν η χρήση έχει εμπορικά ή εκπαιδευτικά κίνητρα,
- ii. την φύση του αυθεντικού, δηλαδή του προστατευμένου έργου,
- iii. την ποσότητα του προστατευμένου έργου που χρησιμοποιήθηκε στο νέο έργο, και, τέλος,
- iv. την επίπτωση στην εμπορική αξία του προστατευμένου έργου από την δίκαιη χρήση του νέου.

¹²³ Βλ. LITMAN J., *Digital Copyright: Protecting Intellectual Property on the Internet*, New York, Prometheus Books, 2001, σελ. 199

¹²⁴ Βλ. VAIDHYANATHAN S., *Copyrights and Copywrongs: The Rise of Intellectual Property and How It Threatens Creativity*, New York, New York University Press, 2001, σελ. 27 και VAIDHYANATHAN S., “The state of copyright activism”, *First Monday*, Απρίλιος 2004, τόμος 9, τεύχη 4-5, <http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/1133/1053> 73

¹²⁵ Βλ. LIPTON J., “Facilitating Fair Use in the Digital Age”, *Information & Communications Technology Law*, τόμος 14, τεύχος 3, Οκτώβριος 2005

¹²⁶ Βλ. VAIDHYANATHAN S., 2001, ο.π.

Ένα άλλο ζήτημα που αξίζει να δούμε και αφορά μια ακόμη συνηθισμένη συμπεριφορά και πρακτική των χρηστών-καταναλωτών που έρχεται σε αντίθεση με τους νόμους περί πνευματικής ιδιοκτησίας είναι η προσωπική, μη εμπορική, χρήση. Αναφερόμαστε σε δικαιώματα του νόμιμου αγοραστή π.χ. να δημιουργήσει ένα αντίγραφο του αυθεντικού έργου προκειμένου να μην αλλοιωθεί ή καταστραφεί το πρωτότυπο έργο από την καθημερινή χρήση ή να δανείσει το έργο σε ένα φίλο ή να αντιγράψει σε έναν δίσκο USB τις πιο χρήσιμες εφαρμογές που έχει αγοράσει νόμιμα, προκειμένου να τις έχει μαζί του ανά πάσα στιγμή. Προφανώς, οι παραπάνω συμπεριφορές, αν και παράνομες, είναι εύλογες.

Σαφώς, το ζήτημα της δίκαιης χρήσης στην πληροφορική τεχνολογία είναι εξαιρετικά σημαντικό και περίπλοκο. Καταρχήν, δεν μπορεί να γίνει εύκολα η διάκριση μεταξύ πρωτότυπου και αντιγράφου¹²⁷. Από την άλλη, αυτά είναι «ψιλά γράμματα» για μελετητές όπως ο Goldstein¹²⁸, ο οποίος θεωρεί ότι ο μόνος λόγος που υφίστανται έννοιες όπως «δίκαιη χρήση» και «ιδιωτική, μη εμπορική, χρήση» είναι ότι, πρακτικά, κοστίζει πολύ χρόνο και χρήμα να ελεγχθούν τέτοιες συμπεριφορές. Ο ίδιος θεωρεί ότι η εξέλιξη της πληροφορικής τεχνολογίας μπορεί και πρέπει να οδηγήσει στην δημιουργία ενός «παγκόσμιου jukebox», στο οποίο θα περιέχονται, σε ψηφιακή μορφή, όλα τα πολιτισμικά εμπορεύματα. Με αυτόν τον τρόπο, σύμφωνα με τον Goldstein, θα είναι πολύ εύκολο για τους κατόχους των πνευματικών δικαιωμάτων να τιμολογήσουν, κυριολεκτικά, κάθε χρήση. Τούτο σημαίνει ότι κάθε πολιτισμικό αγαθό παύει ως τέτοιο και υπάρχει μόνο ως εμπόρευμα, όπου μπορεί να έχει πρόσβαση μόνο όποιος μπορεί να πληρώσει το αντίστοιχο αντίτιμο. Προκειμένου να αποφύγουμε αυτό το εφιαλτικό μέλλον, θα πρέπει να επανεξετάσουμε τις πρακτικές χειρισμού του ζητήματος στις πνευματικής ιδιοκτησίας.

¹²⁷ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 74

¹²⁸ Βλ. GOLDSTEIN P., *Copyright's Highway: From Gutenberg to the Celestial Jukebox*, αναθεωρημένη έκδοση, Stanford-California, Stanford University Press, 2003

B) Οικονομικές όψεις της πειρατείας λογισμικού

Όπως είδαμε στην ιστορική ανασκόπηση του διαδικτύου (βλ. προηγούμενη ενότητα), το διαδίκτυο δεν παρείχε εξ αρχής ευκαιρίες για την οικονομική του εκμετάλλευση. Το διαδίκτυο άρχισε να εμπορευματοποιείται από την δεκαετία του '80 και μετά, αφότου δηλαδή διαδόθηκε η χρήση προσωπικών Η/Υ και κατέστη δυνατή σε προσιτό κόστος η επικοινωνία μεταξύ τους. Με τη διάδοση και τη μαζικοποίηση του διαδικτύου ως μέσου, το διαδίκτυο εμπορευματοποιήθηκε διττά, μετατρέπόμενο σε εμπόρευμα αλλά και σε αγορά, και οι χρήστες απέκτησαν μια νέα ιδιότητα, αυτή του καταναλωτή.¹²⁹

Οι εταιρείες παραγωγής λογισμικού ενδιαφέρονται κυρίως για το διαδίκτυο ως αγορά. Μέσω του διαδικτύου μπορούν να διαφημίζουν και να πωλούν τα προϊόντα τους. Ωστόσο, υποστηρίζουν ότι η πειρατεία λογισμικού (κυρίως, στο διαδίκτυο) έχει επιφέρει τεράστιες απώλειες στα έσοδά τους. Προκειμένου να υποστηρίξουν τον ισχυρισμό τους, έχουν αναθέσει τα τελευταία χρόνια, μέσω της BSA, στην IDC (International Data Corporation)¹³⁰ να διεξάγει έρευνα για τις επιπτώσεις της πειρατείας λογισμικού. Ασφαλώς, θα πρέπει να είμαστε επιφυλακτικοί απέναντι στα στοιχεία της εν λόγω έρευνας για τρεις λόγους:

- i. Τα στοιχεία προέρχονται από τις ίδιες τις εταιρείες, οι οποίες έχουν έτσι τη δυνατότητα να επιβάλλουν τον ορισμό της πειρατείας με τρόπο που να διαφυλάσσει τα συμφέροντά τους
- ii. Τα πειρατικά προϊόντα λογισμικού που διατίθενται στο διαδίκτυο είναι αδύνατο να υπολογιστούν, καθώς ο μεγαλύτερος όγκος τους διατίθεται μέσω δικτύων p2p, και τα δίκτυα αυτά (όπως είδαμε σε προηγούμενη ενότητα)

¹²⁹ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σσ. 41-42

¹³⁰ Βλ. περισσότερες πληροφορίες για την IDC στην ιστοσελίδα: <http://www.idc.com/>

βασίζονται στην απευθείας επικοινωνία μεταξύ χρηστών, δίχως τη χρήση εξυπηρετητή (server). Στην πραγματικότητα, τα ποσοστά της πειρατείας ενδέχεται να είναι πολύ μεγαλύτερα, καθώς στην προκειμένη περίπτωση ο «σκοτεινός αριθμός εγκληματικότητας»¹³¹ είναι πολύ μεγάλος.

- iii. Ο υπολογισμός των οικονομικών απωλειών των εταιρειών παραγωγής λογισμικού εξαιτίας της πειρατείας βασίζεται σε μια λανθασμένη (αλλά βολική για τις εταιρείες) θεωρητική υπόθεση: ότι κάποιος που κατέχει ένα πειρατικό προϊόν λογισμικού, εφόσον δεν διέθετε πρόσβαση στο πειρατικό προϊόν, θα αγόραζε το αντίστοιχο νόμιμο. Τούτο φυσικά δεν ισχύει στην πλειονότητα των περιπτώσεων¹³². Τα πειρατικά προϊόντα αποτελούν φθηνά υποκατάστατα χαμηλότερης ποιότητας, αφού (όπως, άλλωστε αναφέρει και η έρευνα της IDC¹³³) δεν συνοδεύονται από εγγυήσεις, οδηγίες και διαδικτυακή υποστήριξη, ενώ, σε πολλές περιπτώσεις, εμπεριέχουν κακόβουλο κώδικα (malware), που μπορεί να δημιουργήσει σημαντικά προβλήματα στο χρήστη.

Οι εταιρείες παραγωγής λογισμικού αναφέρουν σημαντική πτώση των εσόδων τους, ως απόρροια της πειρατείας λογισμικού. Επίσης υποστηρίζουν ότι ο μεγαλύτερος όγκος του πειρατικού λογισμικού διακινείται μέσω του διαδικτύου. Ωστόσο, ακόμη κι αν δεχθούμε ότι η πτώση αυτή είναι πραγματική, παραμένει αμφίβολο το αν και κατά πόσο οφείλεται στην πειρατεία λογισμικού στο διαδίκτυο και όχι σε μείωση της αγοραστικής δύναμης των καταναλωτών (λόγω «παγώματος»

¹³¹ Στην ελληνόγλωσση βιβλιογραφία, βλ. ενδεικτικά: ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Ι., *Στοιχεία εγκληματολογίας*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1996, σσ. 153-154? ΜΑΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ Α., *Εγχειρίδιο εγκληματολογίας*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1984, σσ. 115-119? ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ Η., «Η εγκληματολογική σημασία του σκοτεινού αριθμού της εγκληματικότητας», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 1975, τεύχος 25, σσ. 370-384

¹³² Όπως αναφέρει ο Ευάγγελος Κανίδης, επιστημονικός συνεργάτης του ΤΕΙ Πειραιά, σε δημοσίευμα της Washington Post του 2006, οι εταιρείες αναφέρουν απώλειες 250 δις, τη στιγμή που ο συνολικός τζίρος ήταν μόλις 50 δις. Βλ. ΚΑΝΙΔΗΣ Ε., *Ποιον προστατεύει η προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων*, εισήγηση στο OpenFest 2010, ΤΕΙ Πειραιά, 13 Μαρτίου 2010

¹³³ Βλ. IDC, *Seventh Annual BSA/IDC Global Software Piracy Study 2009*, Μάιος 2010, σελ. 10, <http://portal.bsa.org/globalpiracy2009/studies/globalpiracystudy2009.pdf>

των μισθών) ή σε άλλους, οικονομικούς ή κοινωνικούς, παράγοντες. Σε κάθε περίπτωση, το αν και σε ποιο βαθμό η πειρατεία λογισμικού στο διαδίκτυο προκαλεί απώλεια στα έσοδα των εταιρειών παραγωγής λογισμικού είναι αμφίβολο.

Τούτο φαίνεται και από τις αντιφάσεις που παρουσιάζει η έρευνα της IDC. Π.χ. ενώ οι ΗΠΑ έχουν το χαμηλότερο ποσοστό πειρατείας (20%), ταυτόχρονα έχουν τις μεγαλύτερες οικονομικές απώλειες¹³⁴. Επίσης, πολλές χώρες με χαμηλά ποσοστά πειρατείας, όπως π.χ. η Ιαπωνία, η Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Αυστραλία, η Σουηδία, η Ελβετία, η Γαλλία, κ.α., παρουσιάζουν υψηλές οικονομικές απώλειες. Η κυριότερη εξήγηση αυτού του φαινομένου είναι ότι οι χώρες αυτές παρουσιάζουν ισχυρή πληροφορική αγορά, δηλαδή υψηλή παραγωγική και καταναλωτική δυνατότητα. Έτσι, ένα γενικό συμπέρασμα που προκύπτει είναι, ότι όσον αφορά στην πειρατεία, είναι σημαντικότερο το οικονομικό πλαίσιο στο οποίο αυτή λαμβάνει χώρα, παρά ο βαθμός και η ένταση του φαινομένου¹³⁵.

Αντίστοιχα, στην Ελλάδα, οι οικονομικές απώλειες από την πειρατεία αυξάνονται συνεχώς παρά τη μείωση της πειρατείας από το 2005 έως το 2007 και την έκτοτε σταθεροποίησή της στο 57-58%¹³⁶. Αν δεχθούμε ότι ο λόγος αυτής της αντίφασης είναι ότι σημειώθηκε μια σημαντική αύξηση στην αγορά της πληροφορικής τεχνολογίας, τότε οδηγούμαστε σε ένα συμπέρασμα που δεν αναφέρεται πουθενά στην έρευνα της IDC και πιθανότατα υποκρύπτεται εσκεμμένα: το γεγονός ότι η πειρατεία λογισμικού στο διαδίκτυο καλλιεργεί πρόσφορο κλίμα για την αγορά Η/Υ. Ο Γαβαλάκης, εξετάζοντας την αναλογία των δαπανών μεταξύ των δύο διαστάσεων της πληροφορικής τεχνολογίας, δηλαδή του λογισμικού και του τεχνομηχανικού εξοπλισμού, αναφέρει ότι στις ανεπτυγμένες οικονομίες η αναλογία είναι: για ένα δολάριο δαπάνης τεχνομηχανικού εξοπλισμού περίπου μισό δολάριο

¹³⁴ Βλ. IDC, ό.π., σσ. 9-10

¹³⁵ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 121

¹³⁶ Βλ. IDC, ό.π., σελ. 15

για την αγορά νόμιμου λογισμικού.¹³⁷ Στην πράξη, τούτο σημαίνει ένα επιπρόσθετο 50% στο κόστος αγοράς υλικού εξοπλισμού. Κάτι τέτοιο δεν υφίσταται στην αγορά για καμία άλλη ηλεκτρονική συσκευή, π.χ. τηλεόραση ή πλυντήριο, όπου τουλάχιστον το λειτουργικό σύστημα, δηλαδή το λογισμικό που είναι απολύτως απαραίτητο για τη λειτουργία της συσκευής παρέχεται «δωρεάν», με την έννοια ότι δεν απαιτείται καταβολή επιπρόσθετου ποσού, αλλά συμπεριλαμβάνεται στην τιμή της αγοράς της συσκευής. Προφανώς, οι κατασκευαστές και οι πωλητές τεχνικομηχανικού εξοπλισμού, έχουν τη δυνατότητα να πωλούν πολύ μεγαλύτερο αριθμό προϊόντων, όταν αυτά διατίθενται 50% φθηνότερα, λόγω της χρήσης πειρατικού ή ελεύθερου (βλ. επόμενη ενότητα) λογισμικού.

Με βάση τα παραπάνω, μπορούμε πιο εύκολα να απαντήσουμε στο εύλογο ερώτημα χρήστη: «Εφόσον δεν επιθυμούν να κατεβάζω, γιατί μου παρέχεται το λογισμικό αλλά και ο τεχνικομηχανικός εξοπλισμός με τα οποία πραγματοποιώ το κατέβασμα;»¹³⁸. Η προφανής απάντηση είναι ότι διαφορετικές εταιρείες έχουν διαφορετικά συμφέροντα, τα οποία, πολλές φορές, μπορεί να είναι αντιτιθέμενα. Πρακτικά, για κάθε μια βιομηχανία που διαμαρτύρεται για την πειρατεία υπάρχει άλλη μια που αποκομίζει κέρδη ή ακόμη και επιβιώνει χάρη σε αυτή, όπως για παράδειγμα οι πάροχοι διαδικτυακής σύνδεσης, οι οποίοι ενδιαφέρονται για το διαδίκτυο ως εμπόρευμα και όχι ως αγορά. Η πειρατεία δημιούργησε νέες πηγές κερδών για επιχειρήσεις, όπως οι κατασκευαστές μέσω αποθήκευσης ψηφιακών δεδομένων (π.χ. σκληρών δίσκων, CD, DVD, κτλ.), οι κατασκευαστές συσκευών αναπαραγωγής ψηφιακού υλικού (π.χ. MP3 players, Divx players, κλπ.), κ.α.

¹³⁷ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 118

¹³⁸ Βλ. GANTZ J. & ROCHESTER J., *Pirates of the digital millennium: How the intellectual property wars damage our personal freedoms, our jobs, and the world economy*, Upper Saddle River-NJ, Financial Times Prentice Hall, 2005, σελ. 82

Άλλη έρευνα της IDC καταδεικνύει επιπτώσεις από την πειρατεία και σε τοπική (εθνική ή περιφερειακή) κλίμακα¹³⁹. Η πρώτη αφορά στις ζημιές που υφίσταται το κράτος με την μορφή της απώλειας φορολογικών εσόδων. Η δεύτερη επίπτωση λαμβάνει χώρα στις επιχειρήσεις που χρησιμοποιούν πειρατικό λογισμικό. Οι επιχειρήσεις που λειτουργούν με πειρατικό λογισμικό βρίσκονται αντιμέτωπες με σπατάλη χρόνου και χρήματος που σχετίζεται με την χρήση ελαττωματικού και ανυποστήρικτου λογισμικού¹⁴⁰. Τέλος, τις σημαντικότερες συνέπειες υφίστανται οι εγχώριες εταιρίες παραγωγής λογισμικού, δηλαδή οι εταιρείες που σχετίζονται με την παραγωγή λογισμικού σε τοπική κλίμακα. Η πειρατεία του λογισμικού στερεί από τις εν λόγω εταιρείες σημαντικά έσοδα που θέτουν σε κίνδυνο τη βιωσιμότητά τους.

Ας εξετάσουμε τις παραπάνω επιπτώσεις στον ελλαδικό χώρο. Καταρχήν, οι φορολογικές απώλειες από την πειρατεία δεν μπορούν να θεωρηθούν σημαντικές σε μια χώρα που δεν φορολογείται η ανυπολόγιστη περιουσία της Εκκλησίας. Δεύτερον, παρότι είναι απόλυτα σωστό ότι το πειρατικό λογισμικό ενδέχεται να είναι ελαττωματικό και σίγουρα είναι ανυποστήρικτο, οι επιχειρήσεις που χρησιμοποιούν πειρατικό λογισμικό προφανώς το κάνουν επειδή θεωρούν ότι, γλιτώνοντας το τεράστιο κόστος του νόμιμου λογισμικού, δεν χάνουν χρήμα, αλλά κερδίζουν χρήμα. Βέβαια, είναι μια λάθος κίνηση, από τη στιγμή που μπορούν να χρησιμοποιήσουν ελεύθερο λογισμικό, που υποστηρίζεται περισσότερο. Τέλος, η στέρηση εσόδων από τις εγχώριες εταιρείες παραγωγής λογισμικού είναι αμφίβολη. Θα πρέπει πρώτα να συλλέξουμε στοιχεία για τον αριθμό των εταιρειών παραγωγής λογισμικού στην Ελλάδα, το είδος των προϊόντων που παράγουν, εάν αυτά απευθύνονται σε εταιρείες ή χρήστες και, κυρίως, αν τα προϊόντα τους γίνονται αντικείμενο πειρατείας, καθώς τα λογισμικά που απευθύνονται σε επιχειρήσεις είναι συνήθως λογισμικά επί

¹³⁹ Βλ. IDC, *Piracy impact study: The economic benefits of reducing piracy*, 2010, <http://portal.bsa.org/piracyimpact2010/studies/piracyimpactstudy2010.pdf>

¹⁴⁰ Βλ. IDC, *Seventh Annual BSA/IDC Global Software Piracy Study 2009*, ό.π., σελ. 12

παραγγελία με τεράστια οικονομική και χρηστική αξία για τις ίδιες τις επιχειρήσεις¹⁴¹, αλλά μηδαμινή χρηστική αξία για τους υπόλοιπους χρήστες.

Επιπλέον, η πειρατεία αποτελεί και μέσο διάδοσης χρήσης, όπως συνέβη π.χ. στην περίπτωση της χρήσης των Microsoft Windows στην Κίνα. Φυσικά, η ιδέα ότι το πειρατικό λογισμικό μπορεί να δημιουργήσει μακροπρόθεσμα ζήτηση για νόμιμο λογισμικό δεν είναι καινούρια¹⁴². Η Microsoft γνωρίζει ότι με την διάδοση των πειρατικών Windows δημιουργεί μια κουλτούρα χρηστών Windows, οι οποίοι αργά ή γρήγορα θα αγοράσουν νόμιμα το λογισμικό. Εξάλλου, τα ποσοστά που παρουσιάζουν τα Windows δεν αντιστοιχούν σε νόμιμα αγορασμένα λογισμικά., ì εγάλο μέρος αυτών είναι πειρατικά. Με αυτόν τον τρόπο η Microsoft καταφέρνει να κατοχυρώσει όχι μόνο την κυριαρχία της στο εμπορικό μέρος των λειτουργικών συστημάτων, αλλά και στο πεδίο της λογικής με την οποία λειτουργούν τα λειτουργικά συστήματα¹⁴³. Με αυτή την έννοια η πειρατεία δεν φαίνεται να είναι και τόσο ενάντια στα συμφέροντα της Microsoft, τουλάχιστον στην Κίνα. Ο ιδρυτής και κυρίαρχο μέλος της Microsoft, Bill Gates, σχολιάζοντας την πειρατεία λογισμικού στην Κίνα, δηλώνει ξεκάθαρα ότι η ανοχή στην πειρατεία της χώρας κατέληξε να αποτελεί την αποδοτικότερη μακροπρόθεσμη στρατηγική της Microsoft. Έτσι σήμερα τα Windows χρησιμοποιούνται στο 90% των 120 εκατομμυρίων Η/Υ στην Κίνα¹⁴⁴. Σύμφωνα με τον Gates, είναι ευκολότερο για τα Windows να ανταγωνιστούν το ελεύθερο λειτουργικό σύστημα Linux (βλ. επόμενη ενότητα) όταν υπάρχει πειρατεία, καθώς στην πειρατική αγορά το Linux κοστίζει περισσότερα, γιατί απαιτεί

¹⁴¹ Βλ. ΔΕΡΤΟΥΖΟΣ Μ., *Τι μέλλει γενέσθαι: Πώς ο νέος κόσμος της πληροφορίας θ' αλλάξει τη ζωή μας*, μετάφραση: Κρίστου Κουνινιώτη, Αθήνα, Λιβάνη, 1998, σσ. 430-445

¹⁴² Βλ. BLAKLEY R., "Gates: How piracy worked for me in China", *Times Online*, 18 Ιουλίου 2007, http://business.timesonline.co.uk/tol/business/industry_sectors/technology/article2098235.ece

¹⁴³ Βλ. LUYT B., "Who benefits from the digital divide?", *First Monday*, 2 Αυγούστου 2004, τόμος 9, τεύχος 8, <http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/1166/1086>

¹⁴⁴ Βλ. AGARWAL A., "We Love Microsoft Software Piracy in China: Bill Gates", *Digital Inspiration*, 23 Ιουλίου 2007, <http://labnol.blogspot.com/2007/07/we-love-microsoft-software-piracy-in.html>

περισσότερα CDs. Εξάλλου, οι τιμές της Microsoft έχουν πέσει πια στην Κίνα τόσο ώστε ένα φοιτητικό πακέτο που περιλαμβάνει Windows και Office κοστίζει μόλις 3 δολάρια¹⁴⁵.

Συνοψίζοντας, εφόσον επιθυμούμε να δούμε την οικονομική διάσταση του ζητήματος σε κοινωνικό επίπεδο και όχι απλά από τη σκοπιά των εταιρειών παραγωγής λογισμικού, διαπιστώνουμε αντικρουόμενα συμφέροντα μεταξύ εταιρειών που ανήκουν σε διαφορετικούς κλάδους και, φυσικά, οφέλη για τους καταναλωτές. Τελικά, η πειρατεία λογισμικού φαίνεται να έχει σίγουρα ωφελήσει οικονομικά πολύ περισσότερους από αυτούς που, ενδεχομένως, έχει βλάψει.

Γ) Ηθικές όψεις της πειρατείας λογισμικού: Ιδιοκτησία απέναντι στη δημιουργία και στη γνώση

Η νομοθεσία για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας προέκυψε από την ανάγκη προστασίας του δημιουργού και τη διασφάλισή του στο να συνεχίσει να δημιουργεί. Έτσι, αποδίδεται στον δημιουργό ένα ηθικό δικαίωμα¹⁴⁶, το οποίο αφορά την αναγνώριση και απόδοση ενός έργου στο δημιουργό του, και ένα περιουσιακό δικαίωμα¹⁴⁷, δηλαδή το δικαίωμα εμπορικής-οικονομικής εκμετάλλευσης του έργου του. Στο άρθρο 6 παρ. 1 του Ν. 2121/1993 αναφέρεται ρητά πως αρχικός δικαιούχος και των δύο δικαιωμάτων είναι ο δημιουργός. Ωστόσο, παρότι το ηθικό δικαίωμα είναι αμεταβίβαστο, το περιουσιακό είναι μεταβιβάσιμο. Είναι εύλογο ότι η μεταβίβαση του εμπορικού δικαιώματος φέρνει σε μειονεκτική θέση το δημιουργό σε

¹⁴⁵ Βλ. KIRKPATRICK D., “How Microsoft conquered China”, *Fortune Magazine*, 17 Ιουλίου 2007, http://money.cnn.com/magazines/fortune/fortune_archive/2007/07/23/100134488/

¹⁴⁶ Βλ. ενδεικτικά ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ Δ., ό.π., σελ. 99-115

¹⁴⁷ Ό.π., σελ. 117-143

σχέση με τον αντισυμβαλλόμενο, διότι δεν μπορεί να γνωρίζει εκ των προτέρων την απήχηση του έργου του¹⁴⁸.

Το γεγονός ότι το πνευματικό δικαίωμα διακρίνεται σε ηθικό και περιουσιακό, σε συνδυασμό με τη μεταβιβασιμότητα του περιουσιακού δικαιώματος, έχει ως αποτέλεσμα την μετατροπή των ιδεών και των καινοτομιών σε ιδιοκτησία κάποιου, κατά κανόνα μάλιστα όχι του δημιουργού. Οι περισσότεροι δημιουργοί εισπράττουν ένα ελάχιστο ποσοστό από την πώληση των δημιουργημάτων τους. Το υπόλοιπο καταλήγει σε μεγάλες εταιρείες παραγωγής (λογισμικού, κινηματογραφικές, δισκογραφικές) και άλλες που αναλαμβάνουν να εισπράξουν τα πνευματικά δικαιώματα¹⁴⁹. Ουσιαστικά μιλάμε για επιχειρηματικούς κολοσσούς που εκμεταλλεύονται τους δημιουργούς, αλλά και τους καταναλωτές, υπερτιμολογώντας τα προϊόντα.

Το μέγεθος των οικονομικών εσόδων που αποκομίζουν από την μονοπωλιακή εκμετάλλευση πνευματικών δικαιωμάτων, έχει καταστήσει τις εταιρείες τόσο ισχυρές, ώστε η αποκλειστική εκμετάλλευση των εμπορευμάτων που προστατεύονται από τους νόμους περί πνευματικής ιδιοκτησίας να έχει φτάσει στις ΗΠΑ, μετά το νόμο “Sonny Bono”, τα 95 έτη μετά το θάνατο του δημιουργού¹⁵⁰. Κατά τον Boldrin, το αμερικανικό Κογκρέσο αποφάσισε την επέκταση του χρονικού ορίου της πνευματικής ιδιοκτησίας κατά 25 χρόνια εξαιτίας των πιέσεων της Disney, η οποία είχε τεράστιο κίνητρο να πιέσει για την εν λόγω επέκταση, αφού τώρα πουλάει τον Micky Mouse σε τρία δισεκατομμύρια ανθρώπους στην Ινδία και την Κίνα, δηλ. σε

¹⁴⁸ Βλ. ΚΟΥΜΑΝΤΟΣ Γ., *Πνευματική ιδιοκτησία*, όγδοη έκδοση, Αθήνα-Κομοτηνή, Σάκκουλα, 2002, σελ. 39

¹⁴⁹ Για παράδειγμα, όπως αναφέρεται σε φυλλάδιο του κινήματος copyleft, η AOL Time/Warner κατέχει τα πνευματικά δικαιώματα του Happy Birthday και ζητάει πάνω από 10.000\$ για να επιτρέψει να ακουστεί σε μια ταινία. Το εν λόγω φυλλάδιο βρίσκεται σε ψηφιακή μορφή στη διεύθυνση: http://athens.indymedia.org/local/webcast/uploads/opi_last.pdf

¹⁵⁰ Βλ. ΚΑΝΙΔΗΣ Ε., *Ποιον προστατεύει η προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων*, εισήγηση στο OpenFest 2010, ΤΕΙ Πειραιά, 13 Μαρτίου 2010

μια αγορά δέκα φορές μεγαλύτερη από αυτήν που είχε παλιότερα. Και οι πιέσεις για συνεχή επέκταση της αποκλειστικής εκμετάλλευσης των εμπορευμάτων που προστατεύονται από πνευματική ιδιοκτησία συνεχίζονται. Προφανώς, η συνεχής αύξηση του χρονικού ορίου της πνευματικής ιδιοκτησίας αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα χρήσης των νόμων για την εξυπηρέτηση συμφερόντων μεγάλων εταιρειών σε βάρος της κοινωνίας¹⁵¹.

Καθώς το αίτημα των εταιρειών παραγωγής δεν αφορά την απαγόρευση της αναπαραγωγής των έργων, αλλά την δωρεάν αναπαραγωγή¹⁵², ενώ έχει καταγραφεί πληθώρα περιπτώσεων καταχρηστικών συμπεριφορών από τους οργανισμούς συλλογικής διαχείρισης της πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο έναντι των μελών¹⁵³ τους όσο και χρηστών¹⁵⁴ (γι' αυτό και πρέπει να αντιμετωπίζονται πάντα με επιφύλαξη¹⁵⁵) οι προσπάθειες αμφοτέρων να στολίσουν τα νομικά αιτήματά τους με το μανδύα της ηθικής είναι μάλλον άστοχες.

Οι επιχειρήσεις που στρέφονται κατά της πειρατείας χρησιμοποιούν ψευδο-ηθικά επιχειρήματα, περί κλοπής πνευματικής ιδιοκτησίας, κλπ. Εμείς θα θέλαμε να επαναφέρουμε ένα ερώτημα που έχει τεθεί εδώ και αρκετά χρόνια: «Γιατί η τιμή [ενός προϊόντος] προβάλλεται ως οικονομικό θέμα της επιχείρησης και ως ηθικό θέμα για το χρήστη; Ή είναι οικονομικό θέμα και για τους δύο ή είναι ηθικό θέμα και για τους δύο: δεν υπάρχει κάποιος λόγος η επιχείρηση να μετατρέπει την ηθική του

¹⁵¹ Ενδεικτικά, βλ. PAREDES T., "Copyright Misuse and Tying: Will Courts Stop Misusing Misuse?", *Berkeley Technology Law Journal*, τόμος 9, τεύχος 2, φθινόπωρο 1994? HARRIS J., "Beyond Fair Use: Expanding Copyright Misuse to Protect Digital Free Speech", *Texas Intellectual Property Law Journal*, τόμος 13, τεύχος 1, φθινόπωρο 2004, σσ. 83-121

¹⁵² Βλ. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ Δ., *Οι περιορισμοί των δικαιωμάτων της πνευματικής ιδιοκτησίας σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 3057/2002*, στο ΜΑΡΙΝΟΣ Μ. (επιμ.), *Κοινωνία των πληροφοριών και πνευματική ιδιοκτησία: Η ελληνική ρύθμιση*, Αθήνα-Κομοτηνή, Σάκκουλα, 2003, σσ. 85-86

¹⁵³ Βλ. ΔΡΑΓΟΜΑΝΟΒΙΤΣ Σ., *Ελεύθερη πρόσβαση & αποκλειστικότητα: Ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας*, Αθήνα-Κομοτηνή, Σάκκουλα, 2001, σσ. 32-38

¹⁵⁴ Βλ. ΔΡΑΓΟΜΑΝΟΒΙΤΣ Σ., *ό.π.*, σσ. 38-45

¹⁵⁵ Βλ. ΣΤΑΜΑΤΟΥΔΗ Ε., *Τα «τεχνολογικά μέτρα» για την προστασία και τη διαχείριση των δικαιωμάτων του δημιουργού υπό το πρίσμα της συνθήκης της WIPO, της Οδηγίας 2001/29/EK για την Κοινωνία της Πληροφορίας και του Ν.2121/1993 περί πνευματικής ιδιοκτησίας* στο ΜΑΡΙΝΟΣ Μ. (επιμ.), *Κοινωνία των πληροφοριών και πνευματική ιδιοκτησία: Η ελληνική ρύθμιση*, Αθήνα-Κομοτηνή, Σάκκουλα, 2003, σσ. 151-152

χρήστη σε χρήμα ή ο χρήστης να μετατρέπει το χρήμα της επιχείρησης σε ηθικό του κανόνα.»¹⁵⁶. Δεν είναι καθόλου εύλογο η κοινωνική πρόοδος να ταυτίζεται με τα συμφέροντα των πολυεθνικών επιχειρήσεων της πληροφορικής και, βέβαια, το τι είναι καλό για την επιχείρηση λογισμικού δεν είναι εξ ορισμού καλό για την ευρύτερη κοινωνία¹⁵⁷.

Στην πράξη, η μονοπωλιακή εκμετάλλευση των δημιουργιών έχει επιφέρει σημαντικές επιπτώσεις στον τρόπο που παράγεται και διαδίδεται η γνώση. Κάθε δημιουργία περικλείει γνώση, δηλαδή πληροφορίες που μπορούν να αποτελέσουν βάση για νέες δημιουργίες. Η προστασία αυτής της γνώσης και η διάδοσή της αποτελεί υψηλότερο κοινωνικό καθήκον από κάθε προστασία πνευματικού-εμπορικού δικαιώματος¹⁵⁸.

Κάθε νέα δημιουργία χτίζεται πάνω σε παλαιότερες. Ως εκ τούτου, κάθε νέα δημιουργία εξαρτάται από την πρόσβαση στις παλαιότερες¹⁵⁹. Η ιδέα της ανάλυσης κάθε δημιουργήματος στα συστατικά του μέρη, της ανάμειξής του με άλλα και της επανασύνθεσης αποτελεί πρακτική πάνω στην οποία είναι δομημένος όλος ο δυτικός πολιτισμός¹⁶⁰. Αλλά και η απλή αντιγραφή, χρησιμεύει στην διάδοση και διάχυση της γνώσης. Η αντιγραφή, ως πρακτική, υπάρχει από την πρώτη φορά που ο άνθρωπος επινόησε την γραφή. Κατά την περίοδο του Μεσαίωνα, όπου όλη η σωρευμένη γνώση της ανθρωπότητας βρισκόταν στις βιβλιοθήκες των μοναστηριών, η αντιγραφή ήταν η πιο συνηθισμένη πρακτική αναπαραγωγής της γνώσης¹⁶¹.

¹⁵⁶ Κείμενο από το Pirate Magazine, όπως αναφέρεται στο ΛΑΖΟΣ Γ., 2001, ό.π., σελ. 161. Το Pirate Magazine κυκλοφόρησε πέντε τεύχη κατά τα έτη 1989-1990, τα οποία μπορούν να βρεθούν στη διεύθυνση: <http://www.textfiles.com/magazines/PIRATE/>

¹⁵⁷ Βλ. WEBSTER F. & ROBINS K., *Information technology: A luddite analysis*, Norwood – NJ, Ablex, 1998, κεφ. 10

¹⁵⁸ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 180

¹⁵⁹ Βλ. LESSIG L., *The Future of Ideas: The Fate of the Commons in a Connected World*, New York, Random House, 2001, σελ. 105

¹⁶⁰ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 85

¹⁶¹ Ό.π., σελ. 82

Παρά το γεγονός αυτό, οι πιέσεις των μεγαλοεταιρειών έχουν επιβάλλει μια σειρά μέτρων για την καταπολέμηση της πειρατείας, τα οποία επιφέρουν σημαντικό πλήγμα και στην δημιουργικότητα¹⁶². Καθώς οι νόμοι για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας δημιουργούν μονοπώλια, άλλοι δημιουργοί αποκλείονται από τη χρήση, με τον ίδιο ή καλύτερο τρόπο, ιδεών και πνευματικών έργων. Πρόκειται για αποκλεισμό της καινοτομίας και του ανταγωνισμού, που ισοδυναμεί με την επιβολή δασμών σε πνευματικά προϊόντα¹⁶³.

Ειδικότερα στην περίπτωση του λογισμικού, το πλήγμα στη δημιουργικότητα είναι μεγαλύτερο, καθώς στις ΗΠΑ, σε αντίθεση με την Ε.Ε., έχει επικρατήσει η απονομή διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας σε προϊόντα λογισμικού¹⁶⁴. Όμως και οι Οδηγίες της Ε.Ε., οι οποίες έχουν ενσωματωθεί στον ελληνικό Ν.2121/1993 (άρ. 45 παρ.1) αναφέρουν ρητά ότι είναι δυνατή η συμπληρωματική προστασία του λογισμικού και από άλλες διατάξεις, που κρίνονται κατά περίπτωση εφαρμοστέες¹⁶⁵ (δίκαιο ευρεσιτεχνίας, δίκαιο βιομηχανικής ιδιοκτησίας, δίκαιο αθέμιτου ανταγωνισμού, γενικό ενοχικό δίκαιο, ποινικές διατάξεις).

Το Δίκαιο της βιομηχανικής ιδιοκτησίας προϋποθέτει το υπό κρίση πνευματικό δημιούργημα να είναι επιδεκτικό βιομηχανικής εφαρμογής, το οποίο ουσιαστικά σημαίνει τη δυνατότητα οικονομικής εκμετάλλευσής του. Η ουσιώδης διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι η προστατευτέα ιδέα, κατά το δίκαιο της βιομηχανικής ιδιοκτησίας, δεν φέρει τη σφραγίδα του δημιουργού, διότι στηρίζεται σε ήδη υπάρχοντα νόμο της φύσης. Αντικείμενο προστασίας αποτελεί η εφευρετική

¹⁶² Βλ. FISCHER G., "Beyond binary choices: Understanding and exploiting trade-offs to enhance creativity", *First Monday*, τόμος 11, τεύχος 4, 3 Απριλίου 2006, <http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/1323/1243>

¹⁶³ Βλ. BOLDWIN M., «Να τελειώνουμε με το copyright», συνέντευξη στην Ελευθεροτυπία, Σάββατο 28 Φεβρουαρίου 2009

¹⁶⁴ Βλ. ΙΓΓΛΕΖΑΚΗΣ Ι., *Δίκαιο της πληροφορικής*, β έκδοση, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Σάκκουλα, 2008, σελ. 11? KANEΛΛΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΠΟΤΗ, ο.π., σελ. 99-114? ΑΛ-ΤΟΥΡΚ Χ., ο.π., σσ. 65-67? ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ε., ο.π., σσ. 240-267

¹⁶⁵ ΙΓΓΛΕΖΑΚΗΣ, ο.π., σσ. 12-15

ιδέα. Το δίκαιο της ευρεσιτεχνίας απαιτεί για την απονομή του απόλυτου και αποκλειστικού δικαιώματος το πνευματικό δημιούργημα να εμπίπτει στην έννοια της εφεύρεσης. Εφεύρεση είναι ο πρακτικά εφαρμόσιμος κανόνας που οδηγεί στην επίλυση ενός τεχνικού προβλήματος, με τρόπο άγνωστο για το μέσο ειδικό της σχετικής στάθμης της τεχνικής. Συνεπώς, είναι σαφές ότι στην έννοια της εφεύρεσης εμπεριέχεται η έννοια της τεχνικής, η οποία αποτελεί την αυτονόητη και πρωταρχική προϋπόθεση για την κατοχύρωση διπλώματος ευρεσιτεχνίας. Ως τεχνική ορίζεται η δυνατότητα ανθρώπινης επενέργειας στον υλικό κόσμο.

Πρακτικά, η χορήγηση διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας πλήττει ανεπανόρθωτα την καινοτομία. Τούτο μπορεί να καταδειχθεί με τον πλέον σαφή τρόπο με το παράδειγμα του Τζέιμς Βατ, ο οποίος θεωρείται ο ήρωας της βιομηχανικής επανάστασης, ενώ στην πραγματικότητα, εξαιτίας του, η βιομηχανική επανάσταση καθυστέρησε μια εικοσιπενταετία. Η πατέντα του Βατ για την ατμομηχανή ήταν πάρα πολύ βλαπτική. Ο Βατ δεν είχε την πατέντα ειδικά της μηχανής, αλλά της γενικής ιδέας του συμπυκνωτή. Αλλά εφόσον ο συμπυκνωτής είναι απαραίτητο εξάρτημα κάθε καλής μηχανής, οποιοσδήποτε ήθελε και μπορούσε να κατασκευάσει μια μηχανή ανώτερη εκείνης του Βατ, θα ήταν έτσι κι αλλιώς υποχρεωμένος να χρησιμοποιήσει τον συμπυκνωτή. Αλλά αυτό ήταν αδύνατο, αφού ο Βατ μπορούσε να τους μηνύσει. Δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι μόλις έληξε η πατέντα του είχαμε μια έκρηξη καινοτομίας¹⁶⁶.

Ευτυχώς, δεν είναι εύκολο να χαρακτηρισθούν εφευρέσεις όλα τα ανθρώπινα δημιουργήματα. Για τον διαχωρισμό των εφευρέσεων από τα λοιπά ανθρώπινα δημιουργήματα, επινοήθηκε η έννοια των οδηγιών προς το ανθρώπινο πνεύμα. Οι οδηγίες καθορίζουν την ανθρώπινη συμπεριφορά για την επίτευξη του επιδιωκόμενου

¹⁶⁶ Βλ. BOLDRIN M. & LEVINE D., *Against intellectual monopoly*, Cambridge, Cambridge University Press, 2008, σσ. 1-5, <http://levine.sscnet.ucla.edu/papers/imbookfinalall.pdf>

αποτελέσματος, χωρίς όμως την επενέργεια σε στοιχεία της φύσεως και υφίστανται αυτοτελώς χωρίς τεχνικό υπόστρωμα. Τέτοιες οδηγίες μπορεί να είναι οι μαθηματικές μέθοδοι, οι κανόνες λογικής, οι αλγόριθμοι κλπ. Συνεπώς, ο αλγόριθμος δεν συνιστά εφεύρεση, αλλά εμπίπτει στην έννοια της οδηγίας προς το ανθρώπινο πνεύμα και συνακόλουθα, στο βαθμό που ένα πρόγραμμα Η/Υ ταυτίζεται με τον αλγόριθμό του, δεν συνιστά εφεύρεση. Ουσιαστικά, απονέμοντας διπλώματα ευρεσιτεχνίας σε αλγορίθμους, ουσιαστικά απονέμεται μονοπωλιακό δικαίωμα εκμετάλλευσης στη λογική και μαθηματική σκέψη.

Ωστόσο, η απονομή διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας στο λογισμικό Η/Υ κατέστη δυνατή στις ΗΠΑ με το νόμο DMCA (κεφάλαιο 5), σύμφωνα με τον οποίο είναι δυνατή η απονομή διπλώματος ευρεσιτεχνίας σε μια ιδέα. Ο νόμος αυτός έχει τεθεί ήδη σε εφαρμογή και έχει οδηγήσει σε περιστολή του ερευνητικού έργου σχετικά με την κρυπτογραφία¹⁶⁷ και περιορισμό δικαιωμάτων των χρηστών ελεύθερου λογισμικού¹⁶⁸. Η απονομή διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας σε λογισμικό απαγορεύει, όχι απλώς τη χρήση ενός προγράμματος (π.χ. καταπολέμησης ιών), αλλά τη χρήση συγκεκριμένων μεθόδων για να εκτελεστεί μια λειτουργία (απομάκρυνση ιού). Η πολύ χαλαρή αντιμετώπιση του θέματος από το Γραφείο Ευρεσιτεχνίας των ΗΠΑ, οδηγεί σε χορήγηση διπλώματος ευρεσιτεχνίας για το παραμικρό. Ως αποτέλεσμα, σήμερα στις ΗΠΑ, υπάρχουν ήδη πολλές χιλιάδες καταχωρημένες πατέντες σε βασικές ιδέες και ήδη καθιερωμένα πρότυπα, οι οποίες ανήκουν σε μια χούφτα επιχειρήσεις. Είναι αδύνατον να γραφτεί ένα πρόγραμμα χωρίς να καταπατεί καμία από αυτές.¹⁶⁹ Ας δώσουμε άλλο ένα παράδειγμα για να γίνουμε σαφέστεροι: αν οι

¹⁶⁷ Βλ. ΝΟΥΣΚΑΛΗΣ Γ., 2004, ό.π., σελ. 147

¹⁶⁸ Για κριτική της αναφερθείσας νομοθεσίας, βλ. άρθρο του HELLUG για την πειρατεία στο 'zine CHIMERES, τεύχος #004, <http://chimeres.gr/media/pdf/chimeres-4.pdf>, σσ. 35-37.

¹⁶⁹ Βλ. ενδεικτικά άρθρο του HELLUG για τις πατέντες στο λογισμικό στο 'zine CHIMERES, τεύχος #002, <http://chimeres.gr/media/pdf/chimeres-2.pdf>, σσ. 18-19. Επίσης βλ. την ιστοσελίδα της ομάδας εργασίας του HELLUG για τις πατέντες λογισμικού: <http://epatents.hellug.gr/>

ερευνητές που δημιούργησαν τον πρώτο φυλλομετρητή (browser), τον Mosaic, το 1992-93, είχαν κατοχυρώσει με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας την ιδέα του φυλλομετρητή, σήμερα δεν θα υπήρχε το διαδίκτυο. Με μονοπώλιο στο φυλλομετρητή, δεν υφίσταται διαδίκτυο¹⁷⁰.

Με βάση τα παραπάνω, θα πρέπει να έχει καταστεί σαφές ότι οι νόμοι περί πνευματικής και βιομηχανικής ιδιοκτησίας ωφελούν τις πολυεθνικές και τα μονοπώλια, ενώ το κοινωνικό σύνολο δεν ωφελείται με κανένα τρόπο. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Boldrin: «Δεν υπάρχει καμία απολύτως απόδειξη ότι η κοινωνία κερδίζει οτιδήποτε από τη σκλήρυνση των νόμων περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Και δεν υπάρχει ούτε ένας επαγγελματίας οικονομολόγος που πιστεύει στα σοβαρά ότι οι πατέντες ενθαρρύνουν την καινοτομία».

Είδαμε, λοιπόν, ότι τα μέτρα καταπολέμησης της πειρατείας οδηγούν στην παρεμπόδιση της δημιουργίας νέων έργων¹⁷¹. Μάλιστα, παρεμποδίζουν όχι μόνο τους νέους δημιουργούς, αλλά και τους παλαιούς και καταξιωμένους, οι οποίοι μπορεί να κερδίζουν χρήματα από τα πνευματικά δικαιώματα (γι' αυτό και τάσσονται υπέρ της επέκτασης του χρόνου προστασίας των πνευματικών έργων και της σκλήρυνσης της νομοθεσίας περί πνευματικής ιδιοκτησίας), αλλά γίνονται λιγότερο παραγωγικοί¹⁷². Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του Ιταλού μουσικοσυνθέτη Τζουζέπε Βέρντι, ο οποίος έγραψε τη μουσική του την περίοδο που δεν υπήρχε νομική πρόβλεψη για την πνευματική ιδιοκτησία, ενώ μετά τη δημιουργία της αντίστοιχης νομοθεσίας περνούσε όλο και λιγότερο χρόνο γράφοντας μουσική και όλο και περισσότερο χρόνο κάνοντας μηνύσεις σε όποιον τολμούσε να κάνει χρήση της μουσικής του¹⁷³.

¹⁷⁰ Βλ. BOLDRIN M. & LEVINE D., ό.π., σελ. 19

¹⁷¹ Βλ. MAPINOS M., *Πνευματική ιδιοκτησία*, Αθήνα-Κομοτηνή, Σάκκουλα, 2000, σελ. 47

¹⁷² Βλ. BOLDRIN M., ό.π.

¹⁷³ Βλ. SCHERER F., *Quarter notes and bank notes: The economics of music composition in the eighteenth and nineteenth centuries*, Princeton, Princeton University Press, 2003

Ωστόσο, το πιο κραυγαλέο παράδειγμα μονοπωλιακής πρακτικής χυδαία και ξεδιάντροπα βλαπτικής για την πανανθρώπινη κοινωνία μπορεί να αναζητηθεί στις αποφάσεις των φαρμακευτικών εταιρειών. Για παράδειγμα, όπως αναφέρουν οι Boldrin και Levine¹⁷⁴, η παραγωγή των φαρμάκων για την καταπολέμηση του AIDS είναι σχετικά φθηνή. Αλλά οι μεγάλες φαρμακευτικές εταιρείες ανεβάζουν την τιμή τους σε τέτοια επίπεδα πάνω από το κόστος παραγωγής, ώστε είναι αδύνατο στα αφρικανικά κράτη και στους Αφρικανούς πολίτες να τα αγοράσουν. Ταυτόχρονα, εμποδίζουν πιθανούς ανταγωνιστές να εισέλθουν στην αφρικανική αγορά παράγοντας αυτά τα φάρμακα¹⁷⁵.

Ο λόγος έχει να κάνει με την πολιτική των μονοπωλίων για προσπάθεια πώλησης σε υψηλότερη τιμή σε αυτούς που κοστολογούν υψηλά το προϊόν και ταυτόχρονα διαθέτουν την οικονομική δυνατότητα να το αποκτήσουν. Η πώληση του προϊόντος σε φθηνή τιμή σε ορισμένους καταναλωτές δημιουργεί έναν ανταγωνισμό στην πώληση του προϊόντος από τους ίδιους τους καταναλωτές, οι οποίοι θα είχαν τη δυνατότητα, αφού το αγοράσουν, να το μεταπωλήσουν σε μια ενδιάμεση τιμή στους καταναλωτές που το αγοράζουν σε πολύ υψηλή τιμή από την εταιρεία. Στην αγορά των DVD, για παράδειγμα, έχει γίνει προσπάθεια καταπολέμησης του ανταγωνισμού από τους καταναλωτές με τη χρήση κωδικών περιοχής, ώστε να αποτρέπεται η μεταπώληση φθηνών DVD σε χώρες που η τιμή τους είναι πολύ πιο υψηλή. Αυτή η τεχνολογική δυνατότητα δεν υπάρχει στην κατανάλωση φαρμάκων, οπότε οι

¹⁷⁴ Βλ. BOLDRIN M. & LEVINE D., ό.π., σσ. 76-78

¹⁷⁵ Και υπάρχουν πολλά αντίστοιχα παραδείγματα. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του DCA, μιας ουσίας που, σύμφωνα με επιστήμονες στο Πανεπιστήμιο της Alberta στον Καναδά, μπορεί να αποτελέσει τη βάση για τη θεραπεία πολλών μορφών καρκίνου. Ωστόσο, καθώς στην συγκεκριμένη ουσία δεν μπορεί να απονεμηθεί δίπλωμα ευρεσιτεχνίας, και ως εκ τούτου μονοπωλιακής εκμετάλλευσης, οι φαρμακευτικές εταιρείες δεν την παράγουν. Βλ. σχετικό άρθρο για την επιστημονική ανακάλυψη: BONNET S. κ.α., "A Mitochondria-K⁺ Channel Axis Is Suppressed in Cancer and Its Normalization Promotes Apoptosis and Inhibits Cancer Growth", *Cancer Cell*, τόμος 11, τεύχος 1, Ιανουάριος 2007, σσ. 37-51. Βλ. Επίσης το σχετικό λήμμα για την ουσία: http://en.wikipedia.org/wiki/Dichloroacetic_acid, την ιστοσελίδα για το DCA: <http://www.thedcasite.com/index.html>, αλλά και το ενημερωτικό βίντεο με τηλεοπτικά αποσπάσματα: <http://www.youtube.com/watch?v=7LXH-TJYS5w>

εταιρείες επιλέγουν να μην πουλήσουν καθόλου τα φάρμακα. Μόνο που στην περίπτωση των φαρμακευτικών εταιρειών, οι χώρες και οι καταναλωτές που δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα να αγοράσουν τα προϊόντα, δεν στερούνται ψυχαγωγία, αλλά μιλάμε για κόστος σε ανθρώπινες ζωές.

Θα πρέπει να αποσαφηνισθεί ότι δεν μιλάμε για παραγωγή και πώληση σε χαμηλό κόστος, που θα απέφερε ζημιές στις εταιρείες, τις οποίες θα κάλυπταν εν μέρει με τα κέρδη τους από τις ευρωπαϊκές και αμερικάνικες αγορές. Καθώς το κόστος παραγωγής μεγαλύτερης ποσότητας φαρμάκων είναι πολύ μικρό, οι εταιρείες θα κέρδιζαν σημαντικά οικονομικά οφέλη πουλώντας φθηνά σε μια τεράστια αγορά. Κάτι αντίστοιχο, δηλαδή, με αυτό που έκανε η Microsoft στην Κίνα, όπως είδαμε σε προηγούμενη ενότητα. Όμως ο φόβος τους είναι η απώλεια του μονοπωλίου σε αγορές εκτός Αφρικής.

Θα μπορούσε κάποιος να αντιτάξει το επιχείρημα ότι, μπορεί η παραγωγή των φαρμάκων να είναι σχετικά φθηνή, όμως η έρευνα για την ανακάλυψή τους έχει τεράστιο οικονομικό κόστος. Για να υποστηρίξει κάποιος κάτι τέτοιο σημαίνει πως δεν γνωρίζει ότι οι κάθε λογής εταιρείες (φαρμακευτικές ή παραγωγής λογισμικού) δεν είναι ερευνητικά κέντρα. Ως εκ τούτου, η έρευνα, στην συντριπτική πλειονότητα των περιπτώσεων, δεν γίνεται από αυτές? αυτές απλά αγοράζουν το δικαίωμα οικονομικής εκμετάλλευσης. Για παράδειγμα, ο χημικός συνδυασμός που χρησιμοποιείται σήμερα για την αντιμετώπιση του AIDS δεν ανακαλύφθηκε από κάποια μεγάλη φαρμακευτική εταιρεία, αλλά από έναν ακαδημαϊκό ερευνητή, τον Δρ. David Ho¹⁷⁶.

Επιπλέον, οι νόμοι για την πνευματική ιδιοκτησία έχουν κρυφό ταξικό χαρακτήρα. Καθώς η τιμολογιακή πολιτική των εταιρειών δεν συμβαδίζει με την

¹⁷⁶ Βλ. BOLDRIN M. & LEVINE D., ό.π., σελ. 257

αντικειμενική αξία των προϊόντων, τούτο καθιστά ταξική τη δυνατότητα διάχυσης της γνώσης. Η αφομοίωση της γνώσης από την κοινωνία καθίσταται αδύνατη, αφού μόνο όποιος κατέχει τη δυνατότητα να αγοράζει μπορεί να έχει τη δυνατότητα να γνωρίζει¹⁷⁷. Στην ουσία πρόκειται για έναν ιδιότυπο κοινωνικό αποκλεισμό. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι η αυστηρότητα των νόμων για την πνευματική ιδιοκτησία αποτελεί επιδίωξη των αναπτυγμένων χωρών, ενώ η χαλάρωσή τους αποτελεί αίτημα των αναπτυσσόμενων χωρών¹⁷⁸.

Ενώ αρχικά η ανάπτυξη της πληροφορικής βασίστηκε στην κοινωνικοποίηση των ευρημάτων¹⁷⁹ (με το μοίρασμά τους), οι ενέργειες για την αφομοίωσή της από το κυρίαρχο κοινωνικοοικονομικό σύστημα, τον καπιταλισμό, την οδηγούν στην ιδιωτικοποίηση της γνώσης που περιέχονται σε αυτά τα ευρήματα¹⁸⁰.

Παρότι το ερώτημα, του εάν η πλειονότητα των κοινωνιών μπορούν να σηκώσουν το βάρος του τιμήματος της «νόμιμης» παροχής πρόσβασης στη γνώση προβάλλεται επίμονα¹⁸¹, τούτο αγνοείται. Οι εταιρείες παραγωγής λογισμικού είναι πρώτα εταιρείες και μετά παραγωγοί λογισμικού. Ως εταιρείες οφείλουν να προστατεύουν το ανταγωνιστικό τους πλεονέκτημα στην αγορά, δηλαδή να κρατάνε τη γνώση κρυφή.¹⁸² Η κύρια μέθοδος για την απόκρυψη της γνώσης είναι η απόκρυψη του πηγαίου κώδικα του λογισμικού. Ως επιχειρήσεις, ενδιαφέρονται για την επίτευξη του μέγιστου κέρδους και όχι για τη δημιουργία εύχρηστου και συνεχώς βελτιωμένου λογισμικού. Ακόμα και κάποιες προσπάθειες που έχουν γίνει από

¹⁷⁷ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 208

¹⁷⁸ Βλ. KANWAR S. & EVENSON R., "On the strength of intellectual property protection that nations provide", *Journal of Development Economics*, τόμος 90, τεύχος 1, Σεπτέμβριος 2009, σσ. 50-56

¹⁷⁹ Βλ. NG W.J., "Rational sharing and its limits", *First Monday*, τόμος 11, τεύχος 6, 5 Ιουνίου 2006, <http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/1341/1261>

¹⁸⁰ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 207

¹⁸¹ Βλ. ΝΟΥΣΚΑΛΗΣ, 2004, ό.π., σελ. 146. Επίσης, βλ. ενδεικτικά KIRITSOV S., "Can Millions of Internet Users Be Breaking the Law Everyday?: An Intellectual Property Analysis of Linking and Framing and the Need for Licensing", *Stanford Technology Law Review*, τόμος 1, 2000

¹⁸² Βλ. LEHMANN F., "FLOSS developers as a social formation", *First Monday*, τόμος 9, τεύχος 11, 1 Νοεμβρίου 2004, <http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/1186/1106>

εταιρείες λογισμικού για την προσφορά της γνώσης, ως μέρους του πηγαίου κώδικα, είναι περισσότερο κινήσεις πολιτικής και στρατηγικής παρά κινήσεις που αποσκοπούν στη διάδοση της γνώσης.¹⁸³

Όμως οι «πειρατές» του διαδικτύου δεν θεωρούν λογική την ιδιοκτησιακή διάσταση της γνώσης και γι' αυτό διεκδικούν την ευρύτερη κοινωνικοποίησή της και την μετατροπή της σε δημόσιο αγαθό¹⁸⁴. Οι «πειρατές» του διαδικτύου μιλούν για μια κοινοκτημοσύνη της ψηφιακής πληροφορίας: «Είμαστε συλλέκτες πληροφοριών. Σε αντίθεση με εκείνους που κρατάνε τη γνώση των υπολογιστών για τους οικονομικά εύρωστους λίγους, εμείς την κάνουμε άμεσα διαθέσιμη στις μάζες. [...] Πειρατής είναι κάποιος που πιστεύει ότι η πληροφορία ανήκει στους ανθρώπους¹⁸⁵.»

Μιλάμε λοιπόν για την μετατροπή της πνευματικής ιδιοκτησίας σε πνευματικό κοινωνικό κεφάλαιο, δηλαδή για τη μετατροπή όλων των πνευματικών αγαθών σε συλλογικά (δημόσια) αγαθά. Κρίνεται, λοιπόν, σκόπιμο στο σημείο αυτό να εξετάσουμε το ζήτημα των συλλογικών αγαθών. Τα συλλογικά αγαθά χαρακτηρίζονται βασικά από την αρχή του «μη αποκλεισμού» στην κατανάλωση. «Μη αποκλεισμός» σημαίνει ότι κάθε άτομο έχει ελεύθερη πρόσβαση στην κατανάλωση ενός αγαθού και δεν μπορεί να αποκλειστεί από αυτή, είτε πρόκειται για άτομο διατεθειμένο να πληρώσει, είτε για άτομο που δεν μπορεί ή δεν επιθυμεί να πληρώσει. Ένας δρόμος, ένα πεζοδρόμιο, ένα πάρκο αναψυχής, η θάλασσα, ο ήλιος και ο αέρας αποτελούν παραδείγματα αγαθών στα οποία έχουν δικαίωμα συμμετοχής όλα τα άτομα, ανεξαρτήτως ταξικών, κοινωνικών και εθνικών κριτηρίων¹⁸⁶. Επίσης, συλλογικά δημόσια αγαθά αποτελούν βιβλία, άρθρα και κείμενα τα οποία δεν εμπίπτουν στους νόμους περί πνευματικής ιδιοκτησίας, η πρόσβαση στα οποία είναι

¹⁸³ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 182

¹⁸⁴ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 142

¹⁸⁵ Απόσπασμα από το 1^ο τεύχος του Pirate Magazine, το οποίο είναι διαθέσιμο στη διεύθυνση:

<http://www.textfiles.com/magazines/PIRATE/pirate-1>

¹⁸⁶ Βλ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Κ., ό.π., σσ. 228-229

ελεύθερη χωρίς κανένα περιορισμό¹⁸⁷, αλλά και το ελεύθερο λογισμικό ανοικτού κώδικα, με το οποίο θα ασχοληθούμε εκτενέστερα σε επόμενη ενότητα.

Εκτός από το ζήτημα του «μη αποκλεισμού» στην κατανάλωση των συλλογικών αγαθών, υπάρχει και το ζήτημα του «μη ανταγωνισμού» στην κατανάλωσή τους. «Μη ανταγωνισμός» στην κατανάλωση σημαίνει ότι κάθε άτομο έχει ίσες ευκαιρίες με τους άλλους να καταναλώσει ελεύθερα έναν αριθμό διαθέσιμων πόρων και αγαθών, χωρίς όμως να μπορεί να επηρεάσει το μερίδιο κατανάλωσης των άλλων. Ουσιαστικά μεταξύ των ατόμων δεν αναπτύσσονται ανταγωνιστικές σχέσεις όταν πρόκειται για την κατανάλωση συλλογικών αγαθών, μιας και αυτά διατίθενται δωρεάν και θεωρητικά σε απεριόριστες ποσότητες. Όσες φορές και να περπατήσει κανείς σε ένα δημόσιο πάρκο ή να κολυμπήσει στη θάλασσα δεν επηρεάζει αρνητικά την καταναλωτική συμπεριφορά των υπολοίπων, αφού η είσοδος και η συμμετοχή σε τέτοιου είδους αγαθά είναι ελεύθερη για όλους.

Ωστόσο, υπάρχουν περιπτώσεις όπου τα συλλογικά αγαθά γίνονται ανταγωνιστικά. Τούτο συμβαίνει όταν ο αριθμός των υποψήφίων καταναλωτών τείνει να ξεπεράσει ένα συγκεκριμένο σημείο, ώστε κάθε επιπλέον μονάδα κατανάλωσης συνοδεύεται από μια αντίστοιχη μείωση της διαθέσιμης ποσότητας, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται έντονες διεκδικήσεις και ανταγωνιστικές διαθέσεις¹⁸⁸. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της αυξημένης κίνησης σε κεντρικούς δρόμους των πόλεων σε ώρες αιχμής ή σε παραλίες το καλοκαίρι.

Για αυτό το λόγο ο βιολόγος Garlet Hardin, μιλά για «τραγωδία των συλλογικών αγαθών»¹⁸⁹, παραθέτοντας το παράδειγμα ενός λιβαδιού που χρησιμοποιούν διάφοροι βοσκοί ως βοσκότοπο. Κάθε βοσκός λειτουργεί ορθολογικά

¹⁸⁷ Μεγάλο μέρος αυτών μπορεί να αναζητηθεί στην ιστοσελίδα του Project Gutenberg: <http://www.gutenberg.org>

¹⁸⁸ Βλ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Κ., ό.π., σελ. 229

¹⁸⁹ Βλ. HARDIN G., "The tragedy of the commons", *Science*, τόμος 162, τεύχος 3859, 13 Δεκεμβρίου 1968, σσ. 1243-1248, <http://www.sciencemag.org/sciext/sotp/pdfs/162-3859-1243.pdf>

(δηλαδή προσπαθεί με τον ελάχιστο δυνατό κόπο να πετύχει το μέγιστο δυνατό αποτέλεσμα) και ταυτόχρονα αποφασίζει ο ίδιος για την αυξομείωση του μεγέθους του κοπαδιού του. Καθώς το χορτάρι που υπάρχει στο λιβάδι είναι πεπερασμένο, το πρόβλημα είναι σαφές: το κόστος από κάθε προσθήκη σε οποιοδήποτε κοπάδι το υφίστανται όλοι οι βοσκοί, ενώ αντίθετα τα οφέλη από κάθε προσθήκη αφορούν μόνο στα άτομα που την πραγματοποιούν. Αυτή είναι η τραγωδία των συλλογικών αγαθών κατά τον Hardin: ένα σύστημα χωρίς περιορισμό στην κατανάλωση των συλλογικών αγαθών σε μια περιορισμένη πραγματικότητα.

Όμως, οι θέσεις του Hardin αναφέρονται σε ανταγωνιστικά ως προς τη χρήση αγαθά. Στην περίπτωση των μη ανταγωνιστικών αγαθών, όπως είναι π.χ. οι ιδέες ή τα ψηφιακά αγαθά, δεν υπάρχει καμία τραγωδία. Η κατανάλωση ενός ψηφιακού συλλογικού αγαθού από ένα άτομο δε σημαίνει σε καμία περίπτωση μείωση ή περιορισμό της διαθέσιμης ποσότητας του αγαθού αυτού. Μπορεί κάποιος λοιπόν να καταναλώσει άφοβα και μάλιστα σε απεριόριστες ποσότητες ένα ψηφιακό συλλογικό αγαθό, χωρίς να επηρεάσει άμεσα ή έμμεσα την κατανάλωση των άλλων ατόμων. Σε αντίθεση λοιπόν με τα υλικά αγαθά, που είναι πεπερασμένα και εκ των πραγμάτων η κατανομή τους στον πληθυσμό πρέπει κάποια στιγμή να ακολουθήσει ορισμένα κριτήρια, τα ψηφιακά αγαθά μπορούν να διανεμηθούν σε ένα θεωρητικά άπειρο αριθμό ατόμων, και μάλιστα χωρίς να αλλοιωθούν οι ιδιότητες τους¹⁹⁰.

Βέβαια, η διάκριση των αγαθών σε ανταγωνιστικά και μη ανταγωνιστικά δεν αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για μια κοινωνία ώστε να αποφασίσει ποιοι πόροι θα είναι ανοιχτοί και ελεύθεροι και ποιοι όχι. Ο βασικός παράγοντας που χαρακτηρίζει την κοινοκτησία είναι ο χαρακτήρας κάθε πόρου, καθώς και ο τρόπος

¹⁹⁰ Βλ. ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Κ., ό.π., σελ. 235

με τον οποίο σχετίζεται με μια κοινωνία¹⁹¹. Ειδικότερα για τους μη ανταγωνιστικούς στη χρήση πόρους το ζήτημα είναι το αν και κατά πόσο μια κοινωνία δίνει κίνητρα στα μέλη της για να τους παράγουν.

Ειδικότερα στην περίπτωση του λογισμικού, το αίτημα για απελευθέρωσή του από το νομικό καθεστώς της πνευματικής και βιομηχανικής στηρίζεται και σε ένα άλλο επιχείρημα, αυτό της θεωρίας των διαφορετικών επιπέδων επικοινωνίας του καθηγητή νομικής Yochai Benkler. Ο Benkler υποστηρίζει ότι η κατανόηση ενός επικοινωνιακού συστήματος περνά από τρία ιεραρχημένα επίπεδα¹⁹². Το πρώτο και βασικό επίπεδο είναι το φυσικό. Στον χώρο της πληροφορικής, το φυσικό επίπεδο αποτελείται από τον υλικομηχανικό εξοπλισμό, χωρίς τον οποίο δεν είναι δυνατή η επικοινωνία μεταξύ Η/Υ. Το επόμενο επίπεδο είναι το λογικό. Πρόκειται για το επίπεδο το οποίο καθιστά λειτουργικό το φυσικό επίπεδο. Στην περίπτωση της πληροφορικής, αυτό αποτελείται από το λογισμικό και τα πρωτόκολλα επικοινωνίας. Το τρίτο και τελευταίο επίπεδο είναι το επίπεδο του περιεχομένου. Στην περίπτωση της πληροφορικής, εδώ υπάγεται η ψηφιακή μορφή των αρχείων που διακινούνται διαδικτυακά: κείμενα, εικόνες, μουσική, κτλ.. Η λειτουργία των τριών επιπέδων καθορίζει κάθε επικοινωνιακό σύστημα.

Καθένα από τα τρία επίπεδα είναι δυνατό να αποτελεί ιδιοκτησία ή δημόσιο αγαθό¹⁹³. Βέβαια, στην περίπτωση του διαδικτύου, το φυσικό επίπεδο δεν μπορεί παρά να είναι ελεγχόμενο, αφού τόσο οι Η/Υ, όσο και ολόκληρη η υποδομή του διαδικτύου αποτελούν ιδιοκτησία ατόμων ή οργανισμών. Όμως, για τα δύο επόμενα επίπεδα, τα πράγματα είναι διαφορετικά. Στο ξεκίνημα του διαδικτύου ο κώδικας

¹⁹¹ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 164

¹⁹² Βλ. BENKLER Y., "From Consumers to Users: Shifting the Deeper Structures of Regulation», *Federal Communications Law Journal*, τόμος 52, τεύχος 3, 2000, σσ. 561-579

¹⁹³ Βλ. LESSIG L., ό.π., σελ. 23

διαχεόταν ελεύθερα μεταξύ των χρηστών, ενώ το ίδιο ίσχυε και για την πλειονότητα του ψηφιακού περιεχομένου που διακινούνταν μέσω του διαδικτύου¹⁹⁴.

Το γεγονός αυτό ήταν που οδήγησε στη ραγδαία ανάπτυξη του διαδικτύου και στην εξάπλωση της χρήσης σε όλο και μεγαλύτερο αριθμό ανθρώπων. Οι νόμοι που ακολούθησαν για την προστασία συμφερόντων των μονοπωλίων έδωσαν τη δυνατότητα σε ένα πολύ μικρό αριθμό πολυεθνικών επιχειρήσεων¹⁹⁵ να ιδιοποιηθούν δημόσιο πλούτο, μετατρέποντας δημόσια αγαθά σε ατομική (ή εταιρική) ιδιοκτησία, στερώντας από την κοινότητα τη δυνατότητα να διαχειριστεί την πληροφορική τεχνολογία με κριτήρια κοινωνικού οφέλους¹⁹⁶. Στην πράξη, οι νόμοι για την πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία περιορίζουν τη διάδοση και διάχυση της γνώσης, ενώ θα έπρεπε να διασφαλίζουν ακριβώς το αντίθετο. Η κοινωνία μπορεί να επωφεληθεί σε μεγάλο βαθμό από τη δημιουργία νόμων που θα παρεμποδίζουν τον περιορισμό στη διάδοση και διάχυση της γνώσης (δηλαδή, η παρακράτηση της γνώσης θα θεωρείται αδίκημα) και θα καθιστούν τη γνώση ελεύθερη (δηλαδή, θα καθιστούν την ιδιωτικοποίησή της παράνομη).

Δ) Νομικές όψεις της πειρατείας λογισμικού στο διαδίκτυο

Οι πιέσεις των πολυεθνικών εταιρειών και των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης πνευματικών και συγγενικών δικαιωμάτων, έχουν οδηγήσει σε ένα νομικό καθεστώς για την αντιμετώπιση της πειρατείας, το οποίο, πέρα των προβλημάτων που έχουν ήδη αναφερθεί, όπως η καταστολή της δημιουργικότητας

¹⁹⁴ Ό.π. σελ. 25

¹⁹⁵ Οι Drahos και Braithwaite αναφέρουν ονομαστικά τις IBM, Microsoft, EMI, Polygram, Sony και Disney. Βλ. DRAHOS P. & BRAITHWAITE J., *Information Feudalism: Who Owns the Knowledge Economy?*, London, Earthscan Publications Ltd., 2002, σελ. 169

¹⁹⁶ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σσ. 19-20

και η εκμετάλλευση των δημιουργών, απειλεί κατοχυρωμένα δικαιώματα, όπως το δικαίωμα στο απόρρητο της επικοινωνίας, με συρρίκνωση.

Όπως είδαμε σε προηγούμενη ενότητα, το διαδίκτυο αποτελεί μέσο μαζικής επικοινωνίας, αλλά και μέσο ιδιωτικής επικοινωνίας. Ως εκ τούτου, προκύπτουν ζητήματα σύγκρουσης δικαιωμάτων¹⁹⁷, κυρίως σε ό,τι αφορά το απόρρητο των επικοινωνιών. Η επικοινωνία, άρα και η ανταλλαγή αρχείων σε ένα δίκτυο P2P, δεν μπορεί να ελεγχθεί/παρακολουθηθεί, χωρίς να παραβιαστεί το απόρρητο της επικοινωνίας. Φυσικά, η ανταλλαγή ψηφιακών αρχείων σε ένα δίκτυο P2P περιλαμβάνει και αρχεία τα οποία προστατεύονται από πνευματικά δικαιώματα, όπως τραγούδια, ταινίες και λογισμικό, χωρίς τη συναίνεση του κατόχου των πνευματικών δικαιωμάτων. Η ευρεία χρήση των δικτύων P2P για αυτόν τον σκοπό συντέλεσε ώστε τα δίκτυα να ταυτιστούν με την πειρατεία και να υποστούν πόλεμο τόσο τα ίδια και οι δημιουργοί τους, όσο και οι χρήστες τους.

Παρατηρήθηκε, λοιπόν, μια προσπάθεια για κατάργηση αυτών των δικτύων από μέρους των προσβαλλόμενων εταιρειών. Όμως, η κατάργηση των P2P εγκυμονεί περισσότερους κινδύνους παρά οφέλη. Όπως είδαμε, η επικράτηση των συγκεκριμένων δικτύων στο διαδίκτυο είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τον αμφίδρομο χαρακτήρα του διαδικτύου και εγγυάται την ταχύτητα στη μετάδοση τεράστιου όγκου πληροφοριών. Τα δίκτυα P2P παρέχουν πληθώρα λειτουργιών, οι οποίες, όχι μόνο δεν προσβάλλουν πνευματικά δικαιώματα, αλλά ενισχύουν την δημιουργικότητα και την επικοινωνία, όπως π.χ.: νόμιμο μοίρασμα αρχείων, μετάδοση άμεσων μηνυμάτων, video-conference, μοίρασμα των δυνατοτήτων των H/Y χρηστών για την επίτευξη κοινωνικά επωφελών σκοπών, π.χ. Edutella¹⁹⁸, κ.α. Συνεπώς, η λογική των δικτύων

¹⁹⁷ Βλ. ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., ό.π., σσ. 118-119

¹⁹⁸ Βλ. NILSSON M., "The Edutella P2P Network: Supporting Democratic E-learning and Communities of Practice",
<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.62.4937&rep=rep1&type=pdf>

P2P υπερβαίνει τις ανάγκες των εταιρειών που στοχεύουν στη διαφύλαξη των οικονομικών τους συμφερόντων. Η κατάργηση της χρήσης των δικτύων P2P θα οδηγούσε αναπόφευκτα σε δυσλειτουργίες και αναποτελεσματικότητα στη μετάδοση δεδομένων, ενώ θα μπορούσε να σημάνει το τέλος του διαδικτύου ως αμφίδρομου μέσου και φυσικά θα στρεφόταν εναντίον της πλειονότητας των χρηστών του διαδικτύου.

Ευκολότερος στόχος από την κατάργηση των δικτύων P2P και την αντιπαράθεση με την πλειονότητα των χρηστών του διαδικτύου είναι οι διαχειριστές ιστοσελίδων. Προφανώς, όταν ο κάτοχος/δημιουργός/διαχειριστής μιας ιστοσελίδας δημοσιεύει περιεχόμενο που προστατεύεται από την νομοθεσία για την πνευματική ιδιοκτησία τα πράγματα είναι μάλλον απλά. Μιλάμε για δημόσια διάθεση περιεχομένου σε μέσο μαζικής επικοινωνίας, αφού αποδέκτες μπορούν να είναι όλοι οι χρήστες του διαδικτύου. Τι γίνεται όμως, στην περίπτωση διαδραστικών διαδικτυακών χώρων με εγγεγραμμένα μέλη, όταν το περιεχόμενο δεν δημοσιεύεται από τον διαχειριστή, αλλά από τους χρήστες του διαδικτυακού χώρου, οι οποίοι μπορεί να είναι και μερικά εκατομμύρια (π.χ. YouTube);

Η δημοσίευση «πειρατικού» υλικού ή η δημοσίευση συνδέσμου προς αυτό δεν αφορά μόνο τα δίκτυα P2P, αλλά οποιονδήποτε δικτυακό χώρο αλληλεπίδρασης των χρηστών με κάποια σχετική ανεξαρτησία στην επικοινωνία (π.χ. blogs, chat rooms, forums). Εδώ, λοιπόν, τίθεται ένα άλλο νομικό ζήτημα, αυτό της αντικειμενικής ευθύνης των ιδιοκτητών δικτυακών χώρων. Η αντικειμενικοποίηση της ευθύνης του ιδιοκτήτη του forum/chat για τα εκεί γραφόμενα, θα οδηγούσε αναγκαία στη θέσπιση τόσο αυστηρών και λεπτομερών κανόνων συμμετοχής, ώστε να ακυρώνεται η ίδια η λειτουργία τους, αφού αυτή προϋποθέτει μια μορφή συζήτησης ελευθεριακή και κατά το δυνατόν ανέλεγκτη. Ωστόσο, η έλλειψη

αντικειμενικής ευθύνης του ιδιοκτήτη δεν σημαίνει παντελή έλλειψη ευθύνης. Στην Ελλάδα, οι δημιουργοί τέτοιων σελίδων συζητήσεων εμπίπτουν στις διατάξεις του ΠΔ 131/2003, αφού παρέχουν υπηρεσίες της κοινωνίας της πληροφορίας¹⁹⁹ εξ' αποστάσεως και κατόπιν προσωπικής επιλογής του αποδέκτη της υπηρεσίας. Επομένως, σύμφωνα με τα άρθρα 11 και 13 του ΠΔ, οι πάροχοι αυτών των υπηρεσιών δεν φέρουν ευθύνη σχετικά με το περιεχόμενο που δημοσιεύεται, αν δεν αποτελούν την αφετηρία των μεταδιδόμενων πληροφοριών, αν δεν επιλέγουν τον αποδέκτη τους και αν δεν επιλέγουν και τροποποιούν τις μεταδιδόμενες πληροφορίες. Στην πραγματικότητα, κάθε δημιουργός blog/chat/forum μπορεί να διαχειριστεί τις πληροφορίες που δημοσιεύονται. Οι πιο σοβαροί δικτυακοί τόποι με δημόσιες συζητήσεις έχουν ειδικά άτομα (διαχειριστές) γι' αυτήν ακριβώς τη δουλειά. Από το νόμο δεν καθιερώνεται γενική υποχρέωση ελέγχου του παρόχου της υπηρεσίας για το περιεχόμενο που περιλαμβάνει αυτή, όμως επιβάλλεται η άμεση αντίδρασή του όταν το αντιληφθεί. Όπως φαίνεται άλλωστε και από την πρακτική που ακολουθείται στον παγκόσμιο ιστό, οι δημιουργοί και ιδιοκτήτες δικτυακών τόπων που φιλοξενούν σελίδες συζητήσεων, αναγνωρίζουν ότι υπάρχει ένα μερίδιο ευθύνης που τους αναλογεί και γι' αυτό φροντίζουν να εξοπλίζουν τις σελίδες με όρους χρήσης, τους οποίους οφείλει κάποιος να αποδέχεται για να συμμετάσχει²⁰⁰.

Εξάλλου, υπάρχουν περιπτώσεις όπου ο όγκος των μηνυμάτων και του περιεχομένου που ανεβάζουν οι χρήστες στο διαδίκτυο καθιστά απαγορευτική τη δυνατότητα ελέγχου. Για παράδειγμα, στον δικτυακό χώρο YouTube, όπου οι χρήστες έχουν τη δυνατότητα να ανεβάζουν βίντεο, κάθε λεπτό ανεβαίνουν βίντεο συνολικής διάρκειας 24 ωρών. Αναγνωρίζοντας αυτό το γεγονός, το Ομοσπονδιακό Περιφερειακό Δικαστήριο της Νέας Υόρκης, σε μια απόφαση-σταθμό για τα

¹⁹⁹ Βλ. ΣΙΑΗΡΟΠΟΥΛΟΣ Θ., ό.π., σσ. 2-5

²⁰⁰ Βλ. ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΥ Ε., «Blogs, chat rooms και forums: Όψεις μιας νέας νομικής πραγματικότητας», <http://www.elenaspiropoulou.gr/node/82>

δικαστικά δεδομένα στον τομέα της πνευματικής ιδιοκτησίας στον χώρο του διαδικτύου, δικαίωσε το, αγορασμένο πια από τη Google, YouTube στην δικαστική διαμάχη με την Viacom²⁰¹. Η απόφαση δεν προσδιορίζει τίποτε άλλο, πέραν του αυτονόητου, ότι δηλαδή ο διαχειριστής ενός διαδικτυακού χώρου δεν δύναται να γνωρίζει αν το περιεχόμενο που «ανεβάζουν» οι χρήστες του υπόκειται σε παραβίαση ή όχι του νόμου περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Τυχόν απομάκρυνση περιεχομένου από τον διαδικτυακό χώρο μπορεί να γίνει μόνον κατόπιν αίτησης της θιγόμενης εταιρίας, αφού, δηλαδή, εντοπίσει περιεχόμενο που της ανήκει και ζητήσει να αφαιρεθούν από το διαχειριστή του διαδικτυακού χώρου. Αν αυτός αρνηθεί, τότε και μόνο τότε η θιγόμενη εταιρία μπορεί να εγείρει αξιώσεις για χρηματική αποζημίωση.

Οι νομικές διώξεις των διαχειριστών διαδικτυακών χώρων ήταν ευκολότερες σε προγενέστερες περιπτώσεις, π.χ. Napster²⁰², όπου υπήρχε κάποιας μορφής κεντρική διαχείριση (συγκεντρωτικά δίκτυα, centralized P2P). Η δικαστική διαμάχη μεταξύ της RIAA (Recording Industry Association of America) και του Napster ήταν η πρώτη μεγάλη μάχη στα δικαστήρια μεταξύ ενός οργανισμού συλλογικής διαχείρισης δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας και ενός δημοφιλούς διαδικτυακού χώρου για τη διευκόλυνση ανταλλαγής αρχείων μεταξύ χρηστών σε ένα δίκτυο P2P. Μέσω του Napster ήταν δυνατό να επικοινωνήσουν οι χρήστες μεταξύ τους και να ανταλλάξουν όλων των ειδών τα αρχεία γρήγορα και εύκολα. Όπως υποστήριζαν οι δικηγόροι που είχαν αναλάβει την υπεράσπιση του Napster, το πρόγραμμα δεν μπορεί να είναι υπεύθυνο για το περιεχόμενο που διακινούν οι χρήστες του. Ωστόσο, μια βασική παράμετρος του Napster ήταν οι λίστες με τα αρχεία που διέθετε ο κάθε

²⁰¹ Βλ. LIEBERMAN D., “Judge sides with Google, You Tube in Viacom’s \$1B suit”, *USA Today*, 23 Ιουνίου 2010, http://www.usatoday.com/tech/news/2010-06-23-google-viacom-copyright-lawsuit_N.htm

²⁰² Βλ. <http://en.wikipedia.org/wiki/Napster>

χρήστης. Έτσι, οι δικηγόροι του Napster αναγκάστηκαν να συμβιβαστούν και να πληρώσουν σημαντικά ποσά.

Αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία και η στροφή της κοινότητας των χρηστών σε δίκτυα χωρίς κεντρική διαχείριση (decentralized P2P). Σήμερα, το μεγαλύτερο μέρος των ψηφιακών αρχείων διακινούνται μέσω του πρωτοκόλλου επικοινωνίας bittorrent²⁰³. Το bittorrent είναι ένα πρωτόκολλο επικοινωνίας και ανταλλαγής δεδομένων σε βάση ισοτιμίας. Ενδείκνυται ιδιαίτερα για την ανταλλαγή αρχείων μεγάλου όγκου, αφού λειτουργεί με τον κατακερματισμό των αρχείων σε μικρότερα τμήματα ώστε η μεταφορά τους να είναι ευκολότερη και γρηγορότερη. Οι χρήστες αρχικά κατεβάζουν στον H/Y ένα αρχείο τύπου torrent, ένα μικρό αρχείο που περιέχει πληροφορίες για τα δεδομένα που μοιράζονται οι χρήστες ενός P2P δικτύου μεταξύ τους. Για την αναζήτηση αρχείων torrents ενεργοποιούνται οι trackers, δηλαδή εξυπηρετητές που αποθηκεύουν και διαχειρίζονται αρχεία τύπου torrent. Οι trackers απλά υποδεικνύουν ποιοι χρήστες έχουν τα ζητούμενα αρχεία.

Ο δημοφιλέστερος, πιθανόν, tracker για την ανταλλαγή αρχείων μέσω του πρωτοκόλλου Bittorrent είναι το PirateBay²⁰⁴. Ξεκίνησε να λειτουργεί στη Σουηδία το 2003 και, σύμφωνα με ανακοίνωση των διαχειριστών το Νοέμβριο του 2008, ο χώρος υποδεχόταν 25 εκατομμύρια χρήστες. Στις 17 Απριλίου 2009, μετά από δίκη που κράτησε εννιά μέρες, το Σουηδικό δικαστήριο επέβαλλε στους ιδρυτές της ιστοσελίδας πρόστιμο περίπου 3 εκατομμυρίων ευρώ. Ωστόσο, η διαφαινόμενη νίκη (εκκρεμεί η εκδίκαση της έφεσης για κακοδικία, καθώς ένας από τους δικαστές αποκαλύφθηκε ότι ήταν μέλος πολλών ενώσεων για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας) των πολυεθνικών έναντι των χρηστών μάλλον ισοδυναμεί με ήττα. Το site παραμένει ανοικτό (μάλιστα την ώρα που ανεγνώσθη η απόφαση του

²⁰³ Βλ. http://en.wikipedia.org/wiki/BitTorrent_%28protocol%29

²⁰⁴ Βλ. http://en.wikipedia.org/wiki/The_Pirate_Bay και τις εκεί παραπομπές

δικαστηρίου 10 εκατομμύρια χρήστες ήταν απασχολημένοι στο site), ενώ οι πάροχοι Internet στη Σουηδία ανακοίνωσαν ότι, όχι μόνο δεν θα μπλοκάρουν το site, αλλά θα προστατεύσουν και τους πελάτες τους από ενδεχόμενες διώξεις, σβήνοντας τα ίχνη από τα sites που επισκέφθηκαν.

Επιπλέον, ο πόλεμος κατά της «πειρατείας» συσπείρωσε τους χρήστες του Διαδικτύου και οδήγησε στην είσοδο του σουηδικού «Κόμματος των Πειρατών»²⁰⁵ στην Ευρωβουλή και τη δημιουργία αντίστοιχων κομμάτων σε όλο τον κόσμο. Χαρακτηριστικό είναι ότι, πριν τις διώξεις κατά του PirateBay, το σουηδικό «Κόμμα των Πειρατών» αριθμούσε μόλις μερικές χιλιάδες μέλη, ενώ σήμερα έχει ξεπεράσει τα 50.000 μέλη και αποτελεί το τρίτο κόμμα σε αριθμό εγγεγραμμένων μελών στη Σουηδία, ενώ η νεολαία του είναι η πολυπληθέστερη νεολαία κόμματος στη χώρα.

Στην Ελλάδα, τον Μάρτιο του 2010, ύστερα από μήνυση που υποβλήθηκε από εκπρόσωπο της Ε.Π.Ο.Ε. (Εταιρεία Προστασίας Οπτικοακουστικών Έργων) έγινε κατ' οίκον έλεγχος και συνελήφθησαν 6 άτομα, διαχειριστές αλλά και διακεκριμένα μέλη (VIP members) ενός από τους δημοφιλέστερους trackers, του Gamato, που αριθμούσε 850.00 μέλη, σύμφωνα με την ανακοίνωση της ΕΛ.ΑΣ. Παρά το γεγονός αυτό, ο tracker συνεχίζει να λειτουργεί σε νέα διεύθυνση, ενώ νέοι ελληνικοί trackers δημιουργήθηκαν «για να καλύψουν το κενό».

Γενικά, όσο πιο έντονες είναι οι διώξεις από την πλευρά των εταιρειών, τόσο εντονότερες αναμένεται να είναι και οι αντιδράσεις της κοινότητας των χρηστών του διαδικτύου (οι οποίοι είναι οι δυνάμει πελάτες τους). Οι αντιδράσεις αναμένεται να γίνουν ακόμη πιο έντονες, καθώς, σε πολλές περιπτώσεις οι εταιρείες στρέφονται κατά των απλών χρηστών, όπως συνέβη στη Γερμανία²⁰⁶ ή στις ΗΠΑ, σε μια προσπάθεια να επιβάλλουν κλίμα τρομοκρατίας. Μάλιστα, σε πολλές περιπτώσεις, οι

²⁰⁵ Βλ. http://en.wikipedia.org/wiki/Pirate_Party_%28Sweden%29 και τις εκεί παραπομπές

²⁰⁶ Βλ. ΣΠΙΝΑΣΑ Ρ., συνέντευξη στο Avopolis, <http://www.avopolis.gr/interviews/default.asp?ID=152>

ποινές που επιβάλλονται φαίνεται να στερούνται λογικής. Για παράδειγμα, αν κάποιος κλέψει ένα CD στην Καλιφόρνια, αντιμετωπίζει πρόστιμο ύψους χιλίων δολαρίων, ενώ αν κατεβάσει δέκα τραγούδια αντιμετωπίζει πρόστιμο 1,5 εκατομμυρίων δολαρίων²⁰⁷. Φυσικά, παραγνωρίζεται εντελώς ο παράγοντας της άγνοιας ενός χρήστη για το αν και κατά πόσο ένα αντικείμενο αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας – με την νομική έννοια του όρου – ή διατίθεται ελεύθερα. Παρότι υποστηρίζεται ότι αυτό το ζήτημα μπορεί να λυθεί εφόσον υπάρχει επαρκής ενημέρωση για την νομική κατάσταση του έργου ή/ και η απαραίτητη εκπαίδευση των χρηστών σε ζητήματα διαχείρισης πληροφοριών, είναι προφανές ότι, με την ένταση και έκταση της πληροφόρησης στις μέρες μας, αυτό καθίσταται ιδιαίτερα δύσκολο, τουλάχιστον σε απόλυτους όρους²⁰⁸.

Βέβαια, για να προκύψουν διώξεις και κατά χρηστών, θα πρέπει πρώτα να αρθεί η ανωνυμία τους και, καθώς μιλάμε για επικοινωνία μέσω διαδικτύου, θα πρέπει να αρθεί το απόρρητο των επικοινωνιών. Με τον όρο άρση του απορρήτου των επικοινωνιών εννοούμε τη διαδικασία με την οποία νόμιμα αποκαλύπτονται τα προσωπικά στοιχεία των χρηστών στους αρμόδιους φορείς.

Πέραν του ζητήματος της σύγκρουσης δικαιωμάτων, η οποία είναι νομικό ζήτημα, απαιτείται επιπλέον και γνώση των νέων τεχνολογιών, κάτι που πολλές φορές στερούνται οι αρμόδιοι να αποφασίσουν για τα ευαίσθητα αυτά θέματα. Εξάλλου, το δίκαιο είναι στατικό, ενώ η τεχνολογία εξελίσσεται δυναμικά²⁰⁹. Για παράδειγμα, ο αντεισαγγελέας του Αρείου Πάγου, κος Καρούτσος, σε γνωμοδότησή του, απαντώντας σε σχετικό ερώτημα της ΕΛ.ΑΣ., αναφέρει ότι:

²⁰⁷ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., υποσ. 209

²⁰⁸ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 65

²⁰⁹ Βλ. ΜΗΤΡΟΥ Α., *Το δίκαιο στην κοινωνία της πληροφορίας*, σειρά: Δίκαιο & Κοινωνία στον 21^ο αιώνα, Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2002, σσ. 57-58

«Δεν εμπίπτει στη σφαίρα του απορρήτου των επικοινωνιών ο σκληρός δίσκος υπολογιστή που δεν συνδέεται με το ίντερνετ και ως εκ τούτου δεν απαιτείται εισαγγελική άδεια για την άρση του απορρήτου των επικοινωνιών και την επεξεργασία του δίσκου στα εργαστήρια της ΕΛΑΣ [...] Ο σκληρός δίσκος ενός υπολογιστή, εξαρτήματα και σύνεργα αυτού ως και πειστήρια ήχου δεν αποτελούν είδος επικοινωνίας. Κατόπιν τούτου, τα στοιχεία τα οποία βρίσκονται αποθηκευμένα στο σκληρό δίσκο ηλεκτρονικών υπολογιστών, σε εξαρτήματα αυτών, σε ψηφιακή φωτογραφική μηχανή ή σε άλλο υλικό φορέα, που ανήκει στον ύποπτο τέλεσης εγκλήματος και τα οποία δεν αναφέρονται σε κάποιας μορφής ανταπόκριση ή επικοινωνία με οποιονδήποτε τρόπο, δεν εμπίπτουν στην προστατευτική σφαίρα του απορρήτου των επικοινωνιών, με αποτέλεσμα, για την εργαστηριακή επεξεργασία των στοιχείων αυτών, να μην απαιτείται η διαδικασία άρσης του απορρήτου των επικοινωνιών.»

Καταρχήν, η απόφαση αυτή δείχνει να αγνοεί το γεγονός ότι οι περισσότεροι σύγχρονοι υπολογιστές πωλούνται με bluetooth, άρα έχουν ή μπορούν να έχουν συνέχεια «κάποιας μορφής ανταπόκριση ή επικοινωνία» είτε με άλλο Η/Υ είτε με κάποιο κινητό τηλέφωνο είτε με οποιαδήποτε άλλη συσκευή που επίσης διαθέτει Bluetooth. Δείχνει επίσης να αγνοεί ότι όσοι διαθέτουν συνδέσεις ADSL χωρίς περιορισμό χρόνου ή όγκου συνηθίζουν να μένουν συνδεδεμένοι στο διαδίκτυο 24 ώρες την ημέρα. Αλλά το σημαντικότερο είναι ότι η απόφαση αυτή αγνοεί πως όλα τα εισερχόμενα και εξερχόμενα e-mails ενός χρήστη, αποθηκεύονται στον σκληρό του δίσκο. Επομένως, εφόσον το απόρρητο της επικοινωνίας προστατεύεται, όχι μόνο κατά τη διεξαγωγή της, αλλά και σε κάθε προγενέστερο ή μεταγενέστερο στάδιο

αυτής²¹⁰, ο σκληρός δίσκος όπου περιέχονται όλα τα προσωπικά ηλεκτρονικά μηνύματα που έχει λάβει και αποστέλλει ένας χρήστης, σαφώς πρέπει να προστατεύεται από το απόρρητο των επικοινωνιών.

Καθώς η άσκηση δίωξης κατά όλων των μεμονωμένων ιστοσελίδων και μεμονωμένων χρηστών είναι πρακτικά αδύνατη, η δίωξη της πειρατείας στο διαδίκτυο στράφηκε προς τους παρόχους σύνδεσης στο διαδίκτυο, καταρχήν ζητώντας τους να μπλοκάρουν τις παράνομες ιστοσελίδες και, κατόπιν, με την άσκηση νομικών μέτρων κατά των παρόχων σύνδεσης που αρνούνται να συμμορφωθούν με τις ειδοποιήσεις²¹¹. Αντίστοιχη στάση κρατούν και οι εκπρόσωποι των οργανισμών συλλογικής διαχείρισης πνευματικών και συγγενικών δικαιωμάτων στην Ελλάδα. Σε συνέντευξη τύπου που έδωσαν εκπρόσωποι 14 φορέων, ο Διονύσης Τσακνής, μέλος του ΔΣ της ΑΕΠΙ, δήλωσε «δεν είμαστε απέναντι στον χρήστη, αλλά σε αυτόν που διευκολύνει την κλοπή της πνευματικής ιδιοκτησίας» ενώ ο αντιπρόεδρος του Απόλλωνα, Γιώργος Ροϊλός υπογράμμισε ότι «ζητάμε την εξεύρεση λύσεων και όχι απαγορεύσεις. Απέναντί μας δεν είναι οι χρήστες, αλλά οι πάροχοι²¹²». Όμως, όπως είδαμε σε προηγούμενη ενότητα, οι πάροχοι έχουν αντικρουόμενα συμφέροντα από τις εταιρείες που εκμεταλλεύονται το νομικό καθεστώς της πνευματικής ιδιοκτησίας. Γιατί να υποστηρίζουν την καταπολέμηση της πειρατείας, αφού κερδίζουν πελάτες από αυτήν;

Για παράδειγμα, στη Σουηδία, μετά την ψήφιση του νόμου IPRED (Intellectual Property Rights Enforcement Directive) τον Απρίλιο του 2009, ο οποίος δίνει το δικαίωμα στις αρχές να ζητούν τα προσωπικά στοιχεία χρηστών που φαίνεται

²¹⁰ Βλ. ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ Κ., *Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα*, 3^η αναθεωρημένη έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2006, σελ. 257

²¹¹ Βλ. σχετικό κείμενο στην ιστοσελίδα της Διεθνούς Ομοσπονδίας Φωνογραφικής Βιομηχανίας (IFPI): <http://www.ifpi.gr/mission/piracy3a.htm>

²¹² Βλ. σχετικό άρθρο που δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα «ΤΟ ΒΗΜΑ» την 1 Δεκεμβρίου 2009: <http://www.tovima.gr/default.asp?pid=2&artid=302350&ct=4&dt=01/12/2009#ixzz13dr8GZ9F>

να παραβιάζουν το νομικό καθεστώς της πνευματικής ιδιοκτησίας, παρατηρήθηκε στη χώρα μια μείωση της κίνησης στο διαδίκτυο²¹³. Έτσι, κάποιοι πάροχοι, θορυβημένοι από το γεγονός αυτό, φοβούμενοι ότι θα μπορούσε να προκαλέσει μείωση των εσόδων τους, αποφάσισαν να μην τηρούν πλέον στοιχεία, προκειμένου να προστατεύσουν τους χρήστες, καθώς εξάλλου δεν υπάρχει νόμος που να τους επιβάλλει να τηρούν αρχείο με τα στοιχεία των χρηστών. Ωστόσο, αυτή η πολιτική τους δημιούργησε σοβαρό πρόβλημα στη δίωξη ηλεκτρονικού εγκλήματος στη Σουηδία στην αντιμετώπιση πιο σοβαρών εγκλημάτων, όπως π.χ. διακίνηση πορνογραφικού υλικού με αντικείμενο την παιδοφιλία. Εφόσον οι πάροχοι δεν τηρούν αρχείο με τα στοιχεία των χρηστών, προστατεύονται όχι μόνο οι χρήστες που διακινούν υλικό που προστατεύεται από την πνευματική ιδιοκτησία, αλλά ο καθένας, μεταξύ αυτών και χρήστες που προβαίνουν σε σοβαρές εγκληματικές πράξεις μέσω του διαδικτύου²¹⁴.

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι η εφαρμογή των νόμων για την αντιμετώπιση της πειρατείας παρουσιάζει δυσκολίες και εμπόδια. Πολλές φορές, η παράκαμψη των συγκεκριμένων εμποδίων οδηγεί τελικά σε αντικοινωνικές, αυταρχικές πρακτικές χειραγώγησης του διαδικτύου, διακυβεύοντας δικαιώματα και αξίες όπως το απόρρητο των επικοινωνιών, προκειμένου να προστατεύσει την οικονομική ευρωστία λίγων επιχειρήσεων που απασχολούνται σε συγκεκριμένους κλάδους. Ελλοχεύει δηλαδή ο κίνδυνος συρρίκνωσης των δικαιωμάτων του συνόλου της κοινωνίας για την προστασία των συμφερόντων ενός επιχειρηματικού lobby.

Επιπλέον, παρά την ανταπόκριση που βρίσκουν σε επίπεδο κρατικής δράσης οι προτάσεις των πολυεθνικών για νομικές ρυθμίσεις που οδηγούν σε εντοπισμό περισσότερων παραβατών οι οποίοι θα αντιμετωπιστούν με αυστηρότερους

²¹³ Βλ. <http://torrentfreak.com/anti-piracy-law-causes-drop-in-swedish-internet-traffic-090402/>

²¹⁴ Βλ. <http://torrentfreak.com/police-say-anti-piracy-law-makes-catching-criminals-harder-100517/>

νόμους²¹⁵, η αποτελεσματικότητά τους δεν είναι η αναμενόμενη. Στην ιστοσελίδα της IFPI αναφέρεται ότι, παρά το γεγονός ότι 95% των ιστοσελίδων που εντοπίστηκαν έχουν κλείσει μετά την πρώτη ειδοποίηση, η πειρατεία στο διαδίκτυο δεν περιορίστηκε²¹⁶. Αντίστοιχα, σε ό,τι αφορά το πειρατικό λογισμικό, όπως είδαμε σε προηγούμενη ενότητα, παρά τις νομικές διώξεις, τα ποσοστά πειρατικού λογισμικού παραμένουν ιδιαίτερα υψηλά. Μάλιστα, με την διεύρυνση της πληροφορικής σε μέρη του τρίτου κόσμου (Ασία και Αφρική) αναμένεται να αυξηθούν ακόμα περισσότερο.

Με βάση τα παραπάνω, καθίσταται σαφές ότι το νομικό καθεστώς της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι προβληματικό σε ό,τι αφορά τη διακίνηση ψηφιακής πληροφορίας, συμπεριλαμβανομένου φυσικά και του λογισμικού²¹⁷. Για το λόγο αυτό θα πρέπει να εξεταστεί η τροποποίηση ή αντικατάστασή του με νέο νομικό πλαίσιο. Εξάλλου, τις περισσότερες φορές στο παρελθόν η σύγκρουση μεταξύ παλιού και νέου οδήγησε στην υιοθέτηση του νέου από το παλιό, παρά στην εγκατάλειψη του νέου²¹⁸.

Σχετικά με την αναδιαμόρφωση των νομοθετημάτων για την πνευματική ιδιοκτησία, το «Κόμμα των Πειρατών» προτείνει την απελευθέρωση της μη εμπορικής χρήσης τον χρονικό περιορισμό της κατοχύρωσης για εμπορικούς σκοπούς και την κατάργηση των διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας²¹⁹. Διάφοροι ερευνητές έχουν παρουσιάσει αντίστοιχες προτάσεις. Ο Νούσκαλης π.χ. συμφωνεί με την απελευθέρωση της μη εμπορικής χρήσης²²⁰, ενώ ο Boldrin προτείνει «το κόπιραϊτ να μην υφίσταται μετά την παρέλευση ενός χρόνου και οι πατέντες να έχουν ισχύ μόνο έξι μηνών. Έτσι θα έχουμε ισορροπία ανάμεσα στον δημιουργό και τους χρήστες του

²¹⁵ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 137

²¹⁶ Βλ. <http://www.ifpi.gr/mission/piracy3a.htm>

²¹⁷ Βλ. ΝΟΥΣΚΑΛΗΣ Γ., 2003, ό.π., σσ. 147-152

²¹⁸ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 212

²¹⁹ Βλ. http://en.wikipedia.org/wiki/Pirate_Party_%28Sweden%29

²²⁰ Βλ. ΝΟΥΣΚΑΛΗΣ, 2003, ό.π., σσ. 163-167

προϊόντος»²²¹. Ο Bauwens προτείνει την νομιμοποίηση της ανταλλαγής αρχείων και την ταυτόχρονη δημιουργία μηχανισμών που μετρούν τη διακίνηση των αρχείων και απόδοση του ανάλογου μεριδίου από τα τηλεπικοινωνιακά τέλη στους κατόχους της πνευματικής ιδιοκτησίας²²².

Προτάσεις όπως οι παραπάνω θα πρέπει να απασχολήσουν την κοινωνία των πολιτών, στην προσπάθεια να κατευθύνει το νομικό καθεστώς για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας προς άλλη οδό από εκείνη του νεοφιλελευθερισμού²²³, σε μια μεταρρύθμιση υπέρ των συμφερόντων των δημιουργών και των χρηστών του διαδικτύου, με γνώμονα το κοινωνικό συμφέρον²²⁴.

²²¹ Βλ. BOLDWIN M., ό.π.

²²² Βλ. BAUWENS M., «Να νομιμοποιηθεί η ανταλλαγή αρχείων», Συνέντευξη στην Καθημερινή, 21 Μαρτίου 2010, http://news.kathimerini.gr/4dcgi/w_articles_civ_2_21/03/2010_394608

²²³ Βλ. ΝΟΥΣΚΑΛΗΣ, 2004, ό.π., σσ. 167-168

²²⁴ Βλ. BAUWENS M., ό.π.

IV) ΤΟ ΕΛΕΥΘΕΡΟ ΛΟΓΙΣΜΙΚΟ

Το εμπορικό λογισμικό, όχι μόνο πωλείται σε υψηλό – δυσβάσταχτο σε αρκετές περιπτώσεις για πολλούς χρήστες – κόστος, αλλά συνοδεύεται από ιδιαίτερα περιοριστικές άδειες χρήσης. Για παράδειγμα, δεν επιτρέπεται να εγκαταστήσουμε το λογισμικό σε Η/Υ με διπλό επεξεργαστή, δεν επιτρέπεται να δημοσιεύσουμε μετρήσεις για τις επιδόσεις του, δεν επιτρέπεται να το εγκαταστήσουμε σε οποιοδήποτε άλλο Η/Υ εκτός από αυτόν με τον οποίο το αγοράσαμε, ενώ απαγορεύεται η μελέτη και η τροποποίηση του λογισμικού. Οι προγραμματιστές μάλιστα ξέρουν, πως ακόμα και αν δεν απαγορευόταν, έχουν παραλάβει το λογισμικό σε μια μορφή που κάνει εξαιρετικά δύσκολη έως αδύνατη οποιαδήποτε εις βάθος μελέτη ή τροποποίηση²²⁵.

Κάθε προγραμματιστής γράφει σε κάποια γλώσσα προγραμματισμού και αυτό που παράγει ονομάζεται πηγαίος κώδικας (source code). Στη συνέχεια, με τη βοήθεια κατάλληλων εργαλείων, ο πηγαίος κώδικας μεταφράζεται σε γλώσσα μηχανής και το πρόγραμμα είναι πλέον έτοιμο προς εκτέλεση²²⁶. Το λογισμικό μπορεί να προσφερθεί σε δυο μορφές: ως πηγαίος κώδικας και ως εκτελέσιμος κώδικας. Αντίθετα από τον πηγαίο κώδικα, ο εκτελέσιμος κώδικας δεν επιτρέπει ούτε εις βάθος μελέτη ούτε την πραγματοποίηση ουσιαστικών αλλαγών και βελτιώσεων²²⁷.

Πέρα από τη σημασία που έχει αυτός ο περιορισμός για τους χρήστες, αυτό είναι ένα μειονέκτημα του εμπορικού λογισμικού αρκετά σοβαρό από κοινωνική

²²⁵ Βλ. «Γιατί ΕΛ/ΛΑΚ», εκπαιδευτικό κείμενο του Εργαστηρίου του Τμήματος Εφαρμοσμένης Πληροφορικής του Πανεπιστημίου Μακεδονίας, <http://www.it.uom.gr/teaching/linux/ellak.html>

²²⁶ Βλ. ΒΑΡΕΛΑΣ Π., «Ελεύθερο Λογισμικό... Παγιδευμένο στον καπιταλισμό!», *ΟΔΗΓΗΤΗΣ*, 7 Απριλίου 2008, <http://www.odigitis.gr/2008/04/07/%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CF%85%CE%B8%CE%B5%CF%81%CE%BF-%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%BF/>

²²⁷ Βλ. «Γιατί ΕΛ/ΛΑΚ», ό.π.

σκοπία: το γεγονός πως ο ιδιοκτήτης ενός εμπορικού λογισμικού δεν υποχρεούται να δημοσιεύσει τον πηγαίο κώδικα σημαίνει ότι η πνευματική κληρονομιά που αντιπροσωπεύει το λογισμικό δεν θα περάσει ποτέ στο κοινωνικό σύνολο. Όταν κάποιος θέτει εκ των προτέρων περιοριστικές δικλείδες στον τρόπο χρήσης και διάδοσης ενός λογισμικού, συμβάλλει καθοριστικά στη δραστική μείωση των πλεονεκτημάτων που θα μπορούσε να αποκομίσει η κοινωνία ολόκληρη εάν το πρόγραμμα κυκλοφορούσε υπό ελεύθερη μορφή, ώστε ο καθένας να έχει πρόσβαση στη συγκεκριμένη τεχνολογική γνώση που πηγάζει από αυτό (πρόσβαση στον πηγαίο κώδικά του)²²⁸.

Βέβαια, το λογισμικό δεν ήταν εξαρχής «κλειστό». Μέχρι και τη δεκαετία του 1970, η πλειονότητα του διαθέσιμου λογισμικού παρέχονταν δωρεάν και χωρίς περιορισμούς μαζί με την αγορά των υπολογιστών της εποχής. Ο στόχος τότε ήταν να δοθεί χρηστική αξία στα μηχανήματα μιας και η πώληση τους ήταν η βασική πηγή εσόδων της βιομηχανίας πληροφορικής. Η πολιτική αυτή ενισχυόταν και από το γεγονός ότι μηχανήματα διαφορετικών εταιριών ήταν ασύμβατα μεταξύ τους και δεν μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν κοινό λογισμικό. Έτσι δεν υπήρχε περίπτωση λογισμικό μιας εταιρίας να χρησιμοποιηθεί από μηχανήματα άλλης. Τα πράγματα άλλαξαν όμως με την υιοθέτηση της αρχιτεκτονικής του IBM PC από τους περισσότερους κατασκευαστές υπολογιστών. Πλέον τα μηχανήματα είχαν παρόμοιες δυνατότητες και μπορούσαν να τρέξουν προγράμματα κατασκευασμένα από τρίτους. Με αυτό τον τρόπο ήρθε η εποχή του ιδιόκτητου λογισμικού (proprietary software)²²⁹.

²²⁸ Βλ. ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ Μ., «Ελεύθερα και Ανοικτού Κώδικα Λογισμικά», *Εκπαίδευση & Νέες Τεχνολογίες*, τεύχος 6, Μάρτιος 2008, σσ. 1-19, σελ. 14. Επίσης, βλ. ΒΑΣΙΛΑΚΗΣ Κ., «Ελεύθερο Λογισμικό & Λογισμικό Ανοικτού Κώδικα στο ΤΕΙ Κρήτης», στο ΒΑΣΙΛΑΚΗΣ Κ. & ΚΑΛΟΓΙΑΝΝΑΚΗΣ Μ. (επιμ.), *Προσεγγίσεις της εκπαίδευσης από απόσταση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση*, Κρήτη, ΤΕΙ Κρήτης, 2006, σσ. 249-268, σελ. 250

²²⁹ Βλ. ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ Μ., ό.π., σελ. 3

Ωστόσο, δεν υπάρχει μόνο το εμπορικό κλειστό λογισμικό. Υπάρχει λογισμικό που προσφέρεται ελεύθερα μαζί με τον πηγαίο του κώδικα. Το λογισμικό αυτό ονομάζεται ελεύθερο λογισμικό. Ο όρος «ελεύθερο λογισμικό» προέρχεται από τον αγγλικό όρο “free software”. Στην περίπτωση μας η λέξη “free” δεν έχει την έννοια του «δωρεάν», αλλά την έννοια του «ελεύθερου»²³⁰. Παρότι συνήθως τα λογισμικά αυτά προσφέρονται δωρεάν, με την έννοια ότι δεν απαιτείται η αγορά των δικαιωμάτων χρήσης του, όπως συμβαίνει με το εμπορικό λογισμικό, το ελεύθερο λογισμικό δεν είναι απαραίτητα δωρεάν. Η ελευθερία και η έλλειψη κόστους είναι ανεξάρτητες έννοιες: υπάρχει λογισμικό που είναι κλειστό και διατίθεται με αντίτιμο (π.χ. MS Office), λογισμικό που είναι κλειστό και διατίθεται δωρεάν (MS Internet Explorer), λογισμικό που είναι ελεύθερο και διατίθεται με αντίτιμο (RedHat, SuSE και λοιπές διανομές GNU/Linux), λογισμικό που είναι ελεύθερο και δωρεάν (Apache, OpenOffice, Mozilla), ακόμα και λογισμικό που διατίθεται υπό περισσότερους από έναν τρόπους (MySQL)²³¹.

Η πρώτη προσπάθεια για τη δημιουργία ελεύθερου λογισμικού ξεκίνησε το 1983 με τη σύσταση του Ιδρύματος Ελεύθερου Λογισμικού (Free Software Foundation) από τον Richard Stallman. Παράλληλα διαμορφώθηκε το κίνημα του Λογισμικού Ανοιχτού Κώδικα (Open Source Initiative) που εκφράζεται από τον Eric Raymond (2001)²³². Τα δύο κινήματα προωθούν την ελεύθερη διακίνηση του λογισμικού και την πρόσβαση στον πηγαίο κώδικα, ενώ εμφανίζουν κάποιες διαφορές κυρίως ιδεολογικές²³³. Ουσιαστικά όμως και τα δύο προωθούν την ελεύθερη διακίνηση του λογισμικού και την χωρίς περιορισμούς πρόσβαση στον πηγαίο του

²³⁰ Ο.π., σελ. 1

²³¹ Βλ. NUNEZ E.D.V., επιστολή προς τον Γενικό Διευθυντή της Microsoft στο Περού, Λίμα, 8 Απριλίου 2002

²³² Βλ. ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ Μ., ό.π., σελ. 2

²³³ Βλ. KLANG M., “Free software and open source: The freedom debate and its consequences”, *First Monday*, τόμος 10, τεύχος 3, 7 Μαρτίου 2005, <http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/1211/1131>

κώδικα. Οι ιδεολογικές διαφορές είναι ότι το ένα (ΕΛ) υποστηρίζει πως ο κώδικας (πηγαιός και εκτελέσιμος) πρέπει να είναι διαθέσιμος σε όλους, διότι μόνο έτσι εξασφαλίζεται η ελευθερία του χρήστη (ανεξαρτησία από τον κατασκευαστή), ενώ το άλλο (ΛΑΚ) υποστηρίζει ότι ο κώδικας πρέπει να είναι διαθέσιμος σε όλους, διότι αυτό κάνει τα προγράμματα καλύτερα²³⁴. Παρότι υπάρχουν διαφορετικοί ορισμοί για το ΕΛ και το ΛΑΚ, στην πράξη σχεδόν κάθε λογισμικό που ανταποκρίνεται στις προδιαγραφές του ενός ορισμού καλύπτει και τον άλλον²³⁵. Οπότε πλέον οι περισσότεροι δεν διαχωρίζουν τους δύο όρους, ή χρησιμοποιούν τον συνδυασμό τους όπως Ελεύθερο Λογισμικό/Λογισμικό Ανοιχτού Κώδικα (ΕΛ/ΛΑΚ) ή ευρωπαϊκά Free/Libre and Open Source Software (FLOSS)²³⁶.

Σύμφωνα με τον ορισμό του Ελεύθερου Λογισμικού, όπως περιγράφεται από το Free Software Foundation²³⁷ στον αντίστοιχο δικτυακό τόπο²³⁸, ένα πρόγραμμα είναι ελεύθερο όταν παρέχει στον χρήστη τις παρακάτω τέσσερις βασικές ελευθερίες:

Ελευθερία 0: να το τρέξει για οποιοδήποτε σκοπό

Ελευθερία 1: να μελετήσει πώς λειτουργεί και να το αλλάξει προκειμένου να το κάνει να λειτουργεί όπως ακριβώς επιθυμεί (η πρόσβαση στον πηγαίο κώδικα είναι απαραίτητη προϋπόθεση)

Ελευθερία 2: να αναδιανείμει αντίγραφά του, ώστε να βοηθήσει τους γύρω του

²³⁴ Βλ. ΒΑΣΙΛΑΚΗΣ Κ., ο.π., σελ. 264

²³⁵ Βλ. WHEELER D., Open Source Software / Free Software (OSS/FS) References, http://www.dwheeler.com/oss_fs_refs.html

²³⁶ Βλ. ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ Μ., ό.π., σελ. 4

²³⁷ Βλ. www.fsf.org και www.gnu.org

²³⁸ Βλ. <http://www.gnu.org/philosophy/free-sw.html>

Ελευθερία 3: να διανείμει τις εκδοχές που έχει δημιουργήσει, ώστε να επωφεληθεί ολόκληρη η κοινότητα από τις μετατροπές που έκανε (η πρόσβαση στον πηγαίο κώδικα είναι απαραίτητη προϋπόθεση).

Ο ορισμός του Λογισμικού Ανοικτού Κώδικα²³⁹ δεν είναι τόσο σύντομος. Οι κύριες διαφορές των δύο ορισμών αφορούν σε θέματα αδειών χρήσης, κυρίως σε ότι αφορά το ζήτημα ανάμειξης ΕΛ/ΛΑΚ με εμπορικό λογισμικό. Βέβαια, πέραν των διαφορών τους, οι άδειες χρήσης του ΕΛ/ΛΑΚ παρουσιάζουν μια σημαντική ομοιότητα: είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με την εξέλιξη της γνώσης που σχετίζεται με το λογισμικό. Διέπονται από μια συμμαχία μεταξύ της νομικής και της πολιτισμικής διάστασης του λογισμικού, με κύριο γνώμονα το κοινό δημόσιο συμφέρον, σε αντίθεση με τις άδειες χρήσης του εμπορικού λογισμικού, όπου υπάρχει μια συμμαχία της νομικής και της οικονομικής διάστασης του λογισμικού, με στόχο το κέρδος που θα αποφέρουν τα προγράμματα στο άτομο ή στην επιχείρηση που τα διαθέτει²⁴⁰.

Στην παρούσα μελέτη δεν θα ασχοληθούμε με την αναλυτική παρουσίαση των αδειών χρήσης ελεύθερου λογισμικού²⁴¹. Είναι όμως σημαντικό να δούμε τις δύο τάσεις που δημιουργήθηκαν σχετικά με την προστασία του ελεύθερου λογισμικού από την μετατροπή του σε εμπορικό, οι οποίες οδήγησαν σε αντίστοιχου τύπου άδειες χρήσης. Η πρώτη τάση εκφράζεται από τη θέση ότι δεν θα πρέπει να είναι δυνατή η μετατροπή του ελεύθερου λογισμικού σε εμπορικό λογισμικό. Η δεύτερη τάση υποστηρίζει ότι το ελεύθερο λογισμικό θα πρέπει να επιτρέπει την συνεργασία, αλλά και την εκμετάλλευση από το εμπορικό λογισμικό, αλλά ταυτόχρονα να μην αλλοιώνεται ο ανοικτός χαρακτήρας του. Η διάκριση έχει σημασία και για την αντιμετώπιση του ανοιχτού λογισμικού από τις εταιρείες που εμπορεύονται

²³⁹ Βλ. <http://www.opensource.org/docs/definition.php>

²⁴⁰ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 196

²⁴¹ Για μια συγκριτική παρουσίαση αδειών χρήσης λογισμικού, ενδεικτικά βλ. ΒΑΣΙΛΑΚΗΣ Κ., ό.π., σελ. 266, και ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σσ. 195-196

λογισμικό, οι οποίες αποδέχονται μόνο τη δεύτερη τάση, καθώς έτσι μπορούν να καπηλευτούν το ΕΛ/ΛΑΚ και να το μετατρέψουν σε εμπόρευμα²⁴².

Έτσι στο ΕΛ/ΛΑΚ υπάρχουν κυρίως δύο ειδών άδειες: οι προστατευτικές και οι μη προστατευτικές²⁴³. Η πλέον διαδεδομένη προστατευτική άδεια χρήσης ΕΛ/ΛΑΚ είναι η GPL (General Public License)²⁴⁴. Η εν λόγω άδεια εξασφαλίζει ότι κανένας δεν μπορεί να ενσωματώσει ένα ελεύθερο πρόγραμμα σε μία μεγαλύτερη εφαρμογή και στη συνέχεια να χρησιμοποιήσει το τελικό προϊόν σαν καθαρά δικό του έργο. Συγκεκριμένα ο αποδέκτης του λογισμικού μπορεί να το διαθέσει σε τρίτους μόνο κάτω από το καθεστώς της ίδιας άδειας χρήσης με αυτή κάτω από την οποία το έλαβε και ο ίδιος. Κατά συνέπεια, η άδεια χρήσης GPL που συνοδεύει το ΕΛ απαγορεύει την ενσωμάτωση ενός ελεύθερου προγράμματος σε ένα εμπορικό, όπως και την ολοκληρωτική μετατροπή από ελεύθερο σε εμπορικό²⁴⁵. Με άλλα λόγια, ένα πρόγραμμα που αδειοδοτείται με βάση τη GPL δεν μπορεί να αποτελέσει μέρος εμπορικής έκδοσης. Από τη στιγμή που ένα πρόγραμμα αδειοδοτηθεί με GPL, τότε δεν μπορεί να αλλάξει άδεια, παρά μόνο αν το ζητήσει ο δημιουργός του. Η αυστηρότητα της GPL μπορεί να αποτέλεσε παράγοντα για την αποτροπή πολλών από την υιοθέτησή της. Όμως, ταυτόχρονα πρόκειται για μια άδεια χρήσης η οποία αναγνωρίζει με μοναδική βαρύτητα τη γνωσιακή σημασία του λογισμικού. Γι' αυτό το λόγο η GPL θεωρείται (και είναι) κάτι περισσότερο από μια άδεια χρήσης λογισμικού: θεωρείται πολιτικό μανιφέστο²⁴⁶.

²⁴² Βλ. SMITH B., "The Future of Software: Enabling the Marketplace to Decide", στο HAHN R. (επιμ.), *Government Policy Toward Open Source Software*, AEI-Brookings Joint Center for Regulatory Studies, Washington - D.C., 2002, σσ. 69-85, σελ.70, <http://reg-markets.org/admin/authorpdfs/redirect-safely.php?fname=../pdffiles/phpJ6.pdf>

²⁴³ Βλ. «Γιατί ΕΛ/ΛΑΚ», ό.π.

²⁴⁴ Για ελληνική μετάφραση της GPL v3.0, βλ. ενδεικτικά <http://www.elenaspiropoulou.gr/node/5>

²⁴⁵ Βλ. ΒΑΡΕΛΛΑΣ Π., ό.π.

²⁴⁶ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 191

Ένα άλλο στοιχείο που θα πρέπει επίσης να σημειωθεί σχετικά με τη GPL είναι ότι κάθε αντίγραφο του προγράμματος θα πρέπει να περιλαμβάνει δήλωση για τα πνευματικά δικαιώματα με αναφορά του ονόματος του αρχικού δημιουργού και σε περίπτωση που έγιναν τροποποιήσεις θα πρέπει να γίνεται αναφορά στο χρήστη που τροποποίησε το πρόγραμμα, ενώ θα πρέπει να περιλαμβάνεται και η ημερομηνία τροποποίησης²⁴⁷. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει με τον πλέον κατηγορηματικό τρόπο ότι το κίνημα του ΕΛ επιδεικνύει μεγάλο σεβασμό στα ηθικά δικαιώματα των δημιουργών λογισμικού²⁴⁸.

Σε αντίθεση με τις προστατευτικές άδειες χρήσης, οι μη προστατευτικές άδειες, όπως η BSD, επιτρέπουν σε κάποιον να αποσπάσει ένα μέρος του πηγαίου κώδικα ενός προγράμματος, να το αλλάξει και να το αδειοδοτήσει με όποιο τρόπο επιθυμεί, ακόμα και με κλειστή εμπορική άδεια που καθιστά τον κώδικα ιδιωτικό προϊόν. Ουσιαστικά, η BSD επιτρέπει σε κάποιον να πάρει ένα ΛΑΚ, να το τροποποιήσει και στη συνέχεια να το πουλήσει σαν δικό του²⁴⁹. Το σκεπτικό είναι ότι ένα λογισμικό, προκειμένου να είναι ανταγωνιστικό, θα πρέπει να συνεργάζεται και με προγράμματα τα οποία δεν είναι ελεύθερα και ανοιχτά²⁵⁰.

Σε αυτό το σημείο ένας απλός χρήστης με περιορισμένες γνώσεις σε θέματα αδειών λογισμικού θα μπορούσε να ρωτήσει ποια είναι τα ΕΛ/ΛΑΚ που είναι όντως ανταγωνιστικά. Καταρχήν, το ΕΛ/ΛΑΚ κυριαρχεί στο διαδίκτυο. Οι ιστοσελίδες που βλέπει ένας χρήστης του διαδικτύου γίνονται προσβάσιμες μέσω ενός εξυπηρετητή (webserver). Σύμφωνα με στοιχεία του Netcraft²⁵¹, το οποίο παρακολουθεί τα ποσοστά χρήσης των εξυπηρετητών του παγκόσμιου ιστού από το 1995, ο εξυπηρετητής Apache, ο οποίος αποτελεί ΕΛ/ΛΑΚ, έχει την πρωτοκαθεδρία από το

²⁴⁷ Βλ. ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ Μ., ό.π., σελ. 10

²⁴⁸ Βλ. NUNEZ E.D.V., ό.π.

²⁴⁹ Βλ. ΒΑΡΕΛΑΣ Π., ό.π.

²⁵⁰ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 184

²⁵¹ Βλ. <http://news.netcraft.com/>

1996. Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία, έχει ποσοστό 59,36% έναντι 22,99% του εξυπηρετητή της Microsoft, ο οποίος έρχεται δεύτερος, ενώ επίσης ο Apache παρουσιάζει την μεγαλύτερη αυξητική τάση, με ποσοστό 1,29%. Επομένως, όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν οι Boldrin και Levine, «εάν χρησιμοποιήσεις τον παγκόσμιο ιστό σήμερα, σχεδόν σίγουρα χρησιμοποιήσεις ΕΛ/ΛΑΚ»²⁵².

Άλλο χαρακτηριστικό παράδειγμα δημοφιλούς ΕΛ/ΛΑΚ αποτελεί ο φυλλομετρητής Firefox²⁵³. Γενικά, μπορεί κανείς να βρει στο διαδίκτυο χιλιάδες επιμέρους λογισμικά που καλύπτουν πολυάριθμες κατηγορίες χρήσης του Η/Υ²⁵⁴. Ακόμη και στον τομέα των λειτουργικών συστημάτων²⁵⁵, όπου τα Windows της Microsoft έχουν την απόλυτη κυριαρχία, η συνεχής αύξηση των ποσοστών χρήσης του Linux αποδεικνύει ότι, όποιος συσχετιστεί με αυτό το λειτουργικό σύστημα, επιμένει στη χρήση του και δεν το εγκαταλείπει, γεγονός που φανερώνει την πολύ καλή ποιότητα του συγκεκριμένου λειτουργικού συστήματος²⁵⁶.

Ουσιαστικά, ολόκληρη η πληροφορική τεχνολογία και το διαδίκτυο είναι δυνατό να λειτουργήσουν με εφαρμογές ΕΛ/ΛΑΚ, γεγονός από το οποίο ήδη επωφελούνται όχι μόνο χρήστες, αλλά και ακαδημαϊκά ιδρύματα. Για παράδειγμα, το λογισμικό στο οποίο βασίζεται περισσότερο από το 98% των υπηρεσιών του Παντείου Πανεπιστημίου είναι ΕΛ/ΛΑΚ²⁵⁷. Επίσης, το ΚΕΔΔ (Κέντρο Ελέγχου και

²⁵² Βλ. BOLDRIN M. & LEVINE D., ό.π., σελ. 21

²⁵³ Σχετικά με την απόφαση να αποκαλυφθεί ο πηγαίος κώδικας του browser, ενδεικτικά βλ. HAMERLY J. & PAQUIN T. & WALTON S., “Freeing the Source: The story of Mozilla”, στο DIBONA C. & OCKMAN S. & STONE M (επιμ.), *Open Sources: Voices from the Open Source Revolution*, O’Reilly & Associates Inc., 1999, <http://oreilly.com/catalog/opensources/book/netrev.html>

²⁵⁴ Ενδεικτικά, βλ. ΒΑΣΙΛΑΚΗΣ Κ., ό.π., σσ. 260-263, καθώς και τους διαδικτυακούς συνδέσμους: http://www.ellak.gr/index.php?option=com_openwiki&Itemid=103&id=ellak:pinakas_2008_2009 και <http://www.linuxscrew.com/2007/11/22/windows-software-linux-software/>

²⁵⁵ Το λειτουργικό σύστημα είναι το σύνολο των απολύτως απαραίτητων εφαρμογών για την λειτουργία ενός Η/Υ.

²⁵⁶ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 203

²⁵⁷ Στην ιστοσελίδα <http://noc.panteion.gr> παρέχονται πληροφορίες για το πώς το Κέντρο Διαχείρισης Δικτύων χρησιμοποιεί αυτό το λογισμικό, καθώς και πλήρη λίστα αυτού.

Διαχείρισης Δικτύου) του ΤΕΙ Κρήτης χρησιμοποιεί κατά κανόνα εφαρμογές ΕΛ/ΛΑΚ²⁵⁸.

Η χρήση ΕΛ/ΛΑΚ στα ακαδημαϊκά ιδρύματα δεν είναι συμπτωματική. Οι διαδικασίες υλοποίησης του ΕΛ/ΛΑΚ μοιάζουν αρκετά με την ακαδημαϊκή διάχυση των ερευνητικών μελετών και εργασιών, από την εφαρμογή των οποίων στην περιοχή της πληροφορικής έχουν προέλθει διάφορα δημοφιλή έργα, όπως το διαδίκτυο (Internet), ο παγκόσμιος ιστός (WWW), το λειτουργικό σύστημα Linux και άλλα πολλά. Η υλοποίηση μιας εφαρμογής ΕΛ/ΛΑΚ προϋποθέτει την έμπρακτη συμμετοχή πολλών επιστημόνων και τεχνικών, οι οποίοι συμβάλλουν στην ολοκλήρωση και τη συντήρηση του. Φυσικό μέσο επικοινωνίας αυτών των εθελοντών προγραμματιστών είναι το διαδίκτυο, το οποίο επιτρέπει την εύκολη διάθεση του κώδικα (πηγαίου και εκτελέσιμου) και της τεκμηρίωσης αυτού, αλλά και την ανταλλαγή απόψεων για την τεχνολογική υποδομή στην οποία στηρίζεται το λογισμικό, για τη λειτουργικότητά του και για τα σφάλματα που παρουσιάζει, με άμεσα αποτελέσματα την αξιοπιστία, την επεκτασιμότητα και τη συνεχή αναβάθμιση της εφαρμογής²⁵⁹.

Βλέπουμε, δηλ. ότι ο τρόπος με τον οποίο παράγεται το λογισμικό είναι εφάμιλλος με τον τρόπο παραγωγής της επιστημονικής γνώσης²⁶⁰. Εκεί που οι επιστήμονες μιλούν για ανακάλυψη, οι δημιουργοί του ανοιχτού κώδικα μιλούν για δημιουργία. Και εκεί που οι επιστήμονες μιλούν για επικύρωση, οι δημιουργοί του ανοιχτού κώδικα μιλούν για αποσφαλμάτωση (debugging). Και εκεί που οι επιστήμονες μιλούν για πηγές, οι δημιουργοί του ανοιχτού κώδικα μιλούν για κώδικα. Οι αναγωγές μεταξύ της δημιουργίας της επιστημονικής γνώσης και της δημιουργίας

²⁵⁸ Για έναν ενδεικτικό κατάλογο του λογισμικού ΕΛ/ΛΑΚ που έχει επιλεγεί και λειτουργεί αποτελεσματικά στο ΚΕΔΔ ΤΕΙ Κρήτης, βλ. ΒΑΣΙΛΑΚΗΣ Κ., ό.π., σσ. 260-263

²⁵⁹ Βλ. ΒΑΣΙΛΑΚΗΣ Κ., ό.π., σελ. 250

²⁶⁰ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 181

λογισμικού γίνονται εξόφθαλμες. Άλλωστε η επιστημονική γνώση για να θεωρηθεί έγκυρη θα πρέπει να είναι επαληθεύσιμη, δηλαδή θα πρέπει να μπορεί να αναπαραχθεί. Αλλά κάθε αναπαραγωγή είναι αδύνατη, αν οι πηγές που απαιτούνται για αυτή δεν είναι φανερές. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, η προστασία της γνώσης δεν πρέπει να συνίσταται στην απόκρυψή της, αλλά ακριβώς αντίθετα στην αποκάλυψη και διάδοσή της. Επιπλέον, με αυτό τον τρόπο τα ευρύτερα κοινωνικά οφέλη της γνώσης μεγιστοποιούνται.

Πέρα όμως από τα οφέλη της γνώσης, η χρήση ΕΛ/ΛΑΚ στον ευρύτερο δημόσιο τομέα θα μπορούσε να επιφέρει ακόμη περισσότερα οφέλη. Ας δούμε κάποια από αυτά, σύμφωνα με όσα υποστηρίζουν ο γεροϋσιαστής του Περού, Dr. Edgar David Villanueva Nunez²⁶¹, και τα μέλη της ελληνικής κοινότητας του ανοικτού λειτουργικού συστήματος Ubuntu²⁶².

Στη χώρα μας, μεγάλα ποσά σπαταλώνονται σε άδειες χρήσης MS Windows και MS Office, σε υποστήριξη για αντιμετώπιση κακόβουλου λογισμικού και σε αγορά νέων Η/Υ, αφού οι παλιοί Η/Υ αποσύρονται, επειδή κρίνονται ανεπαρκείς, λόγω του ότι δεν τρέχουν ικανοποιητικά το απαιτητικό σε πόρους λογισμικό της Microsoft. Την ίδια στιγμή, ΕΛ/ΛΑΚ όπως το Ubuntu (ή άλλες γνωστές διανομές Linux) και το Open Office παρέχουν ανοσία από κακόβουλο λογισμικό και αντίστοιχη, αν όχι ανώτερη, λειτουργικότητα με μηδενικό κόστος, ενώ τρέχουν ταχύτατα σε υπολογιστές οκταετίας.

Βέβαια, τα οικονομικά οφέλη δεν μπορούν να αποτελούν το κύριο κριτήριο για την απόφαση της υιοθέτησης ΕΛ/ΛΑΚ στο δημόσιο τομέα. Τα κέρδη για την οικονομία είναι απλά ένα ακόμη πλεονέκτημα της χρήσης ΕΛ/ΛΑΚ στο δημόσιο

²⁶¹ Βλ. NUNEZ E.D.V., ό.π.

²⁶² Βλ. http://files.ubuntu-gr.org/forum/pros/petition/%CE%AD%CE%BA%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CF%83%CE%B7%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B1%CE%BA%CE%BC%CE%AD%CE%BB%CE%B7_ubuntu-gr.pdf

τομέα, αλλά δεν (πρέπει να) αποτελούν τον πρωτεύοντα και καθοριστικό παράγοντα για μια πολιτική απόφαση. Το σημαντικό είναι οι βασικές εγγυήσεις που οφείλει να παρέχει μία έννομη πολιτεία, όπως: η ελεύθερη πρόσβαση στις δημόσιες πληροφορίες από κάθε πολίτη, η μονιμότητα των δημόσιων πληροφοριών και η ασφάλεια του κράτους και των πολιτών.

Για να είναι εγγυημένη η ελεύθερη πρόσβαση στις δημόσιες πληροφορίες, η κωδικοποίηση των δεδομένων είναι απαραίτητο να μην είναι εξαρτώμενη από έναν μόνο πάροχο υπηρεσιών. Επίσης, για να είναι εγγυημένη η μονιμότητα των δημόσιων πληροφοριών, η ευχρηστία και συντήρηση του λογισμικού πρέπει να μην εξαρτάται από την καλή θέληση των προμηθευτών λογισμικού, ή από μονοπωλιακές συνθήκες που αυτοί μπορεί να επιβάλλουν. Για αυτό το λόγο, η Πολιτεία χρειάζεται συστήματα των οποίων η εξέλιξη να είναι εγγυημένη μέσω της διαθεσιμότητας του πηγαίου τους κώδικα. Τέλος, για να είναι εγγυημένη η εθνική ασφάλεια, είναι απαραίτητο να χρησιμοποιούνται συστήματα των οποίων ο πηγαίος κώδικας είναι ελεύθερα προσβάσιμος από το κοινό και επιτρέπουν τη μελέτη τους από το κράτος ή από τους πολίτες και μεγάλο αριθμό ανεξαρτήτων ειδικών από όλο τον κόσμο.

Φυσικά δεν μπορεί κανείς να ισχυριστεί ότι το ιδιωτικό λογισμικό είναι πιο ασφαλές από το ΕΛ/ΛΑΚ, όταν στερείται δημόσιας και ανοιχτής εξέτασης από την επιστημονική κοινότητα και τους χρήστες γενικότερα. Τούτο είναι αδύνατο επειδή το ίδιο το μοντέλο του ιδιωτικού λογισμικού εμποδίζει αυτού του είδους την ανάλυση, με αποτέλεσμα οι όποιες εγγυήσεις για ασφάλεια να είναι βασισμένες στις καλοπροαίρετες (αλλά από κάθε άποψη υποκειμενικές) υποσχέσεις του παραγωγού λογισμικού ή των συνεργατών του. Επιπρόσθετα, πρέπει να υπενθυμιστεί πως, σε πολλές περιπτώσεις, οι όροι χρήσης περιλαμβάνουν ρήτρες απαγόρευσης γνωστοποίησης (non-disclosure clauses) που εμποδίζουν τον χρήστη να κοινοποιήσει

προβλήματα ασφαλείας που βρήκε στο κλειστό προϊόν. Εξάλλου, οι εγγυήσεις του ιδιωτικού λογισμικού, από τη στιγμή που τα προγράμματα διανέμονται «όπως είναι», δηλαδή στην κατάσταση στην οποία βρίσκονται, χωρίς περαιτέρω ευθύνες του παρόχου σχετικά με τη λειτουργία τους, δεν διαφέρουν σε τίποτα από τις συνήθεις εγγυήσεις του ΕΛ/ΛΑΚ.

Με βάση τα παραπάνω, κρίνεται σκόπιμη η θέσπιση νόμου για την υποχρεωτική χρήση ΕΛ/ΛΑΚ στο δημόσιο τομέα, όπως συνέβη σε χώρες της Λατινικής Αμερικής (π.χ. Περού), αλλά και της Ευρώπης (π.χ. Ολλανδία, Βέλγιο, Δανία, Νορβηγία), προκειμένου να ενισχυθεί η ασφάλεια των πολιτών, ως νόμιμων κάτοχων των πληροφοριών που διαχειρίζεται εκ μέρους τους το κράτος.

Οι μεγάλες εταιρείες παραγωγής λογισμικού, σε περιπτώσεις αντίστοιχων νομοθετημάτων σε άλλα κράτη, έχουν υποβάλλει κατηγορίες για πρακτικές που ενισχύουν μονοπώλια και υπέρμετρο κρατικό παρεμβατισμό. Ωστόσο, δεν υπάρχει περισσότερο μονοπωλιακή πρακτική από αυτή των μεγάλων παραγωγών λογισμικού, οι οποίοι συχνά κάνουν κατάχρηση της κυρίαρχης θέσης στους στην αγορά, αφού σε πολλές περιπτώσεις συστήνουν ως λύση στα προβλήματα που έχουν οι χρήστες τους την αναβάθμιση του λογισμικού με την νέα έκδοση (αφού οι χρήστες πληρώσουν το απαραίτητο χρηματικό αντίτιμο, φυσικά). Επιπλέον, συχνά παύουν την τεχνική υποστήριξη των προϊόντων που κατά την κρίση των ίδιων των παραγωγών είναι «απαρχαιωμένα». Έτσι, προκειμένου να βρουν τεχνική υποστήριξη, οι χρήστες αναγκάζονται να εγκαταστήσουν τις καινούριες εκδόσεις των προγραμμάτων (με σημαντικό κόστος, ειδικά επειδή συχνά απαιτούνται αναβαθμίσεις σε υλικοτεχνικό εξοπλισμό). Εξάλλου, στην περίπτωση θέσπισης αντίστοιχου νόμου, κανένας δεν υποχρεώνεται να διαθέτει προγράμματα στην αγορά ως ΕΛ/ΛΑΚ. Το μόνο που

πρέπει να ληφθεί υπόψη είναι πως αν το λογισμικό δεν είναι ελεύθερο, δεν μπορεί να πουληθεί στο δημόσιο τομέα.

Σε ότι αφορά την κατηγορία περί υπέρμετρου κρατικού παρεμβατισμού, είναι σαφές ότι στον ιδιωτικό τομέα της οικονομίας, η αγορά πρέπει να είναι αυτή που αποφασίζει ποια προϊόντα θα χρησιμοποιούνται και καμία κρατική παρέμβαση δεν πρέπει να επιτρέπεται. Όμως, στην περίπτωση του δημόσιου τομέα, δεν επικρατεί το ίδιο σκεπτικό: το κράτος αρχειοθετεί, χειρίζεται και διακινεί δεδομένα που δεν του ανήκουν, αλλά που του έχουν εμπιστευθεί οι πολίτες του, στους οποίους ο νόμος δεν παρέχει άλλη εναλλακτική λύση. Ως ο υπεύθυνος να ικανοποιήσει αυτή την νομική επιταγή, το κράτος πρέπει να λάβει όλες τις προφυλάξεις για να προστατεύσει την ακεραιότητα, το απόρρητο και την πρόσβαση σε αυτές τις πληροφορίες. Το κλειστό λογισμικό εγείρει σοβαρές αμφιβολίες για το κατά πόσο αυτές οι ανάγκες μπορούν να ικανοποιηθούν, στερείται σχετικών πειστικών τεκμηρίων και επομένως δεν είναι κατάλληλο για χρήση από το δημόσιο τομέα. Το να θεσμοθετήσουμε αυτούς τους κανόνες με νόμο θα εμποδίσει τους κρατικούς υπάλληλους από το να τοποθετήσουν σε κίνδυνο τις πληροφορίες που ανήκουν στους πολίτες, αν οι υπάλληλοι αφεθούν να ενεργούν κατά την κρίση τους.

Με βάση τα προαναφερθέντα, αλλά και το γεγονός ότι με την αποκλειστική εκμάθηση χειρισμού εμπορικών εφαρμογών στα σχολεία και στα σχολικά εργαστήρια οδηγούμε τους νέους μαθητές σε πελατειακή εξάρτηση από μια πολυεθνική εταιρεία, η Ελληνική Κοινότητα του Ubuntu απέστειλε αίτημα στην Ελληνική Κυβέρνηση με θέμα «Υιοθέτηση του ανοικτού λογισμικού στα σχολικά εργαστήρια και στον ευρύτερο δημόσιο τομέα», ζητώντας:

1. Την άμεση υιοθέτηση εφαρμογών ανοιχτού λογισμικού και την υποχρεωτική μετατροπή όλων των δημοσίων εγγράφων σε ανοικτά πρότυπα (π.χ. το .odt αντί του κλειστού .doc).
2. Την εξοικονόμηση μεγάλων χρηματικών ποσών από την παύση άσκοπης ανανέωσης του ηλεκτρονικού εξοπλισμού των δημόσιων υπηρεσιών και την δρομολόγηση των χρημάτων αυτών σε τομείς που τα έχουν ανάγκη.
3. Την υιοθέτηση διαδικασίας πιστοποίησης γνώσεων Η/Υ όχι βάσει εξετάσεων σε εφαρμογές κλειστού κώδικα (MS Word, Excel, Internet Explorer, Access, PowerPoint κ.λπ.), αλλά σε αντίστοιχες ανοιχτού λογισμικού.
4. Την μοριοδότηση στις εξετάσεις του ΑΣΕΠ για προσλήψεις στο δημόσιο με βάση την ως άνω πιστοποίηση. Ειδικότερα για καίριες θέσεις (μηχανοργάνωση δημοσίων υπηρεσιών κ.λπ.), να είναι απαραίτητη η πιστοποιημένη γνώση τουλάχιστον ενός λειτουργικού συστήματος ανοιχτού κώδικα (Linux, FreeBSD, OpenBSD κ.λπ.)
5. Την υιοθέτηση του Ubuntu ή άλλου ανοικτού κώδικα λειτουργικού συστήματος τουλάχιστον στα σχολικά εργαστήρια και προοδευτικά σε ολόκληρο το δημόσιο τομέα.

Το αίτημα για χρήση ΕΛ/ΛΑΚ στα σχολικά εργαστήρια προβάλλεται και από εκπαιδευτικούς. Σε εισήγησή του στο 7^ο Συνέδριο ΕΕΕΠ-ΔΤΠΕ, ο κος Βασιλόπουλος, εκπαιδευτικός πληροφορικής, ανέφερε ότι η χρήση του ΕΛ/ΛΑΚ αποτελεί μονόδρομο για τα σχολικά εργαστήρια²⁶³, όχι μόνο διότι το κόστος πλήρους αντικατάστασης ενός εργαστηρίου είναι σχεδόν δεκαπλάσιο σε σχέση με τη λύση της χρήσης του ΕΛ/ΛΑΚ αλλά και διότι η χρήση της αρχιτεκτονικής Ubuntu Thin Client LTSP (Linux Terminal Server Project) προσφέρει ένα πολύ αξιόπιστο περιβάλλον εργασίας με πολλά ελεύθερα λογισμικά μεταφρασμένα στα Ελληνικά. Ενδεικτικά

²⁶³ Βλ. ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Σχολικά εργαστήρια και εξελληνισμένο Ελεύθερο Λογισμικό/Λογισμικό Ανοικτού Κώδικα*, Πρακτικά 7^{ου} Συνεδρίου ΕΕΕΠ-ΔΤΠΕ «Το μέλλον της μάθησης», σσ. 413-417, <http://synedrio7.com/proceedings.pdf>

μπορούν να αναφερθούν λογισμικά υποστήριξης στη διδασκαλία όπως το iTalc (με το οποίο ο εκπαιδευτικός μπορεί να προβάλει την επιφάνεια εργασίας του H/Y του στην οθόνη των μαθητών και επομένως έτσι μπορεί να γίνει μια προβολή-επίδειξη χωρίς τη χρήση βιντεοπροβολέα), και το Squid (με το οποίο ο εκπαιδευτικός μπορεί να απαγορεύσει την πρόσβαση στο Internet για κάποιο χρονικό διάστημα, ώστε η προσοχή των μαθητών να επικεντρωθεί στο γνωστικό αντικείμενο, όπως και να επιτρέψει την πρόσβαση στο Internet αλλά με απαγόρευση πρόσβασης σε συγκεκριμένες ιστοσελίδες). Επιπρόσθετα, λόγω του σχεδιασμού του λειτουργικού συστήματος, οι χρήστες δεν μπορούν να βλάψουν το λειτουργικό σύστημα από λάθη χειρισμού. Κατά συνέπεια, οι εκπαιδευτικοί δεν έχουν λόγο να ανησυχούν για το ενδεχόμενο λάθους χειρισμού από πλευράς των ίδιων ή των μαθητών. Το σημαντικότερο όμως είναι η αλλαγή φιλοσοφίας, καθώς το ΕΛ/ΛΑΚ βασίζεται στην ελευθερία της διάδοσης των γνώσεων και λύσεων.

Εξάλλου, σε ό,τι αφορά γενικά τη χρήση ΤΠΕ στην εκπαίδευση είναι γενικά αποδεκτό ότι με τη χρήση ΕΛ/ΛΑΚ δίνεται η δυνατότητα της ενεργούς συμμετοχής όλης της βάσης των εκπαιδευτικών στην διαδικασία ανάπτυξης-εξέλιξης-βελτίωσης ενός τμήματος εκπαιδευτικού λογισμικού²⁶⁴. Όταν οι εμπορικές εταιρίες αναπτύσσουν ένα τμήμα λογισμικού που θα αξιοποιηθεί εκπαιδευτικά, είναι συνήθως άγνωστο το αν και κατά πόσο εμπλέκουν ενεργά στην όλη διαδικασία μία ικανή ομάδα έμπειρων εκπαιδευτικών. Ακόμα και αν γίνεται αυτό, όμως, σίγουρα η συγκεκριμένη ομάδα, με το πεπερασμένο, μικρό πλήθος ατόμων που την αποτελούν, μεταφέρει ιδέες που ίσως δεν είναι γενικά αποδεκτές από άλλες κοινωνίες και εκπαιδευτικά συστήματα. Με τη χρήση του εκπαιδευτικού λογισμικού ανοικτού κώδικα, προσφέρεται η δυνατότητα να δημιουργηθούν διεπιστημονικές ομάδες σε

²⁶⁴ Βλ. BULL G., & BELL R. & GAROFALO J. & SIGMON T., "The case for open source software", *Leading & Learning with Technology*, τόμος 30, τεύχος 2, 2002, σσ. 10-17, σελ. 10

τοπικό επίπεδο, να διατηρηθούν τα θετικά στοιχεία και να τροποποιηθούν ή να προστεθούν εκείνα τα εκπαιδευτικά χαρακτηριστικά που ταιριάζουν καλύτερα σε μια συγκεκριμένη κοινότητα, όσο μικρή και αν είναι αυτή²⁶⁵.

Είδαμε, λοιπόν, ότι το ΕΛ/ΛΑΚ παρουσιάζει πληθώρα πλεονεκτημάτων απέναντι στο ιδιόκτητο εμπορικό κλειστό λογισμικό, τόσο σε ότι αφορά την ιδιωτική όσο και την δημόσια χρήση. Κάποιοι όμως αναρωτιούνται για τα κίνητρα των προγραμματιστών να παράγουν ΕΛ/ΛΑΚ, τη στιγμή που δεν μπορεί να αποτελέσει εμπόρευμα. Η απάντηση έχει πολλά σκέλη. Καταρχήν, η αντίληψη ότι το ΕΛ/ΛΑΚ δεν μπορεί να αποτελέσει εμπόρευμα είναι λανθασμένη. Για παράδειγμα, πολλές εταιρείες αναλαμβάνουν τη διανομή του λογισμικού σε CD ή DVD με κάποιο μικρό κόστος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το λειτουργικό σύστημα Linux, το οποίο ανήκει στην κατηγορία του ΕΛ/ΛΑΚ, αλλά οι εταιρίες που κάνουν τη διανομή του, δημιουργώντας διαφορετικά πακέτα με το λογισμικό (π.χ. Red Hat, SuSE κτλ.) χρεώνουν τα πακέτα τους, και ειδικότερα την προστιθέμενη αξία που τοποθετούν σε αυτά, συλλέγοντας διάφορα προγράμματα, δημιουργώντας συμπληρωματικά βοηθήματα και εγχειρίδια χρήσης, παρέχοντας τεχνική υποστήριξη λίγων μηνών κτλ.²⁶⁶

Τότε προκύπτει εύλογα το ερώτημα: Γιατί πληρώνει κανείς για εφαρμογές ΕΛ/ΛΑΚ αφού μπορεί να τις αντιγράψει ή να τις κατεβάσει από το διαδίκτυο; Η απάντηση βρίσκεται στις διαφορετικές ανάγκες των χρηστών του ΕΛ/ΛΑΚ. Είναι διαφορετικές οι ανάγκες ενός απλού μεμονωμένου χρήστη που θα χρησιμοποιήσει ένα λογισμικό για προσωπικές ανάγκες και διαφορετικές οι ανάγκες μιας εταιρείας που μπορεί να χρησιμοποιεί το ίδιο λογισμικό ως βασικό μέσο παραγωγής. Στην δεύτερη περίπτωση, το λογισμικό χρειάζεται να συνοδεύεται από μια διαρκή και

²⁶⁵ Βλ. ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ Μ., ό.π., σελ. 7

²⁶⁶ Ό.π., σελ. 4

συνεχή υποστήριξη η οποία μπορεί να αποτελέσει εμπόρευμα, δηλαδή αντικείμενο πώλησης²⁶⁷. Στην πράξη λοιπόν και όσον αφορά στο ΕΛ/ΛΑΚ, χρήστες ή επιχειρήσεις πληρώνουν από πολύ μικρά έως σημαντικά ποσά για τη συσκευασία, τις οδηγίες χρήσης, βασική ή εκτεταμένη υποστήριξη, βελτιώσεις σύμφωνα με τις ιδιαίτερες ανάγκες χρήσης ή ακόμη και ιδιαίτερη παραγγελία λογισμικού. Φυσικά, υπάρχει πάντα και το ενδεχόμενο πληρωμής απλά και μόνο από ευγνωμοσύνη προς τον δημιουργό²⁶⁸.

Ουσιαστικά, η διάχυση του ΕΛ&ΛΑΚ έρχεται να δράσει καταλυτικά στη αλλαγή του κλίματος που ήδη έχει αρχίσει να εμφανίζεται στην αγορά του λογισμικού (αλλά και γενικότερα στην αγορά της πληροφορικής). Η αλλαγή αυτή συνίσταται στη μετατροπή αυτής της αγοράς, από αγορά προσφοράς προϊόντων σε αγορά παροχής υπηρεσιών. Δηλαδή υπάρχει η τάση το μεγάλο μέρος των κερδών του κύκλου εργασιών των επιχειρήσεων πληροφορικής να μην προέρχεται πλέον από την πώληση αγαθών πληροφορικής (άδειες χρήσης, συγκεκριμένα προϊόντα / είδη), αλλά από την υποστήριξη που θα προσφέρεται στην ολοκλήρωση ενός έργου λογισμικού. Μια τέτοια υποστήριξη περιλαμβάνει ένα ευρύ φάσμα υπηρεσιών, οι οποίες αφορούν σε διαδικασίες σχεδιασμού της εγκατάστασης της εφαρμογής, σε υπηρεσίες παραμετροποίησης, σε επεκτάσεις για την ικανοποίηση ιδιαίτερων αναγκών του πελάτη, τυχόν μεταπτώσεις (μεταφορές από το παλιό στο νέο σύστημα) δεδομένων, σε ενέργειες για την ασφάλεια του συστήματος, στην τεκμηρίωση για τον αποτελεσματικό τρόπο λειτουργίας, στην εκπαίδευση των χρηστών, στα επίπεδα συντήρησης και γενικότερα στην εξασφάλιση της ομαλής λειτουργίας του όλου συστήματος (υλικό και λογισμικό)²⁶⁹.

²⁶⁷ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 184

²⁶⁸ Βλ. «Γιατί ΕΛ/ΛΑΚ», ό.π.

²⁶⁹ Βλ. ΒΑΣΙΛΑΚΗΣ Κ., ο.π., σσ. 250-251

Το ΕΛ/ΛΑΚ συντελεί στη δημιουργία ενός ελεύθερου ανταγωνισμού όπου η επιτυχία είναι συνδεδεμένη με την ικανότητα προσφοράς καλής τεχνικής υποστήριξης και ποιότητας υπηρεσιών. Το ΕΛ/ΛΑΚ τονώνει την αγορά και δημιουργεί ένα κοινό απόθεμα γνώσης, ανοίγοντας εναλλακτικές λύσεις που δημιουργούν υπηρεσίες μεγαλύτερης συνολικά αξίας και υψηλότερης ποιότητας, προς όφελος όλων: παραγωγών, παρόχων υπηρεσιών και καταναλωτών. Το μοντέλο παροχής υπηρεσιών, υιοθετημένο από ένα μεγάλο αριθμό επιχειρήσεων λογισμικού, είναι πολύ μεγαλύτερο από οικονομικής άποψης απ' ότι η πώληση προγραμμάτων και έχει την τάση να μεγαλώνει. Πολλές εταιρείες που είναι παραδοσιακά συνδεδεμένες με την παροχή κλειστού λογισμικού, έχουν ήδη ξεκινήσει να παρέχουν υπηρεσίες που σχετίζονται με ΕΛ/ΛΑΚ, πράγμα που αποδεικνύει πως το ένα μοντέλο δεν αποκλείει το άλλο.

Εξάλλου, σε ό,τι αφορά την εξασφάλιση οικονομικών κινήτρων για τους προγραμματιστές υπάρχει πάντα το ενδεχόμενο μιας εναλλακτικής λύσης στην αμοιβή του δημιουργού. Ένας δημιουργός μπορεί να αμειφθεί για το δημιούργημά του από κρατικούς πόρους και το δημιούργημα να θεωρηθεί κοινοκτησία.²⁷⁰

Βέβαια, θα πρέπει να επισημανθεί ότι τα κίνητρα των προγραμματιστών ΕΛ/ΛΑΚ δεν είναι μόνο ούτε κυρίως οικονομικά. Το μεγαλύτερο ποσοστό του ΕΛ/ΛΑΚ παράγεται εθελοντικά από ιδιώτες, οι οποίοι αφιερώνουν προσωπικό χρόνο στην ανάπτυξη ελεύθερου λογισμικού με στόχο τη μάθηση και την ανάπτυξη δεξιοτήτων²⁷¹.

Εξίσου σημαντικό είναι το κίνητρο της ενασχόλησης σε ένα μεγάλο σχέδιο (project), όπως είναι το Linux ή το Apache. Το να αποτελεί κάποιος μέρος μιας τέτοιας προσπάθειας είναι ιδιαίτερα τιμητικό, ειδικά όσον αφορά στην κουλτούρα

²⁷⁰ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 194, υποσ. 304

²⁷¹ Βλ. ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ Μ., ό.π., σελ. 6

των προγραμματιστών. Μάλιστα, από την στιγμή που η συμμετοχή μπορεί να οδηγήσει στη λύση κάποιου προβλήματος, τότε η ικανοποίηση που νιώθει ο προγραμματιστής είναι απερίγραπτη²⁷². Εξάλλου, ο προγραμματισμός στο ανοιχτό λογισμικό βασίζεται στην προσφορά. Η αξία του προγραμματισμού του έρχεται μόνο όταν ο προγραμματιστής μοιράζεται το πρόγραμμά του. Και η αξία είναι ακόμη μεγαλύτερη όταν μοιράζεται, όχι μόνο το αποτέλεσμα, αλλά και τον τρόπο επίτευξής του (τον πηγαίο κώδικα). Μια επιπλέον κύρια ηθική αρχή την οποία ακολουθούν και από την οποία εμπνέονται οι συμμετέχοντες σε μια εργασία ανάπτυξης ενός λογισμικού ανοιχτού κώδικα είναι η ανιδιοτέλεια²⁷³ και ο αλτρουισμός.

Βέβαια, ο αλτρουισμός δεν αποτελεί το μοναδικό κίνητρο. Το ΕΛ/ΛΑΚ δεν αποτελεί μόνο μια νέα κουλτούρα στη διαχείριση του λογισμικού, αλλά και ένα νέο μοντέλο παραγωγής²⁷⁴. Κύριο χαρακτηριστικό του νέου μοντέλου είναι η ευχαρίστηση από την ενασχόληση με ένα θέμα και όχι το ύψος των οικονομικών απολαβών που αυτό μπορεί να περιλαμβάνει. Υπό μια οπτική πρόκειται για την άρνηση της αλλοτρίωσης της εργασίας²⁷⁵. Ο προγραμματιστής ενός ΕΛ/ΛΑΚ κατά κανόνα δεν αισθάνεται καταπιεσμένος από το αντικείμενο της δουλειάς του, καθώς τις περισσότερες φορές επιλέγει ο ίδιος τον θεματικό τομέα με τον οποίο θα καταπιαστεί²⁷⁶. Οι περισσότεροι προγραμματιστές ΕΛ/ΛΑΚ εργάζονται εθελοντικά και έχουν σαν κύριο μέλημα να μετατρέψουν τη δυσκολία της δουλειάς τους από βάσανο σε ευχάριστη ενασχόληση, καθώς και ευκαιρία για διεύρυνση των γνωστικών τους οριζόντων²⁷⁷.

²⁷² Βλ. DIBONA C. & OCKMAN S. & STONE M., “Motivating the Open Source Hacker”, στο DIBONA C. & OCKMAN S. & STONE M. (επιμ.), *Open Sources: Voices from the Open Source Revolution*, ό.π., <http://publicliterature.org/archive/books/computer/open-sources/node11.html>

²⁷³ Βλ. ΠΕΡΡΟΣ Π., «Εισαγωγή στη φιλοσοφία του ελεύθερου λογισμικού», <http://www.ethics.gr/content.php?id=22>

²⁷⁴ Βλ. DIBONA C. & OCKMAN S. & STONE M., ό.π.

²⁷⁵ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σσ. 186-187

²⁷⁶ Βλ. WEBER S., *The Success of Open Source*, Harvard University Press, 2004, σελ. 136

²⁷⁷ Βλ. ΠΕΡΡΟΣ Π., ό.π.

Κάποιοι υποστηρίζουν ότι το ελεύθερο λογισμικό δεν μπορεί να απελευθερώσει τον άνθρωπο από μόνο του και, πολύ περισσότερο, δεν αποτελεί επανάσταση²⁷⁸. Ωστόσο το ελεύθερο λογισμικό δεν αποτελεί μόνο την έξυπνη λύση από μέρους των χρηστών στο πρόβλημα του υψηλού και δυσβάσταχτου κόστους του εμπορικού λογισμικού και των παράλογων περιορισμών που περιλαμβάνουν οι άδειες χρήσης που το συνοδεύουν από τη μια, και του ανυποστήρικτου και συχνά συνοδευόμενου από κακόβουλο κώδικα πειρατικού λογισμικού από την άλλη. Είναι μια ξεκάθαρη λύση μέσα από την ίδια την κοινότητα των χρηστών, η οποία ακυρώνει το νομικό debate για την αντιμετώπιση της πειρατείας (τουλάχιστον σε ό,τι αφορά το λογισμικό), αφού την καθιστά περιττή. Η βασικότερη θέση του κινήματος του ελεύθερου λογισμικού είναι ότι η βέλτιστη ανάπτυξη επιτυγχάνεται με την απεριόριστη και υποχρεωτική διανομή και όχι με την περιοριστική και περιορισμένη χρήση²⁷⁹. Αυτή η θέση πηγάζει από μια φιλοσοφία, η διάχυση της οποίας μπορεί να οδηγήσει την πανανθρώπινη κοινωνία σε συνταρακτικές μεταβολές, όχι απαραίτητα μέσω μιας επανάστασης, δηλαδή μιας εξέγερσης που θα οδηγήσει σε απότομες και θεαματικές μεταβολές, αλλά απλά καθιστώντας οτιδήποτε άλλο άκυρο ή περιττό (όπως η πειρατεία λογισμικού καθίσταται περιττή με την διάδοση του ΕΛ/ΛΑΚ).

²⁷⁸ Βλ. ΒΑΡΕΛΛΑΣ Π., ό.π.

²⁷⁹ Βλ. ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., ό.π., σελ. 178

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Η απουσία κριτικών εγκληματολογικών θεωρήσεων για το ζήτημα της πειρατείας στο διαδίκτυο και, στον αντίποδα, η πληθώρα νομικών προσεγγίσεων, οι οποίες, στην πλειονότητά τους, παρουσιάζουν τέτοια εμμονή στην νομική προσέγγιση του ζητήματος, ώστε παραγνωρίζεται οποιαδήποτε άλλη οπτική του, ακολουθώντας το «συναινετικό πρότυπο», έχουν εξυπηρετήσει με τον καλύτερο τρόπο τη στρατηγική των μεγάλων εταιρειών εμπορικής εκμετάλλευσης της πνευματικής ιδιοκτησίας, η οποία στρατηγική έχει αποτύχει παταγωδώς.

Εάν δεχθούμε ότι η νομοθεσία για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας προέκυψε από την ανάγκη προστασίας του δημιουργού και τη διασφάλισή του στο να συνεχίσει να δημιουργεί, δεν μπορούμε παρά να παρατηρήσουμε μια τεράστια αντίφαση. Το γεγονός ότι το πνευματικό δικαίωμα διακρίνεται σε ηθικό και περιουσιακό, σε συνδυασμό με τη μεταβιβασιμότητα του περιουσιακού δικαιώματος, έχει ως αποτέλεσμα την μετατροπή των ιδεών και των καινοτομιών σε ιδιοκτησία κάποιου, κατά κανόνα διαφορετικού από τον δημιουργό. Οι περισσότεροι δημιουργοί εισπράττουν ένα ελάχιστο ποσοστό από την πώληση των δημιουργημάτων τους, ενώ το υπόλοιπο καταλήγει σε μεγάλες εταιρείες παραγωγής (λογισμικού, κινηματογραφικές, δισκογραφικές) και άλλες που αναλαμβάνουν να εισπράξουν τα πνευματικά δικαιώματα. Ουσιαστικά μιλάμε για επιχειρηματικούς κολοσσούς που εκμεταλλεύονται τους δημιουργούς, αλλά και τους καταναλωτές, υπερτιμολογώντας τα προϊόντα. Εξάλλου, η συνεχής αύξηση του χρονικού ορίου της πνευματικής ιδιοκτησίας (σήμερα στις ΗΠΑ μιλάμε για 95 χρόνια μετά το θάνατο του δημιουργού) δεν αφήνει περιθώρια για αφελείς παρερμηνείες. Πρόκειται για ξεκάθαρη εξυπηρέτηση συμφερόντων μεγάλων εταιρειών σε βάρος της κοινωνίας.

Διότι πέρα από την εκμετάλλευση των δημιουργών, η μονοπωλιακή εκμετάλλευση των δημιουργιών έχει επιφέρει σημαντικές επιπτώσεις στον τρόπο που παράγεται και διαδίδεται η γνώση. Καθώς οι νόμοι για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας δημιουργούν μονοπώλια, άλλοι δημιουργοί αποκλείονται από τη χρήση, με τον ίδιο ή καλύτερο τρόπο, ιδεών και πνευματικών έργων. Για παράδειγμα, σε ό, τι αφορά την παραγωγή λογισμικού, στις ΗΠΑ, η απονομή διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας στο λογισμικό έχει οδηγήσει σε περιστολή του ερευνητικού έργου σχετικά με την κρυπτογραφία και περιορισμό δικαιωμάτων των χρηστών ελεύθερου λογισμικού. Καθώς ο αλγόριθμος είναι πολύ στενά συνδεδεμένος με το πρόγραμμα, σε βαθμό που να ταυτίζεται με αυτό, απονέμοντας διπλώματα ευρεσιτεχνίας σε αλγορίθμους, ουσιαστικά απονέμεται μονοπωλιακό δικαίωμα εκμετάλλευσης στη λογική και μαθηματική σκέψη. Η απονομή διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας σε λογισμικό απαγορεύει, όχι απλώς τη χρήση ενός προγράμματος (π.χ. καταπολέμησης ιών), αλλά τη χρήση συγκεκριμένων μεθόδων για να εκτελεστεί μια λειτουργία (απομάκρυνση ιού). Σήμερα, στις ΗΠΑ, υπάρχουν ήδη πολλές χιλιάδες καταχωρημένες πατέντες σε βασικές ιδέες και ήδη καθιερωμένα πρότυπα, οι οποίες ανήκουν σε μια χούφτα επιχειρήσεις. Είναι αδύνατον να γραφτεί ένα πρόγραμμα χωρίς να καταπατεί καμία από αυτές. Και βέβαια, αν οι ερευνητές που δημιούργησαν τον πρώτο φυλλομετρητή (browser), τον Mosaic, το 1992-93, είχαν κατοχυρώσει με δίπλωμα ευρεσιτεχνίας την ιδέα του φυλλομετρητή, σήμερα δεν θα υπήρχε το διαδίκτυο. Κατά αυτόν τον τρόπο, τα μέτρα καταπολέμησης της πειρατείας οδηγούν στην παρεμπόδιση της δημιουργίας νέων έργων. Μάλιστα, παρεμποδίζουν όχι μόνο τους νέους δημιουργούς, αλλά και τους παλαιούς και καταξιωμένους, οι οποίοι μπορεί να κερδίζουν χρήματα από τα πνευματικά δικαιώματα αλλά γίνονται λιγότερο παραγωγικοί.

Επιπλέον, οι νόμοι για την πνευματική και βιομηχανική ιδιοκτησία δεν παρακωλύουν μόνο την δημιουργία, δηλαδή την παραγωγή γνώσης, αλλά και τη διάδοση και διάχυσή της, ενώ θα έπρεπε να διασφαλίζουν ακριβώς το αντίθετο. Καθώς η τιμολογιακή πολιτική των εταιρειών δεν συμβαδίζει με την αντικειμενική αξία των προϊόντων, τούτο καθιστά ταξική τη δυνατότητα διάχυσης της γνώσης. Η αφομοίωση της γνώσης από την κοινωνία καθίσταται αδύνατη, αφού μόνο όποιος κατέχει τη δυνατότητα να αγοράζει μπορεί να έχει τη δυνατότητα να γνωρίζει. Στην ουσία πρόκειται για έναν ιδιότυπο κοινωνικό αποκλεισμό. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι η αυστηρότητα των νόμων για την πνευματική ιδιοκτησία αποτελεί επιδίωξη των αναπτυγμένων χωρών, ενώ η χαλάρωσή τους αποτελεί αίτημα των αναπτυσσόμενων χωρών.

Ενώ αρχικά η ανάπτυξη της πληροφορικής βασίστηκε στην κοινωνικοποίηση των ευρημάτων (με το μοίρασμά τους), οι ενέργειες για την αφομοίωσή της από το κυρίαρχο κοινωνικοοικονομικό σύστημα, τον καπιταλισμό, την οδηγούν στην ιδιωτικοποίηση της γνώσης που περιέχονται σε αυτά τα ευρήματα. Η κοινωνία θα μπορούσε να επωφεληθεί σε μεγάλο βαθμό από τη δημιουργία νόμων που θα παρεμποδίζουν τον περιορισμό στη διάδοση και διάχυση της γνώσης (δηλαδή, η παρακράτηση της γνώσης θα θεωρείται αδίκημα) και θα καθιστούν τη γνώση ελεύθερη (δηλαδή, θα καθιστούν την ιδιωτικοποίησή της παράνομη). Όμως, οι νόμοι για την προστασία συμφερόντων των μονοπωλίων έδωσαν τη δυνατότητα σε ένα πολύ μικρό αριθμό πολυεθνικών επιχειρήσεων να ιδιοποιηθούν δημόσιο πλούτο, μετατρέποντας δημόσια αγαθά σε ατομική (ή εταιρική) ιδιοκτησία, στερώντας από την κοινότητα τη δυνατότητα να διαχειριστεί την πληροφορική τεχνολογία με κριτήρια κοινωνικού οφέλους.

Ωστόσο, οι «πειρατές» του διαδικτύου δεν θεωρούν λογική την ιδιοκτησιακή διάσταση της γνώσης και γι' αυτό διεκδικούν την ευρύτερη κοινωνικοποίησή της και την μετατροπή της σε συλλογικό (δημόσιο) αγαθό. Καθώς τα ψηφιακά αγαθά είναι μη ανταγωνιστικά, η κατανάλωση ενός ψηφιακού συλλογικού αγαθού από ένα άτομο δε σημαίνει σε καμία περίπτωση μείωση ή περιορισμό της διαθέσιμης ποσότητας του αγαθού αυτού. Μπορεί κάποιος λοιπόν να καταναλώσει άφοβα και μάλιστα σε απεριόριστες ποσότητες ένα ψηφιακό συλλογικό αγαθό, χωρίς να επηρεάσει άμεσα ή έμμεσα την κατανάλωση των άλλων ατόμων. Σε αντίθεση λοιπόν με τα υλικά αγαθά, που είναι πεπερασμένα και εκ των πραγμάτων η κατανομή τους στον πληθυσμό πρέπει κάποια στιγμή να ακολουθήσει ορισμένα κριτήρια, τα ψηφιακά αγαθά μπορούν να διανεμηθούν σε ένα θεωρητικά άπειρο αριθμό ατόμων, και μάλιστα χωρίς να αλλοιωθούν οι ιδιότητες τους.

Η προστασία της ιδιοκτησιακής διάστασης της γνώσης έναντι της κοινωνικής της σημασίας γίνεται περισσότερο προφανής στην περίπτωση των αδειών χρήσης του εμπορικού λογισμικού. Οι χρήστες πληρώνουν για το λογισμικό, αλλά αυτό δεν τους ανήκει. Πληρώνοντας το υψηλό, έως και δυσβάστακτο για κάποιους, αντίτιμο, αγοράζουν απλά την άδεια χρήσης του προϊόντος, μάλιστα χρήσης με συγκεκριμένο τρόπο. Η μελέτη και η τροποποίηση του λογισμικού απαγορεύεται, ενώ ο πηγαίος κώδικας αποκρύπτεται, καθιστώντας έτσι εξαιρετικά δύσκολη έως αδύνατη οποιαδήποτε εις βάθος μελέτη ή τροποποίηση. Φυσικά, το γεγονός πως ο ιδιοκτήτης ενός εμπορικού λογισμικού δεν υποχρεούται να δημοσιεύσει τον πηγαίο κώδικα σημαίνει ότι η πνευματική κληρονομιά που αντιπροσωπεύει το λογισμικό δεν θα περάσει ποτέ στο κοινωνικό σύνολο.

Αρχικά, το λογισμικό ήταν ελεύθερο. Μέχρι και τη δεκαετία του 1970, η πλειονότητα του διαθέσιμου λογισμικού παρεχόταν δωρεάν και χωρίς περιορισμούς

μαζί με την αγορά των υπολογιστών της εποχής. Όποιος είχε την ικανότητα και τον εξοπλισμό μπορούσε να δημιουργήσει προγράμματα. Και κάθε νέα δημιουργία μπορούσε να βασιστεί σε κάποια προηγούμενη με δεδομένο ότι η γνώση μπορούσε να διακινηθεί ελεύθερα. Ο στόχος τότε ήταν να δοθεί χρηστική αξία στα μηχανήματα μιας και η πώληση τους ήταν η βασική πηγή εσόδων της βιομηχανίας πληροφορικής.

Αντίστοιχα, το διαδίκτυο δεν παρείχε εξ αρχής ευκαιρίες για την οικονομική του εκμετάλλευση. Το διαδίκτυο άρχισε να εμπορευματοποιείται από την δεκαετία του '80 και μετά, αφότου δηλαδή διαδόθηκε η χρήση προσωπικών Η/Υ και κατέστη δυνατή σε προσιτό κόστος η επικοινωνία μεταξύ τους. Με τη διάδοση και τη μαζικοποίηση του διαδικτύου ως μέσου, το διαδίκτυο εμπορευματοποιήθηκε διττά, μετατρέπόμενο σε εμπόρευμα αλλά και σε αγορά, και οι χρήστες απέκτησαν μια νέα ιδιότητα, αυτή του καταναλωτή.

Οι εταιρείες παραγωγής λογισμικού ενδιαφέρονται κυρίως για το διαδίκτυο ως αγορά. Μέσω του διαδικτύου μπορούν να διαφημίζουν και να πωλούν τα προϊόντα τους. Σαφώς, η πειρατεία λογισμικού δεν θα μπορούσε να είναι απόρροια της εξάπλωσης της χρήσης του διαδικτύου, αφού προϋπήρχε αυτής και μάλιστα ήταν αρκετά διαδεδομένη πρακτική. Εξάλλου, το διαδίκτυο αφορά ορισμένες μόνο μορφές της πειρατείας λογισμικού. Παρά το γεγονός αυτό, οι εταιρείες υποστηρίζουν ότι η εξάπλωσή της χρήσης του διαδικτύου αποτελεί έναν από τους κύριους λόγους εξάπλωσης της πειρατείας του τελικού χρήστη, καθώς υποστηρίζεται ότι οι εφαρμογές του επιτρέπουν την ανάπτυξη και διάδοση της πειρατείας σε κλίμακες που δεν ήταν προηγουμένως εφικτές. Είναι αλήθεια ότι η πειρατεία λογισμικού ακολούθησε αυξητική πορεία με τη διάδοση της χρήσης του διαδικτύου, αυτή η πορεία όμως ήταν ανάλογη και των πωλήσεων των εταιρειών παραγωγής λογισμικού. Είναι παράλογο οι εταιρείες παραγωγής λογισμικού να κατηγορούν και να

στοχοποιούν το διαδίκτυο ως μήτρα πειρατείας, τη στιγμή που η εξάπλωση της χρήσης του διαδικτύου έχει, προφανέστατα, δημιουργήσει ένα τεράστιο καταναλωτικό κοινό για τις ίδιες, τέτοιο που δεν θα μπορούσαν, όχι να φανταστούν, αλλά ούτε να ονειρευτούν, πριν την ραγδαία εξάπλωση του διαδικτύου. Εξάλλου, η πειρατεία μπορεί να αποτελέσει και μέσο διάδοσης χρήσης λογισμικού και να δημιουργήσει μακροπρόθεσμα ζήτηση για νόμιμα αγορασμένο λογισμικό, όπως συνέβη π.χ. στην περίπτωση της χρήσης των Microsoft Windows στην Κίνα. Παρ' όλ' αυτά, εκείνες υποστηρίζουν ότι η πειρατεία λογισμικού (κυρίως, στο διαδίκτυο) έχει επιφέρει τεράστιες απώλειες στα έσοδά τους, στηριζόμενες κυρίως σε έρευνα που διεξάγει η IDC, για λογαριασμό της BSA.

Ασφαλώς, θα πρέπει να είμαστε επιφυλακτικοί απέναντι στα στοιχεία της εν λόγω έρευνας για τρεις λόγους: Πρώτον, τα στοιχεία προέρχονται από τις ίδιες τις εταιρείες, οι οποίες έχουν έτσι τη δυνατότητα να επιβάλλουν τον ορισμό της πειρατείας με τρόπο που να διαφυλάσσει τα συμφέροντά τους. Δεύτερον, τα πειρατικά προϊόντα λογισμικού που διατίθενται στο διαδίκτυο είναι αδύνατο να υπολογιστούν, καθώς ο μεγαλύτερος όγκος τους διατίθεται μέσω δικτύων P2P. Τρίτον, ο υπολογισμός των οικονομικών απωλειών των εταιρειών παραγωγής λογισμικού εξαιτίας της πειρατείας βασίζεται σε μια λανθασμένη (αλλά βολική για τις εταιρείες) θεωρητική υπόθεση: ότι κάποιος που κατέχει ένα πειρατικό προϊόν λογισμικού, εφόσον δεν διαθέτε πρόσβαση στο πειρατικό προϊόν, θα αγόραζε το αντίστοιχο νόμιμο. Τούτο φυσικά δεν ισχύει στην πλειονότητα των περιπτώσεων. Τα πειρατικά προϊόντα αποτελούν φθηνά υποκατάστατα χαμηλότερης ποιότητας, αφού (όπως, άλλωστε αναφέρει και η έρευνα της IDC) δεν συνοδεύονται από εγγυήσεις, οδηγίες και διαδικτυακή υποστήριξη, ενώ, σε πολλές περιπτώσεις, εμπεριέχουν

κακόβουλο κώδικα (malware), που μπορεί να δημιουργήσει σημαντικά προβλήματα στο χρήστη.

Εξάλλου, η έρευνα δεν αναφέρεται καθόλου στην αντίφαση που παρουσιάζεται όταν π.χ. οι ΗΠΑ έχουν το χαμηλότερο ποσοστό πειρατείας (20%), ενώ ταυτόχρονα έχουν τις μεγαλύτερες οικονομικές απώλειες. Επίσης, πολλές χώρες με χαμηλά ποσοστά πειρατείας, όπως π.χ. η Ιαπωνία, η Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Αυστραλία, η Σουηδία, η Ελβετία, η Γαλλία, κ.α., παρουσιάζουν υψηλές οικονομικές απώλειες. Τούτο εύλογα μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι, όσον αφορά στην πειρατεία, είναι σημαντικότερο το οικονομικό πλαίσιο στο οποίο αυτή λαμβάνει χώρα, παρά ο βαθμός και η ένταση του φαινομένου.

Επίσης, αποκρύπτεται το γεγονός ότι η πειρατεία λογισμικού στο διαδίκτυο καλλιεργεί πρόσφορο κλίμα για την αγορά Η/Υ. Προφανώς, οι κατασκευαστές και οι πωλητές τεχνικομηχανικού εξοπλισμού, έχουν τη δυνατότητα να πωλούν πολύ μεγαλύτερο αριθμό προϊόντων, όταν αυτά διατίθενται φθηνότερα, λόγω της χρήσης πειρατικού ή ελεύθερου λογισμικού. Τούτη η διαπίστωση αποτυπώνει την πραγματική κατάσταση, ότι δηλ. εταιρείες που ανήκουν σε διαφορετικούς κλάδους έχουν ενδεχομένως διαφορετικά συμφέροντα, τα οποία, πολλές φορές, μπορεί να είναι και αντιτιθέμενα. Πρακτικά, για κάθε μια βιομηχανία που διαμαρτύρεται για την πειρατεία υπάρχει άλλη μια που αποκομίζει κέρδη ή ακόμη και επιβιώνει χάρη σε αυτή, όπως για παράδειγμα οι πάροχοι διαδικτυακής σύνδεσης, οι οποίοι ενδιαφέρονται για το διαδίκτυο ως εμπόρευμα και όχι ως αγορά. Η πειρατεία δημιούργησε νέες πηγές κερδών για επιχειρήσεις όπως οι πάροχοι διαδικτυακών συνδέσεων, οι κατασκευαστές μέσων αποθήκευσης ψηφιακών δεδομένων, οι κατασκευαστές συσκευών αναπαραγωγής ψηφιακού υλικού, κ.α.

Βέβαια, τα συμφέροντα των προαναφερθεισών εταιρειών δεν είναι το σημαντικότερο διακύβευμα του νομικού καθεστώτος για την αντιμετώπιση της πειρατείας. Έχουν ήδη αναφερθεί η εκμετάλλευση των δημιουργών και, κυρίως, τα εμπόδια στην δημιουργία και τη διάδοση της γνώσης. Εξίσου σημαντικό πρόβλημα του υπάρχοντος νομικού καθεστώτος για την αντιμετώπιση της πειρατείας είναι και η επειλούμενη συρρίκνωση κατοχυρωμένων δικαιωμάτων, όπως το δικαίωμα στο απόρρητο της επικοινωνίας. Το διαδίκτυο, εκτός από δημοφιλές μέσο μαζικής επικοινωνίας, αποτελεί εξίσου δημοφιλές μέσο ιδιωτικής επικοινωνίας των ατόμων. Συνεπώς, η επικοινωνία, άρα και η ανταλλαγή αρχείων σε ένα δίκτυο P2P, δεν μπορεί να ελεγχθεί/παρακολουθηθεί, χωρίς να παραβιαστεί το απόρρητο της επικοινωνίας. Τελικά, προκειμένου να προστατευτεί η οικονομική ευρωστία λίγων επιχειρήσεων που απασχολούνται σε συγκεκριμένους κλάδους, καταστρατηγούνται δικαιώματα όπως το απόρρητο των επικοινωνιών. Με άλλα λόγια, καταπατούνται η συρρικνώνονται δικαιώματα που αφορούν το σύνολο των πολιτών της κοινωνίας για την προστασία των συμφερόντων ενός επιχειρηματικού lobby.

Εξάλλου, παρά τις πιέσεις των πολυεθνικών εταιρειών, οι οποίες εισακούονται από τις εθνικές κυβερνήσεις, για νομικές ρυθμίσεις που οδηγούν σε εντοπισμό περισσότερων παραβατών οι οποίοι θα αντιμετωπιστούν με αυστηρότερους νόμους, η αποτελεσματικότητά των εν λόγω ρυθμίσεων δεν είναι η αναμενόμενη. Παρά τις νομικές διώξεις, τα ποσοστά πειρατικού λογισμικού παραμένουν ιδιαίτερα υψηλά. Μάλιστα, με την διεύρυνση της πληροφορικής σε μέρη του τρίτου κόσμου (Ασία και Αφρική) αναμένεται να αυξηθούν ακόμα περισσότερο.

Επιπλέον, ο πόλεμος κατά της «πειρατείας» συσπείρωσε τους χρήστες του διαδικτύου και οδήγησε στην είσοδο του σουηδικού «Κόμματος των Πειρατών» στην Ευρωβουλή και τη δημιουργία αντίστοιχων κομμάτων σε όλο τον κόσμο. Γενικά, όσο

πιο έντονες είναι οι διώξεις από την πλευρά των εταιρειών, τόσο εντονότερες αναμένεται να είναι και οι αντιδράσεις της κοινότητας των χρηστών του διαδικτύου (οι οποίοι είναι οι δυνάμει πελάτες τους). Οι αντιδράσεις αναμένεται να γίνουν ακόμη πιο έντονες, καθώς, σε πολλές περιπτώσεις, οι εταιρείες στρέφονται κατά των απλών χρηστών, όπως συνέβη στη Γερμανία ή στις ΗΠΑ, επιβάλλοντας παράλογα αυστηρές ποινές, σε μια προσπάθεια να τρομοκρατήσουν τους χρήστες.

Με βάση τα παραπάνω καθίσταται προφανές ότι το νομικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση της πειρατείας είναι προβληματικό. Αν όντως η δημιουργία των νόμων ακολουθούσε το συναινετικό πρότυπο, τότε η τροποποίηση του εν λόγω νομικού πλαισίου θα θεωρούταν δεδομένη. Σε αυτήν την περίπτωση, οι αλλαγές στο νομικό πλαίσιο θα ήταν σκόπιμο να βασιστούν σε μια μετατόπιση από τη διασφάλιση των συμφερόντων των ισχυρών στην μείωση της κοινωνικής βλάβης και την κατοχύρωση του κοινωνικού συμφέροντος. Σε ό, τι αφορά το νομικό καθεστώς για την προστασία της πνευματικής ιδιοκτησίας, τούτο θα σήμαινε κατεύθυνση προς άλλη οδό από εκείνη του νεοφιλελευθερισμού, σε μια μεταρρύθμιση υπέρ των συμφερόντων των δημιουργών και των χρηστών του διαδικτύου, με γνώμονα το κοινωνικό συμφέρον.

Όμως κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει. Αντίθετα, κυβερνήσεις και διεθνείς οργανισμοί έχουν ταχθεί στο μέρος λίγων πολυεθνικών επιχειρηματικών κολοσσών που δραστηριοποιούνται σε συγκεκριμένους κλάδους και ο πόλεμος κατά της πειρατείας στρέφεται σταδιακά κατά του αμφίδρομου χαρακτήρα του διαδικτύου. Γι' αυτό τον λόγο αναπτύχθηκαν μηχανισμοί δαιμονοποίησης του διαδικτύου, με σκοπό να δοθεί έμφαση σε αρνητικές χρήσεις του νέου μέσου και να αποσιωπηθεί ο επαναστατικός αμφίδρομος χαρακτήρας του.

Σε αντίθεση προς τη λογική της μαζικής επικοινωνίας πριν την εμφάνιση του διαδικτύου, όπου ο αποδέκτης κατανάλωνε τις πληροφορίες κατά τρόπο παθητικό,

στο διαδίκτυο, το οποίο αποτελεί το μοναδικό μαζικό μέσο αμφίδρομης επικοινωνίας, το άτομο μπορεί να αναλάβει τόσο του ρόλο του παραγωγού όσο και το ρόλο του καταναλωτή, ανάλογα με το αν κατασκευάζει την προσωπική του ιστοσελίδα ή διαβάζει ένα άρθρο σε μια ηλεκτρονική ομάδα συζητήσεων. Ασφαλώς, τούτο συνεπάγεται σημαντικές μεταβολές σε ό,τι αφορά τη διαδικασία κοινωνικοποίησης του σύγχρονου ανθρώπου και την αναπαραγωγή της κυρίαρχης ιδεολογίας. Οι πιο αισιόδοξοι μελετητές πιστεύουν ότι το διαδίκτυο μπορεί να αποτελέσει την αιχμή του δόρατος μιας νέας πραγματικής παγκοσμιοποίησης, μιας καινούργιας τάξης πραγμάτων στις ανθρώπινες υποθέσεις, που θα απελευθερώσει την ανθρωπότητα από την τυραννία της εδαφικότητας και θα δημιουργήσει τις βάσεις για μια επιστροφή στις αρχές της αθηναϊκής δημοκρατίας, που ήταν δημοκρατία συνέλευσης και όχι αντιπροσώπευσης.

Ορισμένοι μελετητές υποστηρίζουν ότι η ίδια η φύση του διαδικτύου και των νέων τεχνολογιών της πληροφορίας και επικοινωνίας αποτελεί την κινητήρια δύναμη που καθορίζει σχεδόν με τη δύναμη φυσικού νόμου την πορεία των εξελίξεων. Άλλοι μελετητές θεωρούν ότι οι τεχνολογίες προσαρμόζονται στο κοινωνικό και πολιτικό status quo και όχι το αντίθετο. Στην πραγματικότητα, η αλήθεια βρίσκεται στη μέση: οι νέες τεχνολογίες παρέχουν απλά τις προϋποθέσεις, τις δυνατότητες για τη δημιουργία ενός καινούργιου κόσμου, αλλά δεν αποτελούν με κανένα τρόπο ικανές συνθήκες για τη γένεση του. Ο τρόπος εφαρμογής και αξιοποίησης των τεχνολογιών εξαρτάται, όχι μόνο από τις κυρίαρχες κοινωνικές σχέσεις και τις μορφές οργάνωσης αυτών των σχέσεων, αλλά και από τις αντιστάσεις που τους προβάλλονται.

Το μόνο σίγουρο είναι ότι δεν μπορούμε να μιλάμε για αυθεντική ψηφιακή επανάσταση, όταν ένα μικρό μόνο μέρος του πληθυσμού μπορεί να έχει πρόσβαση στην τεχνολογία, ενώ η συντριπτική πλειονότητα των ανθρώπων αγνοούν τη σημασία

της. Είναι γεγονός ότι δεν διαθέτουν όλες οι χώρες, αλλά ούτε και όλα τα κοινωνικά στρώματα την ίδια πρόσβαση στις νέες τεχνολογίες. Παρά, λοιπόν, τα πλεονεκτήματα της δημοκρατικής πρακτικής μέσω του διαδικτύου, οφείλουμε να αναγνωρίσουμε ότι διατρέχουμε τον κίνδυνο να δημιουργήσουμε ένα νέο καθεστώς εξαίρεσης μεταξύ των πολιτών, παρόμοιας υφής με αυτή του προαναφερθέντος αθηναϊκού, όπου οι γυναίκες και οι σκλάβοι εξαιρούνταν από τη συνέλευση: εκείνοι που δεν είναι συνδεδεμένοι στο διαδίκτυο, και αυτοί που έχουν λιγότερη επιδεξιότητα να κινηθούν σε αυτό, ενδέχεται να υποστούν διακρίσεις και να εξοστρακιστούν. Η διάκριση αυτή δεν υφίσταται μόνο μεταξύ πολιτών αναπτυγμένων και «αναπτυσσόμενων» χωρών, αλλά και μεταξύ των πολιτών των αναπτυγμένων χωρών. Επιπρόσθετα, η ουσιαστική ψηφιακή διαίρεση δεν μετριέται με βάση τον αριθμό των συνδέσεων στο διαδίκτυο, αλλά με βάση τις συνέπειες τόσο της σύνδεσης όσο και της έλλειψης σύνδεσης. Κατά συνέπεια, ο «πληροφορικός αποκλεισμός» στη σύγχρονη «κοινωνία της πληροφορίας» αποτελεί ζήτημα υψίστης σημασίας.

Ασφαλώς, η φιλοσοφία της επικοινωνίας από άκρο σε άκρο, χωρίς ένα κεντρικό σημείο ελέγχου, και η δυνατότητα δημιουργίας δυναμικά αναπτυσσόμενων χώρων, το περιεχόμενο των οποίων καθορίζεται από τους ίδιους τους χρήστες, είναι λογικό να έχει μπει στο στόχαστρο των εταιρειών. Και αυτό γιατί στην λογική των P2P τα άκρα της επικοινωνίας είναι ισότιμα. Όμως, για τις μεγάλες εταιρείες, τα άκρα δεν πρέπει να είναι ισότιμα. Από την μία πλευρά, πρέπει να υπάρχει αυτός που προσφέρει ένα περιεχόμενο και από την άλλη να υπάρχουν καταναλωτές. Γι' αυτό οι μεγάλες πολυεθνικές επιχειρήσεις με την αρωγή των κρατικών ηγεσιών (σε μια ύστατη προσπάθεια να διατηρήσουν την κυριαρχία τους σε εδαφικό επίπεδο), προσπαθούν να καπηλευτούν το διαδίκτυο και να το στρέψουν προς τη γνωστή μορφή των μονόδρομων ΜΜΕ. Στόχος είναι ο πλήρης έλεγχος του περιεχομένου που

θα διακινείται στο διαδίκτυο, ο υποβιβασμός των χρηστών σε παθητικούς δέκτες και, γενικά, η διατήρηση όλων των χαρακτηριστικών των μονόδρομων μέσων, με μόνη διαφορά ότι το περιεχόμενο δεν θα εκπέμπεται μαζικά, αλλά κατά παραγγελία (pay-per-view ή pay per use στην περίπτωση του λογισμικού), προσαρμοσμένο στις αγοραστικές συνήθειες του καταναλωτή και διανθισμένο με τις κατάλληλες διαφημίσεις. Στο νέο καπιταλιστικό νεοφιλελεύθερο διαδίκτυο που ονειρεύονται κράτη και επιχειρήσεις η πληροφορία χάνει κάθε άλλη αξία πέραν της οικονομικής.

Απέναντι στο πρόβλημα του υψηλού και δυσβάσταχτου κόστους του εμπορικού λογισμικού και των παράλογων περιορισμών που περιλαμβάνουν οι άδειες χρήσης που το συνοδεύουν από τη μια, και του ανυποστήρικτου και συχνά συνοδευόμενου από κακόβουλο κώδικα πειρατικού λογισμικού από την άλλη, η κοινότητα των χρηστών του διαδικτύου προτάσσει το δημιούργημά της, το ΕΛ/ΛΑΚ. Το ΕΛ/ΛΑΚ προσφέρεται ελεύθερα μαζί με τον πηγαίο του κώδικα, διότι η φιλοσοφία πίσω από αυτό είναι πως η προστασία της γνώσης δεν πρέπει να συνίσταται στην απόκρυψή της, αλλά ακριβώς αντίθετα στην αποκάλυψη και διάδοσή της. Επιπλέον, με αυτό τον τρόπο τα ευρύτερα κοινωνικά οφέλη της γνώσης μεγιστοποιούνται. Καθώς ολόκληρη η πληροφορική τεχνολογία και το διαδίκτυο είναι δυνατό να λειτουργήσουν με εφαρμογές ΕΛ/ΛΑΚ, ενώ ταυτόχρονα το ΕΛ/ΛΑΚ παρουσιάζει πληθώρα πλεονεκτημάτων απέναντι στο ιδιόκτητο εμπορικό κλειστό λογισμικό, τόσο σε ότι αφορά την ιδιωτική όσο και την δημόσια χρήση, είναι προφανές ότι είναι θέμα χρόνου να κυριαρχήσει το συγκεκριμένο μοντέλο λογισμικού, με ό,τι αυτό συνεπάγεται.

Κάποιοι υποστηρίζουν ότι το ΕΛ/ΛΑΚ δεν μπορεί να απελευθερώσει τον άνθρωπο από μόνο του και, πολύ περισσότερο, δεν αποτελεί επανάσταση. Το ΕΛ/ΛΑΚ σίγουρα δεν αποτελεί επανάσταση, με την έννοια μιας εξέγερσης που θα

οδηγήσει σε απότομες και θεαματικές μεταβολές. Όμως διέπεται από μια διαφορετική φιλοσοφία, η οποία μπορεί να αποτελέσει ένα νέο πρότυπο κοινωνικής αναδιάρθρωσης. Πλέον η λογική του ελεύθερου και ανοικτού επεκτείνεται στη μουσική, στον κινηματογράφο, στα κείμενα, παντού. Όπως αναφέρει ο Bauwens, ερευνητής του Πανεπιστημίου του Άμστερνταμ και ιδρυτής του Ιδρύματος P2P:

«Μιλάμε για «ομότιμη παραγωγή», «ομότιμη εξουσία» και «ομότιμη ιδιοκτησία». Ανάμεσα στο κράτος και την ιδιωτική πρωτοβουλία προστίθεται η κοινωνία των πολιτών που μετατρέπεται σε παραγωγικό παράγοντα. Και το ενδιαφέρον είναι πως αυτό έχει γίνει σπάνταρ τρόπος παραγωγής λογισμικού, και τώρα μεταφέρεται και στην παραγωγή υλικών αγαθών. Έχω στον υπολογιστή μου ένα αρχείο με 250 πρότζεκτ κατασκευής ανοικτών υλικών αγαθών, που περιλαμβάνει ακόμα και αυτοκίνητα. Μάλιστα το πρώτο κυκλοφορεί ήδη στην αγορά των ΗΠΑ²⁸⁰.»

²⁸⁰ Βλ. BAUWENS M., «Να νομιμοποιηθεί η ανταλλαγή αρχείων», Συνέντευξη στην Καθημερινή, 21 Μαρτίου 2010, http://news.kathimerini.gr/4dcgi/ w_articles_civ_2_21/03/2010_394608

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΠΟΥΛΟΥ-ΑΙΓΥΠΤΙΑΔΟΥ Π., «Πειρατεία προγραμμάτων ηλεκτρονικών υπολογιστών», *Ελληνική Δικαιοσύνη*, τόμος 48 (2007), σσ. 1315-1327

ΑΛ-ΤΟΥΡΚ Χ., *Νομική προστασία λογισμικού*, διπλωματική εργασία, Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, 2007

ΑΝΔΡΙΑΝΕΣΗΣ Π., Ανοικτή πρόσβαση: Όταν η γνώση συναντά την κοινωνία, *Καινοτομία, Έρευνα και Τεχνολογία*, Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2008, σσ. 18-25, http://www.ekt.gr/content/img/product/75500/18_25.pdf

ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΥ Μ., «Ελεύθερα και Ανοικτού Κώδικα Λογισμικά», *Εκπαίδευση & Νέες Τεχνολογίες*, τεύχος 6, Μάρτιος 2008, σσ. 1-19

ΒΑΡΕΛΑΣ Π., «Ελεύθερο Λογισμικό... Παγιδευμένο στον καπιταλισμό!», *ΟΔΗΓΗΤΗΣ*, 7 Απριλίου 2008, <http://www.odigitis.gr/2008/04/07/%CE%B5%CE%BB%CE%B5%CF%85%CE%B8%CE%B5%CF%81%CE%BF-%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%BF/>

ΒΑΣΙΛΑΚΗΣ Κ., «Ελεύθερο Λογισμικό & Λογισμικό Ανοικτού Κώδικα στο ΤΕΙ Κρήτης», στο ΒΑΣΙΛΑΚΗΣ Κ. & ΚΑΛΟΓΙΑΝΝΑΚΗΣ Μ. (επιμ.), *Προσεγγίσεις της*

εκπαίδευσης από απόσταση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, Κρήτη, ΤΕΙ Κρήτης, 2006, σσ. 249-268

ΒΑΣΙΛΟΠΟΥΛΟΣ Γ., *Σχολικά εργαστήρια και εξελληνισμένο Ελεύθερο Λογισμικό/Λογισμικό Ανοικτού Κώδικα*, Πρακτικά 7^{ου} Συνεδρίου ΕΕΕΠ-ΔΤΠΕ «Το μέλλον της μάθησης», σσ. 413-417, <http://synedrio7.com/proceedings.pdf>

ΒΕΡΓΟΠΟΥΛΟΣ Κ. & ΑΜΙΝ Σ., *Δύσμορφος καπιταλισμός: Καπιταλισμός και αγροτικό ζήτημα*, Αθήνα, Παπαζήση, 1975

ΓΑΒΑΛΑΚΗΣ Ν., *Νέες τεχνολογίες και εγκληματολογικές προσεγγίσεις: Το δικαίωμα της αντιγραφής και αναπαραγωγής στο διαδίκτυο*, διδακτορική διατριβή, Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2009

ΓΙΑΝΝΑΚΟΠΟΥΛΟΣ Κ., *Εικονικές κοινότητες: Μια κοινωνιολογική προσέγγιση του διαδικτύου*, Αθήνα, Παπαζήση, 2005

ΓΚΟΛΑΝΤΣΜΙΘ Τ. & ΓΟΥ Τ., *Ποιος ελέγχει το Internet: Οι αυταπάτες ενός κόσμου χωρίς σύνορα*, μετάφραση: Γ. Παπαδάτος, Αθήνα, Το Ποντίκι, 2007

ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ Η., «Η εγκληματολογική σημασία του σκοτεινού αριθμού της εγκληματικότητας», *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 1975, τεύχος 25, σσ. 370-384

ΔΑΣΚΑΛΑΚΗΣ Η., *Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*, Αθήνα-Κομοτηνή, Σάκκουλα, 1985

ΔΕΡΤΟΥΖΟΣ Μ., *Τι μέλλει γενέσθαι: Πώς ο νέος κόσμος της πληροφορίας θ' αλλάξει τη ζωή μας*, μετάφραση: Κρίστου Κουνινιώτη, Αθήνα, Λιβάνη, 1998

ΔΟΥΛΗΓΕΡΗΣ Χ. & ΜΑΥΡΟΠΟΔΗ Ρ. & ΚΟΠΑΝΑΚΗ Ε., *Τεχνολογίες διαδικτύου: Αρχές λειτουργίας και προγραμματισμός εφαρμογών στο διαδίκτυο*, β' έκδοση, Αθήνα, Νηρηίδες, 2004

ΔΡΑΓΟΜΑΝΟΒΙΤΣ Σ., *Ελεύθερη πρόσβαση & αποκλειστικότητα: Ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας*, Αθήνα-Κομοτηνή, Σάκκουλα, 2001, σσ. 32-38

ΖΕΡΗ Π., *Ψηφιακά δίκτυα, γνώση και δημόσια πολιτική: Τυπικές και άτυπες μορφές διακυβέρνησης του δικτύου των δικτύων*, Αθήνα, Σιδέρης, 2006

ΘΕΜΠΡΙΑΝ Χ. Λ., *Το δίκτυο: Το Ιντερνετ και τα νέα μέσα επικοινωνίας*, μετάφραση: Χάρης Παπαγεωργίου, Αθήνα, Στάχυ, 2000

ΙΓΓΛΕΖΑΚΗΣ Ι., *Δίκαιο της πληροφορικής*, β' έκδοση, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Σάκκουλα, 2008

ΙΝΤΖΕΣΙΛΟΓΛΟΥ Ν. κ.α., *Κοινωνιολογία*, Αθήνα, Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων, 1998

ΚΑΛΛΙΝΙΚΟΥ Δ., *Πνευματική ιδιοκτησία & συγγενικά δικαιώματα*, β' έκδοση, Αθήνα, Σάκκουλα, 2005

ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ-ΜΠΟΤΗ Μ., *Το δίκαιο της πληροφορίας*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2004

ΚΑΝΙΔΗΣ Ε., *Ποιον προστατεύει η προστασία των πνευματικών δικαιωμάτων*, εισήγηση στο OpenFest 2010, ΤΕΙ Πειραιά, 13 Μαρτίου 2010

ΚΑΡΑΚΩΣΤΑΣ Ι., *Δίκαιο και Internet: Νομικά ζητήματα του διαδικτύου*, 3^η έκδοση, Αθήνα, Σάκκουλας, 2009

ΚΑΣΤΕΛΣ Μ., *Ο γαλαξίας του διαδικτύου: Στοχασμοί για το διαδίκτυο, τις επιχειρήσεις και την κοινωνία*, μετάφραση: Ελένη Αστερίου, Αθήνα, Καστανιώτη, 2005

ΚΟΤΖΙΑΣ Ν., *Η νέα κοινωνία στην εποχή του διαδικτύου και της παγκοσμιοποίησης*, στο ΚΑΣΤΕΛΣ Μ., *Ο γαλαξίας του διαδικτύου: Στοχασμοί για το διαδίκτυο, τις επιχειρήσεις και την κοινωνία*, μετάφραση: Ελένη Αστερίου, Αθήνα, Καστανιώτη, 2005

ΚΟΥΖΕΛΗΣ Γ., *Φιλική κοινωνία ή κοινωνία χρηστών;: Γνώση, υποκειμενικότητα και πολιτισμός στον κόσμο των νέων τεχνολογιών*, Αθήνα, Κριτική, 2006

ΚΟΥΚΟΥΤΣΑΚΗ Α., *Σημειώσεις κριτικής εγκληματολογίας*, Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2004

ΚΟΥΜΑΝΤΟΣ Γ., *Πνευματική ιδιοκτησία*, όγδοη έκδοση, Αθήνα-Κομοτηνή, Σάκκουλα, 2002

ΛΑΖΟΣ Γ., *Πληροφορική και έγκλημα*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2001

ΛΑΖΟΣ Γ., *Κριτική εγκληματολογία*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 2007

ΛΕΑΝΔΡΟΣ Ν., *Ψηφιακό χάσμα και διεθνείς ανισότητες στην υπό διαμόρφωση κοινωνία της πληροφορίας*, στο ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ Ρ., *Η ψηφιακή πρόκληση: ΜΜΕ και δημοκρατία*, Αθήνα, Τυπωθήτω, 2003

ΛΕΑΝΔΡΟΣ Ν., *Το διαδίκτυο: Ανάπτυξη και αλλαγή*, Αθήνα, Καστανιώτη, 2005

ΜΑΚΡΗΣ Δ., *Σχεδιασμός-ανάπτυξη-λειτουργία πληροφοριακών συστημάτων*, τόμος Α', Αθήνα, Stratis, 2003

ΜΑΡΑΓΚΟΠΟΥΛΟΥ Α., *Εγχειρίδιο εγκληματολογίας*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1984

ΜΑΡΙΝΟΣ Μ., *Πνευματική ιδιοκτησία*, Αθήνα-Κομοτηνή, Σάκκουλα, 2000

ΜΗΤΡΟΥ Α., *Το δίκαιο στην κοινωνία της πληροφορίας*, σειρά: Δίκαιο & Κοινωνία στον 21^ο αιώνα, Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2002

ΜΠΟΛΑΚΗΣ Σ., *Το ΤΗΒ ως ζήτημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η σχέση του με την «παγκοσμιοποίηση» της οικονομίας*, μεταπτυχιακή διατριβή, Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο, 2004,

<http://library.panteion.gr:8080/dspace/bitstream/123456789/723/1/bolakis.pdf>

ΜΠΡΑΟΥΝ Ν., *Η δικτατορία στον κυβερνοχώρο: Το τέλος της δημοκρατίας στην εποχή της πληροφορικής*, μετάφραση: Πάσχος Μανδραβέλης, Αθήνα, Καστανιώτη, 1999

ΝΕΓΡΕΠΟΝΤΗΣ Ν., *Ψηφιακός κόσμος*, μετάφραση: Αναστάσης Κατσίκας, Αθήνα, Καστανιώτη, 1995

ΝΟΥΣΚΑΛΗΣ, *Ποινική προστασία προγράμματος Η/Υ στο Ν.2121/93*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Σάκκουλα, 2003

ΝΟΥΣΚΑΛΗΣ, *Η ποινική προστασία της ψηφιακής πληροφορίας*, στο ΑΝΘΙΜΟΣ Α. (επιμ.), *Ψηφιακή τεχνολογία και δίκαιο*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Σάκκουλα, 2004

ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ Δ., *Οι περιορισμοί των δικαιωμάτων της πνευματικής ιδιοκτησίας σύμφωνα με τις διατάξεις του Ν. 3057/2002*, στο ΜΑΡΙΝΟΣ Μ. (επιμ.), *Κοινωνία των πληροφοριών και πνευματική ιδιοκτησία: Η ελληνική ρύθμιση*, Αθήνα-Κομοτηνή, Σάκκουλα, 2003, σσ. 85-86

ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΥ Ρ., *Η ψηφιακή πρόκληση: ΜΜΕ και δημοκρατία*, Αθήνα, Τυπωθήτω, 2003

ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Ε., *Νομικά θέματα πληροφορικής*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Σάκκουλα, 2006

ΠΑΣΟΥΚΑΝΙΣ Ε., *Μαρξισμός και Δίκαιο*, Αθήνα, Οδυσσέας, 1977

ΠΕΡΡΟΣ Π., «Εισαγωγή στη φιλοσοφία του ελεύθερου λογισμικού»,
<http://www.ethics.gr/content.php?id=22>

ΠΛΕΙΟΣ Γ., *Ο λόγος της εικόνας: Ιδεολογία και πολιτική*, Αθήνα, Παπαζήση, 2001

ΣΕΡΑΦΕΤΙΝΙΔΟΥ Μ., *Κοινωνιολογία των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας: Ο ρόλος των μέσων στην αναπαραγωγή του σύγχρονου καπιταλισμού*, β' έκδοση, Αθήνα, Gutenberg, 2003

ΣΙΔΗΡΟΠΟΥΛΟΣ Θ., *Το δίκαιο του διαδικτύου*, β' έκδοση, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Σάκκουλα, 2008

ΣΚΑΡΠΕΛΟΣ Γ., *Terra Virtualis: Η κατασκευή του κυβερνοχώρου*, Αθήνα, Νεφέλη, 1999

ΣΠΙΝΑΣΑ Ρ., συνέντευξη στο Avopolis,
<http://www.avopolis.gr/interviews/default.asp?ID=152>

ΣΠΥΡΟΠΟΥΛΟΥ Ε., «Blogs, chat rooms και forums: Όψεις μιας νέας νομικής πραγματικότητας», <http://www.elenaspiropoulou.gr/node/82>

ΣΤΑΜΑΤΟΥΔΗ Ε., *Τα «τεχνολογικά μέτρα» για την προστασία και τη διαχείριση των δικαιωμάτων του δημιουργού υπό το πρίσμα της συνθήκης της WIPO, της Οδηγίας 2001/29/EK για την Κοινωνία της Πληροφορίας και του Ν.2121/1993 περί πνευματικής ιδιοκτησίας* στο ΜΑΡΙΝΟΣ Μ. (επιμ.), *Κοινωνία των πληροφοριών και πνευματική ιδιοκτησία: Η ελληνική ρύθμιση*, Αθήνα-Κομοτηνή, Σάκκουλα, 2003

ΣΦΑΚΙΑΝΑΚΗΣ Μ., *Εισαγωγή στην πληροφορική σκέψη*, Αθήνα, Κλειδάριθμος, 2003

ΦΑΡΣΕΔΑΚΗΣ Ι., *Στοιχεία εγκληματολογίας*, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1996

ΧΡΥΣΟΓΟΝΟΣ Κ., *Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα*, 3^η αναθεωρημένη έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2006

AGARWAL A., “We Love Microsoft Software Piracy in China: Bill Gates”, *Digital Inspiration*, 23 Ιουλίου 2007, <http://labnol.blogspot.com/2007/07/we-love-microsoft-software-piracy-in.html>

BAUWENS M., «Να νομιμοποιηθεί η ανταλλαγή αρχείων», *Συνέντευξη στην Καθημερινή*, 21 Μαρτίου 2010, http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_civ_2_21/03/2010_394608

BERNERS-LEE T., *Weaving the Web: The Original Design and Ultimate Destiny of the World Wide Web by Its Inventor*, San Francisco, Harper San Francisco, 1999

BIAGINI C. & CARNINO G., «Ηλεκτρονική βιβλιοθήκη σε συσκευασία τσέπης», *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 11 Οκτωβρίου 2009

BIGELOW R., “The challenges of computer law”, *Western New England Law Review*, 1985, τόμος 7, τεύχος 3

BLAKLEY R., “Gates: How piracy worked for me in China”, *Times Online*, 18 Ιουλίου 2007,
http://business.timesonline.co.uk/tol/business/industry_sectors/technology/article2098235.ece

BOLDRIN M. & LEVINE D., *Against intellectual monopoly*, Cambridge, Cambridge University Press, 2008

BOLDRIN M., «Να τελειώνουμε με το copyright», συνέντευξη στην *Ελευθεροτυπία*, Σάββατο 28 Φεβρουαρίου 2009

BONNET S. κ.α., “A Mitochondria-K⁺ Channel Axis Is Suppressed in Cancer and Its Normalization Promotes Apoptosis and Inhibits Cancer Growth”, *Cancer Cell*, τόμος 11, τεύχος 1, Ιανουάριος 2007, σσ. 37-51

BOWREY K. & RIMMER M., “Rip, Mix, Burn: The politics of peer to peer and copyright law”, *First Monday*, Special Issue #1: Music and the Internet, 4 Ιουλίου 2005

<http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/1456/1371>

BUGEJA M., “Facing the Facebook”, *The Chronicle of Higher Education*, τόμος 52, τεύχος 21, <http://chronicle.com/article/Facing-the-Facebook/46904/>

BULL G., & BELL R. & GAROFALO J. & SIGMON T., “The case for open source software”, *Leading & Learning with Technology*, τόμος 30, τεύχος 2, 2002, σσ. 10-17

CAIRNCROSS F., *The company of the future: How the communications revolution is changing management*, Boston – Massachussets, Harvard Bussiness School Press, 2002

CARR N., “Is Google making us stupid?: What the internet is doing to our brains”, *The Atlantic Magazine*, Ιούλιος-Αύγουστος 2008,

<http://www.theatlantic.com/magazine/archive/2008/07/is-google-making-us-stupid/6868/>

CARR N., «Το Internet μας κάνει ρηχούς», συνέντευξη στην Ελευθεροτυπία, Σάββατο 2 Οκτωβρίου 2010

CASTELLS M., *The rise of the network society*, β έκδοση με νέο πρόλογο, Malden – MA, Wiley-Blackwell, 2010

CLARK D. & BLUMENTHAL M. “Rethinking the design of the Internet: The end to end arguments vs. the brave new world”

<http://cyberlaw.stanford.edu/e2e/papers/TPRC-Clark-Blumenthal.pdf>

DIBONA C. & OCKMAN S. & STONE M., “Motivating the Open Source Hacker”, στο DIBONA C. & OCKMAN S. & STONE M (επιμ.), *Open Sources: Voices from the Open Source Revolution*, O’Reilly & Associates Inc., 1999,

<http://oreilly.com/catalog/opensources/book/netrev.html>

DRAHOS P. & BRAITHWAITE J., *Information Feudalism: Who Owns the Knowledge Economy?*, London, Earthscan Publications Ltd., 2002

FISCHER G., “Beyond binary choices: Understanding and exploiting trade-offs to enhance creativity”, *First Monday*, τόμος 11, τεύχος 4, 3 Απριλίου 2006,

<http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/1323/1243>

FISKE J. & HARTLEY J., *Reading television*, London-New York, Routledge, 2003

FURNELL S., *Κυβερνοέγκλημα: Καταστρέφοντας την κοινωνία της πληροφορίας*, Αθήνα, Παπαζήση, 2006

GANTZ J. & ROCHESTER J., *Pirates of the digital millennium: How the intellectual property wars damage our personal freedoms, our jobs, and the world economy*, Upper Saddle River-NJ, Financial Times Prentice Hall, 2005

GOLDSTEIN P., *Copyright's Highway: From Gutenberg to the Celestial Jukebox*, αναθεωρημένη έκδοση, Stanford-California, Stanford University Press, 2003

GRIFFITHS M., "Sex on the Internet: Observations and Implications for Internet Sex Addiction", *The Journal of Sex Research*, τόμος 38, τεύχος 4, Νοέμβριος 2001, σσ. 333-342

HAMERLY J. & PAQUIN T. & WALTON S., "Freeing the Source: The story of Mozilla", στο DIBONA C. & OCKMAN S. & STONE M (επιμ.), *Open Sources: Voices from the Open Source Revolution*, O'Reilly & Associates Inc., 1999, <http://oreilly.com/catalog/opensources/book/netrev.html>

HARDIN G., "The tragedy of the commons", *Science*, τόμος 162, τεύχος 3859, 13 Δεκεμβρίου 1968, σσ. 1243-1248, <http://www.sciencemag.org/sciext/sotp/pdfs/162-3859-1243.pdf>

HARRIS J., "Beyond Fair Use: Expanding Copyright Misuse to Protect Digital Free Speech", *Texas Intellectual Property Law Journal*, τόμος 13, τεύχος 1, φθινόπωρο 2004

HONEYCUTT J., *Internet: Βήμα προς βήμα*, Αθήνα, Β. Γκιούρδας Εκδοτική, 1998

HUGHES T., *Networks of power: Electrification in western society, 1880-1930*, Baltimore, John Hopkins University Press, 1983

IDC, *Piracy impact study: The economic benefits of reducing piracy*, 2010,

<http://portal.bsa.org/piracyimpact2010/studies/piracyimpactstudy2010.pdf>

IDC, *Seventh Annual BSA/IDC Global Software Piracy Study 2009*, Μάιος 2010,

<http://portal.bsa.org/globalpiracy2009/studies/globalpiracystudy2009.pdf>

JOINSSON A., “Looking at, Looking up or Keeping up with People? Motives and Uses of Facebook”, παρουσιάστηκε στο συνέδριο *CHI 2008*, 5-10 Απριλίου 2008, Φλωρεντία, Ιταλία,

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.168.3722&rep=rep1&type=pdf>

JONES H. & SOLTREN J.H., *Facebook: Threats to Privacy*, διπλωματική εργασία,

Δεκέμβριος 2005, <http://groups.csail.mit.edu/mac/classes/6.805/student-papers/fall05-papers/facebook.pdf>

JONES R., “Is There a Property Interest In Scientific Research Data?”, *High*

Technology Law Journal, φθινόπωρο 1986, τόμος 1, τεύχος 2

KANDELL J., “Internet Addiction on Campus: The Vulnerability of College

Students”, *CyberPsychology & Behavior*, τόμος 1, τεύχος 1, άνοιξη 1998, σσ. 11-17

KANWAR S. & EVENSON R., “On the strength of intellectual property protection that nations provide”, *Journal of Development Economics*, τόμος 90, τεύχος 1, Σεπτέμβριος 2009, σσ. 50-56

KIRITSOV S., “Can Millions of Internet Users Be Breaking the Law Everyday?: An Intellectual Property Analysis of Linking and Framing and the Need for Licensing”, *Stanford Technology Law Review*, τόμος 1, 2000

KIRKPATRICK D., “How Microsoft conquered China”, *Fortune Magazine*, 17 Ιουλίου 2007,
http://money.cnn.com/magazines/fortune/fortune_archive/2007/07/23/100134488/

KLANG M., “Free software and open source: The freedom debate and its consequences”, *First Monday*, τόμος 10, τεύχος 3, 7 Μαρτίου 2005,
<http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/1211/1131>

LEHMANN F., “FLOSS developers as a social formation”, *First Monday*, τόμος 9, τεύχος 11, 1 Νοεμβρίου 2004,
<http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/1186/1106>

LESSIG L., *The Future of Ideas: The Fate of the Commons in a Connected World*, New York, Random House, 2001

LIEBERMAN D., “Judge sides with Google, You Tube in Viacom’s \$1B suit”, *USA Today*, 23 Ιουνίου 2010, http://www.usatoday.com/tech/news/2010-06-23-google-viacom-copyright-lawsuit_N.htm

LIPTON J., “Facilitating Fair Use in the Digital Age”, *Information & Communications Technology Law*, τόμος 14, τεύχος 3, Οκτώβριος 2005

LITMAN J., *Digital Copyright: Protecting Intellectual Property on the Internet*, New York, Prometheus Books, 2001

LUYT B., “Who benefits from the digital divide?”, *First Monday*, 2 Αυγούστου 2004, τόμος 9, τεύχος 8

MCKENZIE W., *Ένα μανιφέστο των χάκερ*, μετάφραση: Νεκτάριος Καλαϊτζής, Αθήνα, Scripta, 2006

MICHALOWSKI R. & PFUHL E., “Technology, property and law: The case of computer crime”, *Crime, Law and Social Change*, 1991, τεύχος 15

NG W. J., “Rational sharing and its limits”, *First Monday*, τόμος 11, τεύχος 6, 5 Ιουνίου 2006,

<http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/1341/1261>

NILSSON M., “The Edutella P2P Network: Supporting Democratic E-learning and Communities of Practice”,

<http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.62.4937&rep=rep1&type=pdf>

NORRIS P., *Digital divide: Civic engagement, information poverty, and the internet worldwide*, Cambridge, Cambridge University Press, 2001

NUNEZ E.D.V., επιστολή προς τον Γενικό Διευθυντή της Microsoft στο Περού, Λίμα, 8 Απριλίου 2002

PAREDES T., “Copyright Misuse and Tying: Will Courts Stop Misusing Misuse?”, *Berkeley Technology Law Journal*, τόμος 9, τεύχος 2, φθινόπωρο 1994

RIFKIN J., *Η νέα εποχή της πρόσβασης: Η νέα κουλτούρα του υπερκαπιταλισμού, όπου όλη η ζωή είναι μια επί πληρωμή εμπειρία*, μετάφραση: Αριάδνη Αλαβάνου, Αθήνα, Λιβάνη, 2001

RAWSTORNE T., “How paedophiles prey on Myspace children”, *Daily Mail (UK)*, 21 Ιουλίου 2006 <http://www.dailymail.co.uk/femail/article-397026/How-paedophiles-prey-MySpace-children.html>

SAMUELSON P., “Digital media and the changing face of intellectual property law”, *Rutgers Computer and Law Journal*, 1990, τόμος 16, τεύχος 2

SCHERER F., *Quarter notes and bank notes: The economics of music composition in the eighteenth and nineteenth centuries*, Princeton, Princeton University Press, 2003

SMITH B., “The Future of Software: Enabling the Marketplace to Decide” , στο HAHN R. (επιμ.), *Government Policy Toward Open Source Software*, AEI-Brookings

Joint Center for Regulatory Studies, Washington - D.C., 2002, σσ. 69-85, <http://reg-markets.org/admin/authorpdfs/redirect-safely.php?fname=../pdffiles/phpJ6.pdf>

SVENSSON J. & BANNISTER F., “Pirates, sharks and moral crusaders: Social control in peer-to-peer networks”, *First Monday*, 7 Ιουνίου 2004, τόμος 9, τεύχος 6

TAPSCOTT D., *Η ψηφιακή οικονομία: Υποσχέσεις και κίνδυνοι στην εποχή της διαδικτυακής ευφυΐας*, Αθήνα, Leader Books, 2000

VAIDHYANATHAN S., *Copyrights and Copywrongs: The Rise of Intellectual Property and How It Threatens Creativity*, New York, New York University Press, 2001

VAIDHYANATHAN S., “The state of copyright activism”, *First Monday*, Απρίλιος 2004, τόμος 9, τεύχη 4-5,
<http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/1133/1053>

VEGH S., “The media’s portrayal of hacking, hackers, and hacktivism before and after September 11”, *First Monday*, τόμος 10, τεύχος 2, 7 Φεβρουαρίου 2005,
<http://firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/1206/1126>

WEBER S., *The Success of Open Source*, Harvard University Press, 2004

WEBSTER F. & ROBINS K., *Information technology: A luddite analysis*, Norwood – NJ, Ablex, 1998

WHEELER D., Open Source Software / Free Software (OSS/FS) References,

http://www.dwheeler.com/oss_fs_refs.html

WIEMER-HASTINGS P. & D. NG B., “Addiction to the Internet and Online Gaming”, *CyberPsychology & Behavior*, τόμος 8, τεύχος 2, Απρίλιος 2005, σσ. 110-113

YERGIN, D., “The age of globality”, *Newsweek*, 18 Μαΐου 1998

YOUNG K., “Internet Addiction: A new clinical phenomenon and its consequences”, *American Behavioral Scientist*, τόμος 48, τεύχος 4, Δεκέμβριος 2004, σσ. 402-415